

SAYI : 38

FİYATI: 1.900.000 TL

ISSN 1301 - 6784

EKİM - ARALIK 2000

çveneburi

KÜLTÜREL DERGİ

ჩვენებური

კულტურული კრებული

"Ö KÖY, BİZİM KÖYÜMÜZDÜR"

KİMİNİZ ORADA, KİMİNİZ UZAKLARDA DOĞDUNUZ...
KİMİNİZİN ÇOCUKLUĞU ORADA GEÇTİ...
KİMİNİZ YILDA BİR KAÇ KEZ GİTTİNİZ, KİMİNİZ İSE UĞRAMADINIZ BİLTİRİLMİŞ...
EVET... KÖYÜNÜZ... ANNENİZ, BABANIZ, KARDEŞİNİZ, YAKININIZ, V.D...
ONLAR SİZİ ÖZLÜYORLAR...
PILEKİDE PIŞMIŞ MISIR EKMEĞİ, KÖY YEMEKLERİ, İMECE GELENEĞİ,
ÇOŞKULU DÜĞÜNLER, GELENEKSEL, KÖY MİMARİSİ, YILLARDIR, SİZLERİ
BEKLİYOR...
NEDEN KÖYÜNÜZDE DE BİR EVİNİZ OLMASIN?...
ÇAĞDAŞ, İŞLEVSEL, ESTETİK, GELENEKSEL MİMARİMİZE UYGUN VE
ÇEVRE İLE UYUMLU EVİNİZ İLE, HEM KÖYÜNÜZÜN GELİŞMESİNE
KATKIDA BULUNMUŞ, HEM DE DOĞA İLE BAŞBAŞA KENT STRESİNDEN
UZAKLAŞMIŞ OLACAKSINIZ...
GELİN, BİRLİKTE TASARLAYALIM, PLANLAYALIM, PROJELENDİRELİM VE
UYGULAYALIM.

İBERYA ÖZKAN Yüksek Mimar

Telefon : 0535 350 85 01 Faks : 0216 391 5 0 38 e.mail: ibeka@mynet.com

DUYURU

Kafkasya, Gürcüstan, Acara ve Artvin bölgesi müzik ve dans kültürü konusunda otuz yıllık birikimi ile uzman,

Birçok müzik albümüne icra, düzenleme, çok seslendirme ve müzik yönetmeni olarak imzasını atan (Bayar Şahin, Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu, Kafdağı Müzik Toplulukları v.d.),

Bölgeye ait halkdansları ekipleri kuran ve eğiten,

Teorisi, arşivi, enstrümanları ve dokümanları ile, bazı bilimsel çalışmaları, araştırma ve tezlerde danışman ve kaynak kişi olarak yer alan,

Müziyen, aranjör, koreograf **İberya ÖZKAN** ;

(Basları ve akorları ile birlikte) .AKORDEON ve GARMON dersleri veriyor.

NOTA, SOLFEJ, ARMONİ eğitimi veriyor.

TULUM'un yanısıra panduri, salamuri, çonguri, baspanduri gibi KAFKAS-GÜRCÜ HALK ÇALGILARI Dersleri veriyor.

DOLİ (Kafkas koltuk davulu) dahil tüm bu ENSTRÜMANLARI temin ediyor.

KAFKAS-GÜRCÜ ve ARTVİN HALK DANSLARI EKİPLERİ yetiştiriyor.

Bu bölge ekiplerine ait her türlü orijinal bayan ve erkek KOSTÜMLERİ; ÇİZME, KAMA, KILIF, KALKAN v. d. temin ediyor.

çeneburi

Kültürel Dergi

ISSN 1301-6784

Ekim-Aralık 2000 Sayı: 38

(Üç Ayda Bir Yayınlanır)

TOTAL MÜŞAVİRLİK

VE MÜMESSİLLİK

LİMİTED ŞİRKETİ adına

Sahibi ve Sorumlu Müdürü

Osman Nuri MERCAN

Bu Sayıda Katkıda Bulunanlar

Tsitvana ABULADZE, Nargiz AHVLEDİANI,
Hayati AKBAŞ, Ali ALTUN, Taner ARTVİNLİ,
Nesrin AYTEKİN, Hasan ÇELİK, Gülşen Fatma DUR-
SUN, Ulaş Başar GEZGİN, Guram ODİŞARIA,
Abesalem İMEDAŞVİLİ, Nana KAÇARAVA, Nodar
KAHİDZE, Davut KAPTAN, Roin MALAKMADZE,
Şalva MCEDİLİŞVİLİ, Oğuz MEDETOĞLU, Osman
Nuri MERCAN, Laurent MIGNON, Lili NUTUBİDZE,
Hacer ÖZKAN (İREMADZE), İberya ÖZKAN
(MELAŞVİLİ), Kahaber SURGULADZE, Hüseyin
UYGUN, Şevki TOPÇU, Erol YILDIR

Yazışma Adresi

Halaskargazi Caddesi Rişvanoğlu Apt. No: 59 Kat:
6 D. 5 Harbiye-İstanbul
Tel: (0212) 231 79 28 - 233 56 82
Fax: (0212) 246 02 27

Fiyat

1.900.000.-TL (KDV Dahil)

Abone

ABONET

Tel: (0212) 222 83 32 - 222 72 06
Fax: (0212) 222 27 10

Dizgi-Ofset Hazırlık

Raman Ofset
Tel: (0212) 613 62 01

Baskı

Raman Ofset

Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına
aittir. Gönderilecek yazılar daktilo edilmiş olmalı;
derleme ve çevirilerde kaynak belirtilmeli; çeviri
yazılar orijinaliyle birlikte gönderilmelidir.

İçindekiler

GÖRÜŞ-DÜŞÜNCE

1990'larda Türkiye'de Gürcü Kimliği 2
Nesrin AYTEKİN

TARİH

Kolhlar Parsalos Savaşında 9
Kahaber SURGULADZE
Acara Şivesinde Zanca'ya Dayalı Birkaç Yer Adı Üzerine 10
Nargiz AHVLEDİANI

YAŞAM-KÜLTÜR

Gürcüce-Türkçe "Hidi-Köprü" Gazetesi'nin Çıkışı 11
Abesalem İMEDAŞVİLİ
2000 Yılında Artvin'de Düzenlenen Festival ve Şenlikler 13
Hayati AKBAŞ

EDEBİYAT-SANAT

Gürcüstan Eski Kitaplıklarında Bulunan Türk Dilleri İle
Yazılı Eserler 14
Tsitvana ABULADZE
Şiirler 17
Şalva MCEDİLİŞVİLİ, Lili NUTUBİDZE, Vaşa PŞAVELA,
Galaktion TABIDZE
Abhazya Öyküleri: Sohumi'li Detiler 19
Guram ODİŞARIA
Maçaheli'de Halk Edebiyatı: Unsrusai 20
Gülşen Fatma DURSUN
Ortaçağ Gürcü Yazını 22
W.E.D. ALLEN

ETNOGRAFYA-FOLKLOR

Borçka'da Seramik Üretimi 27
Nodar KAHİDZE
Kafkas Keçe Sanatı (2) 28
Erol YILDIR
Gürcü Halk müziği Çalgıları 31
Oğuz MEDETOĞLU
Livane Bölgesindeki Gürcü Ad ve Soyadları 35
Roin MALAKMADZE
Türkiye'deki Gürcü Köyleri - 15 37
İberya ÖZKAN (MELAŞVİLİ)
Bir Gürcü Köyü: Bıçakçılar (Hevek-i Livana) 38
Şevki TOPÇU
Yusufeli'nin Gürcü Köyleri 39
Taner ARTVİNLİ

GÜRCÜCE

Çikvta Kortzili 40
Lazca-Megrelce-Gürcüce-Türkçe Sözlük 41
HABERLER-BASINDAN 44

1990'lerde Türkiye'de Gürcü Kimliğinin Yeniden İnşası Süreci ve Gürcü 'Entellektüeller'

Nesrin AYTEKİN*

GİRİŞ

Araştırmamda İstanbul'da ki Gürcü "entellektüellerin" Türkiye'de Gürcü kimliğinin yeniden inşasını amaçlayan çalışmalarını ve bu çalışmaların sonuçlarını inceleyeceğim. Temel amacım, söz konusu "entellektüellerde" artan kimlik bilinci ile soğuk savaş sonrası yaşanan gelişmeler-küreselleşme, yerelleşme, uluslarüstü örgütlerin yükselişi, etnik ve bölgesel çatışmalarda artış, vb. -arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Kimlik bilinci düzeyindeki bu değişim kendisini periyodik dergilerin yayınlanması, Gürcüce kitapların Türkçe'ye çevirilmesi, Gürcüce dil kurslarının açılması, dernekler etrafında toplanma vs. şeklinde göstermiş, dikkatleri bu "entellektüellerin" üzerine çekmiştir. Bu yeni farkedilen sürecin dinamiklerini anlamak için, "entellektüel" diye adlandırdığım esas aktörlerle- özel olarak, bu sürecin önemli figürlerinden kabul edilen Fareh'tin ÇİLOĞLU, Osman Nuri MERCAN ve İberya ÖZKAN ile yapılan mülakatlara ek olarak, araştırmamın teorik altyapısını oluşturmak için kullandığım Svart Hall ve Kevin Robins'in etnisite, kimlik ve kültür üzerine yazdıkları makalelerden faydalandım. Kaynakçada gösterilen diğer bütün kaynaklar, genel bir durum değerlendirmesine ulaşabilmek için yararlandığım ikincil kaynaklardır. Araştırmamın sonuçlarından yola çıkarak yeni bir kimlik belirleme sürecinin varlığından söz edip etmeyeceğimizi, kimlik bilinci ve kimlik tanıma düzeyinde bir değişim olup olmadığını anlamaya çalıştım. Bunu yaparken, dış dinamikler diye adlandırdığım dünya çapında yaşanan gelişmeleri, iç dinamikler dediğim Türkiye'deki statik siyasal kültürü ve değişimi ve son olarak, bu dinamiklerin "katalizörleri" diye gördüğüm Gürcü "entellektüelleri" göz önünde bulundurdum. Bu çerçevede, ilk olarak yeni dünya düzenine odaklanıp, ardından Türkiye'de yaşanan gelişmelerin altını çizerek söz konusu "entellektüellerle" yapılan röportajların

karşılaştırmalı bir değerlendirmesine ulaşmaya çalıştım. Sonuçlar, sonuç kısmında gösterilmiştir.

YENİ DÜNYA DÜZENİ

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte eski sovyet topraklarında etnik canlanma ve bağımsızlık hareketleri gözlemlenmiş, küresel siyasette de çok önemli değişiklikler yaşanmıştır. Çöküş daha fazla küreselleşen bir dünya sisteminin önünü açmıştır. Eski dünya düzeninin yerini alan bu yeni dünya düzenini açıklamadan önce, 1990'ların başında yaşanılanların, yani "nelerin" değiştiğinin altını çizmekten fayda var. Bildiğimiz gibi soğuk savaş döneminin karakteristik özelliği iki süper gücün, ABD. ve SSCB'nin hegemonik mücadelesidir. Diğer bir deyişle, ideolojik siyasetin hakim olduğu bir ortamda, iki kampa bölünmüş iki kutuplu dünya siyasetini doğuran iki ideolojinin, kapitalizm ve komünizmin, savaştır söz konusu döneme damgasını vuran. Bu anlayışın "zorunlu" sonucu olan blok siyaseti birçok açıdan yeni bir dönemin milâdi kabul edilen Sovyetlerin çöküşüne kadar devam etmiştir. Yeni dönemin özelliklerini ise şöyle sıralamak mümkündür: Öncelikle ideolojilerde bir çöküş gözlemlenmiş, ideolojik siyasette bir gerileme yaşanmıştır. Savaştan yenik (!) çıkan komünizm yerini atomize bireyi öne çıkaran Liberalizme bırakmıştır. Böylelikle "muzaffer" kapitalizm ve tabii ki ABD rakipsiz, ortaya çıkmakta olan yeni düzenin, yeni dünya düzeninin, belirleyicisi olmuştur. Bu belirleyicilere bakarak bile yeni sistemin yapısını çıkarmak mümkündür: Küreselleşme sürecini "doğası" gereği hızlandıran liberal ekonomi ve politikanın üstünlüğü. Burada vurgulanması gereken bir husus var. Küreselleşme, önceleri kapitalist ekonomi sistemini "çalıştır" kılma çabalarının adı olmuştur. Sistemdeki "tıkanmanın" nedeni ise gelişmiş ülkelerin iç pazarlarının kapital ürünleri karşılama yetersiz kalmasıdır. Bu yüzden de yeni, dış pazarlar aranmıştır. Ancak yeni pazarların, yani az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pazarlarının, alım gücü çok düşüktür. Bu ülkelerin dünya ekonomi sistemine entegre

*Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

olmalarını sağlamak için de gelişmiş ülkeler söz konusu ülkelere liberal politikalar empoze etmeye başlamıştır. Böylelikle küreselleşme sadece ekonomiyi ilgilendirir bir kavram olmaktan çıkmış, siyasal ve kültürel açılımlara sahip bir boyut kazanmıştır. Burada, araştırmanın konusu gereği küreselleşmenin siyasal boyutundan çok kültürel boyutuna değineceğim. Küreselleşme, diğer saiklerle birlikte, kültüren homojenleşmesine yada küreselleşmesine neden olmuştur. Diğer saikleri açmak gerekirse (Appadurai'nin küresel kültür akışını sağlayan alanlar sınıflandırmasına dayanarak):

- Etnik alan

Sürekli hareket halinde olan göçmenler, mülteciler, sürgünlere, iş adamları, misafir işçiler küresel kültürün yapıcılarındandır ve bu kültürün akışını sağlar.

- Teknik alan

Çok uluslu ve ulusal şirketlerin ve devlet kurumlarının aracılığıyla sınırlar ötesine taşan teknoloji ve mekanik (internet, "know-how" teknolojisi, vb.) kültür akışını sağlayan bir diğer alandır.

- Mali alan

Para piyasalarında ve borsadaki paranın hızlı akışı küresel kültürün akışını sağlar.

- Medyatik alan

Filmlerin, gazetelerin, dergilerin ve televizyonun yarattığı, ürettiği ve dağıttığı imgeler belkide en etkili-küresel kültür akışını sağlar.

- İdeolojik alan

Özgürlük, refah, haklar vb. söylemleri kullanan egemen ideolojilerin ya da muhaliflerin ürettiği imge akışlarını ifade eder⁽¹⁾.

Ekonomi ve kültür bir yandan küreselleşirken bir yandan da yerleşmeye başlar: Yerleşme yeniden bir karşı-politika olarak ortaya çıkar. Çünkü kapitalin mantığı izafi çalışır: Kapital yeni bir farklılık rejimi üretir⁽²⁾. Kısaca, kapitalizm farklılık yaratarak ve farklılığı kutlayarak gelişir⁽³⁾. Ki, bu da kültürel heterojenleşmeye yol acar. Appadurai'nin sözleriyle: "Kültürün küreselleşmesi homojenleşmesiyle eşdeğer bir kavram değildir ama küreselleşme, homojenleşmenin araçlarını kullanabilir. (silahlar, reklam teknikleri, dil hegemonyası, kıyafetler vb.) Bu araçlar yerel siyasa! ve kültürel ekonomilerce içselleştirilerek ulusal egemenlik, serbest teebbüz, köktencilik gibi söylemlerle yeniden üretilir. Bu süreçte devlet, önemli git-tikçe artan bir role sahiptir ve bu farklılıkların yeniden üretilmesinden hakem rolünü oynar"⁽⁴⁾.

Yukardan da anlaşılacağı üzere küreselleşme,

Türkiye'de Gürcü kimliğine etki eden Sarı Sarp Kapısı (Foto: Hayati AKBAŞ)

beraberinde yerleşmeyi de getirmiştir⁽⁵⁾. Bu da homojenleşen kültür ile heterojenleşen kültür arasında bir gelişmeye yol açar. Birçok farklı etnik gurubu içinde barındıran ulus-devlet şeklinde örgütlenmiş toplumların küreselleşmenin etkisiyle yapılarını sorguladığı bir dünyada,⁽⁶⁾ etnik, irksal ve kültürel ayrımcılığın her yerde yaygınlık kazandığını görüyoruz, bu ayrımcılığın geri/ilkel addedildiği, modernite ile özleşmiş Batı'nın "gelişmiş" toplumlarında bile⁽⁷⁾. Ayrımcılık başarılı kültürel talepler şeklinde kendini gösterebilirken, neticede gerilim, benzerlikten çok farklılığı öne çıkararak güçlenmiş marjinalin ve yerelin yanısıra kimlik, etnisite ve kültürün her zamankinden daha fazla temsil edilmesine neden olmuştur⁽⁸⁾. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bu durum ulus-devletlerin, ulusal ekonomi ve sınırların ve kültürel kimliklerin aşınmasıyla da paralel bir çizgi takip etmektedir. Uluslarüstü örgütlerin güçlenmesi bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu örgütlerin (örneğin Avrupa Birliği)'nin uluslarüstü politikalarını ulus-devletlerin milli politikalarını etkilemekte, bazense değiştirebilmektedir. Fakat yine de bu politikalar zaman zaman ulus devletlerin içe kapalı, savunmacı ve dışlamacı siyasete geri dönmelerine neden olabilmektedir⁽⁹⁾.

Sonuç olarak küreselleşme, 1990'lardan sonra dünya düzenini değiştirme ve belirlemede daha etkili olmaya başlamış, yapısı ve gelişmeleriyle ulus-devletlerin siyasalarını etkilemiştir. Türkiye'de kendi yapına düşeni etnik, dini ve milliyetçi (bazen ırkçı) hareketlenmeler, farklılığın kusanması (otantik mallara, hizmetlere vb'ye talebin artması) ve liberal politikalarda ısrar şeklinde almıştır. 1990'lar Türkiye'si anlatılırken, bu durum ayrıntılı bir şekilde inceleneyecektir.

1990'LARIN BAŞINDA TÜRKİYE

Türkiye'de hangi nedenlerle ve hangi "şartlar" altında Gürcü "entellektüellerin" Gürcü kimliğine vurgu yapma ihtiyacı duyduklarını anlayabilmek için yaşanan gelişmelere / değişmelere göz atmak

gerekiyor.

Türkiye, diğer pek çok ülke gibi küreselleşmenin güçlerinden oldukça etkilenmiştir. Pazarların transnasyoneleşmesinin artması, küresel medya ve iletişimin büyümesi ve nüfusların hareketliliği (turizm, göç) milli kültürün bantırdığı tabuların çözülmesine neden olmuştur. Bu bağlamda soğuk savaşın sonu ve yeni dünya düzeni Türkiye'nin yeni bir döneme girmesine sağlamıştır. Orta Asya ile ilişkiler yeniden düzenlenirken (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan) dış ilişkilerde rota doğuya doğru kaydırılmıştır. 1989'dan sonra Türkiye'nin Orta Doğu, Kalbanlar ve Karadeniz Bölgesi'nde tarihi ve stratejik öneminin de açığa çıkmasıyla, Türkiye'yi bünyesine kabul edip etmemekte tereddüt eden Avrupa Toplumı karşısında duyulan ezilik bundan böyle yerini kendi çevrelerinde oluşturmaya başlayan dünyanın merkezinde hissetmeye bırakmıştır⁽¹⁰⁾.

Diş dinamiklerin etkisiyle gerçekleşen dönüşümlerin yanı sıra "içerde" yaşanan değişimler de farklı bir döneme girildiğinin işaretlerini vermektedir. Bilhassa siyasal kültür ve kolektif kimlikteki farklılaşma değişimin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Kemalizmin derin izlerini taşıyan statik, anti-demokratik ve militer/bürokratik siyasal kültür Özal döneminde sorgulanmış, Kemalist ideolojinin yeni koşulları karşılama yeterince kaldığı görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda Özal toplumsal uzlaşmayı sağlayacak yeni bir senteze ulaşmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de dinin birleştirici rolünün altını çizerek, İslamiyeti yeniden siyasetin gündemine sokmuştur. Diğer yandan da, daha çok ekonomi alanında olmak üzere liberal politikaları uygulamaya koymuştur⁽¹¹⁾. Bütün bunlar ciddi kırılmaların yaşandığının göstergesidir adeta. Bu kırılmaların kolektif kimlik de nasibini almıştır:

Sovyetlerin çökmesiyle, devletin diş tehdide karşı milli birlik ve uzlaşma uyarıları / çağrıları anlamını yitirmeye başlamıştır. Bu da, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de farklılıkların yüksek sesle dile getirilebilmesinin önünü açmıştır. Sağ ve sol ideolojik bölünmeler yerini büyük ölçüde etnik, kültürel ve dinsel farklılıklara ve anlaşmazlıklara bırakmıştır. Bu da sivil toplumun gelişmesini sağlamıştır (...). Fiziksel baskı kalkar kalkmaz kayıp kimlikler keşfedilmeye başlanmıştır. Tanınma talebi olan çok farklı sesler bu "sivil" ortamdan yararlanarak kendilerini duyurabilmiştir⁽¹²⁾.

Küreselleşmeye bağlı olarak etnik çeşitliliğin ve nüfusun heterojenliğinin kabul edilmesi ya da en

Fahrettin Çiloğlu

Gürcü Entellektüeller

Osman Nusri Mercan

İberya Özkan

azından farkına varılmasıyla, geçmişi yeniden okuma "kayıp" dünyaların, vatanların ve kültürlerin kaşfi, Gürcü örneğinde de görüldüğü üzere "entelektüellerin" gündeminin baş köşesinde yerini almıştır.

1990'LARDA TÜRKİYE'DE GÜRCÜ KİMLİĞİNİN YENİDEN İNŞASI SÜRECİ

Türkiye'nin ulus-devlet oluşum sürecinde sivil toplumun çeşitliliği reddedilmiştir. Ne sosyal ve siyasal ne de dini ve etnik farklılıklara yeni cumhuriyette yer yoktur. Sosyal düzendeki mevcut çatışmalar reddedilmiş, "tek ulus" adına yok sayılmıştır⁽¹³⁾. Kimliğin bu reddedilişi ve baskı altına alınması zamanla kronik bir sorun haline gelmiştir. Bu durum farkına ise ancak 1980'lerden sonra varılmıştır. Sovyetlerin çökmesi, küreselleşme ve Türkiye'de yaşanan gelişmelerle birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kimlikler sorgulanmaya başlanınca "bastırılmış" olan gün yüzüne çıkmıştır. Gürcüler bu bağlamda bir istisna teşkil etmezler; kimliği araştırma sürecinde nereden geldiklerinin ne olduklarının, kayıp tarihlerinin hangi dili konuştuklarının farkına varmışlardır. Aslında farklılıklarını "keşf" etmişlerdir. Hall'un da dediği gibi kimlikler öğrenilmiştir⁽¹⁴⁾. Bilinç düzeyindeki bu değişim kendisini, etnisiteyi öne çıkaran derneklerle, toplantılarla, Gürcüce dil kurslarının açılmasıyla vs. şeklinde göstermiştir. Gürcü kimliği vurgusunun nedenlerini bu şekilde açıklamak gerçekle ne kadar örtüşüyor? Sağlıklı bir değerlendirme için bu sürecin parçası olan Gürcü "entelektüellerin" görüşlerine başvurudum. Yaklaşımlarına geçmeden önce, "entelektüelleri" kısaca tanıtmak istiyorum.

İlk "entelektüel", Fahrettin ÇİLOĞLU (ÇİLAİŞVİLİ), şu anda Ana Britannica'nın yazı işlerinin sorumlu bir gazeteci-yazar. Gürcüce'den Türçe'ye çevirileri ve kitapları var. Türkiye'deki tek Gürcü süreli yayınını, **Çveneburi**'nin yayın kurulunda bir süre çalıştıktan sonra dergiden ayrılmış ve Sabahattin KESKİN ile "Mamuli" adında başka bir Gürcü dergi yayınlamış ama ekonomik nedenlerle derginin yayın hayatına son

verilmiş.

İkinci "entellektüel", Osman Nuri MERCAN İstanbul'da serbest çalışan bir ekonomist. **Çyeneburun** Yayın Kurulu'nun bir üyesi ve halen bu dergide çalışmalarına devam etmekte. "Macbeth" oyununun İstanbul'da sahnelenen Gürcü versiyonunu Türkçe'ye çeviren kişi olarak karşımıza çıkıyor.

Son "entellektüel" Gürcü kültürü için çok önemli bir figür olan Ahmet ÖZKAN (MELAŞVİLİ)'nin oğlu İberyâ ÖZKAN (MELAŞVİLİ). Serbest çalışan bir yüksek mimar. Aynı zamanda bir müzisyen. Kafdağı Müzik Grubu ile birlikte çalışıyor ve müziklerinde Kafkas-Anadolu sentezi yakalamaya çalıştıklarını da belirtmek gerek.

"ENTELLEKTÜELLERLE" MÜLÂKAT

Bu bölümde, ayrı ayrı üç Gürcü "entellektüelin" Gürcü kimliği, Gürcü kültürü, Türkiye'deki Gürcü toplumunun geleceği ve yeni dünya düzeni konusunda görüşlerine değineceğim.

Kendisini çift kimlikli, Gürcü ve Türk, olarak tanımlayan Fahrettin Çiloğlu (Çilaişvili) Türkiye'deki Kafkas toplumlarından en çok asimile olmuş etnik gurubun Gürcüler olduğunu iddia ediyor. Bunu da tarihsel nedenlerle (Gürcülerin 16. yüzyıldan beri Osmanlı idaresi altında yaşamalarına ve 93 Harbi'nden sonra anavatan ile organik bağların kesilmesine), doğal asimilasyon sürecine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin asimilasyoncu politikalarına bağlıyor. 1990'lardan sonra Gürcü toplumunun ve "entellektüellerinin" etnik kimlik bilincinde bir artış olduğunu iddia etmenin ise tam olarak doğru olmadığını söylüyor. Buna gerekçe olarak da Ahmet ÖZKAN ve Niyazi Ahmet BANOĞLU gibi isimlerin 1990'lardan çok önce başlattıkları girişimleri gösteriyor. (Böylelikle Gürcü etnik bilincinin uyanması ile küreselleşme arasında ilişki kurulmasını da reddediyor N.A.). Ancak Sovyetlerin çöküşünün ortaya çıkardığı durumun Gürcü ve diğer etnik gurupları kimlik bilinci açısından etkilediğini kabul ediyor. Çöküşten sonra hakim iki ideolojinin gerilemesinin ve yerini "geriye kalan" milliyetçiliğe ve islâmcı fundamentalizme bırakmasının, kimliklerin sorgulanmasına ve yeniden tanımlanmasına sebep olduğunu söyleyen Çiloğlu, algılanan Sovyet tehdidinin de ortadan kalkmasıyla Türkiye'de yaşayan Kafkas halklarının kimliklerini daha "rahat" ifade edebildiklerini iddia ediyor. Etnik kimliklerin öne çıkarılmasının nedeninin sadece duyulan rahatlıkla değil "rahatsızlık"la da alakalı olduğunu ifade ederken, eski sovyet topraklarında bilhassa Kafkasya'da patlak veren bağımsızlık hareketlerinin Türkiye'deki yansımalarına dikkat çekiyor.

(Özellikle Gürcüstan-Abhazya savaşının Hristiyanlarla Müslümanların savaşı olarak algılanması ve/veya gösterilmesi Çeçenler, İnguşlar, çerkezler gibi çoğunluğu Müslüman olan, kimlik bilinci çok daha yüksek ve oldukça organize diğer Kafkas halklarının olumsuz tepkilerine, Abhazları ve Gürcüstan'ın bir diğer problem yaşadığı Osetleri manen ve madden desteklemesine yol açmış, resmi söylemle de örtüşen bu durum "Rahatsızlık" yaratmıştır. Bilhassa Kuzey Kafkas halklarının yoğun olduğu Marmara Bölgesi'nde yaşayan Gürcüler tepkisel olarak kimliklerine sahip çıkmışlardır. Gürcü etnik uyanışın merkezinin Marmara Bölgesi olması bu bakımdan manidardır N.A.). Dil ve kültür konusuna gelince, dilin fonksiyonel olmadığı sürece önemini kaybettiğini vurgulayan Çiloğlu Gürcücenin ve dolayısıyla Gürcü kültürünün kaybolmaya yüz tuttuğunu söylüyor. Gürcü dilinde eğitim hakkını sorgudumda ise yine dilin fonksiyonelliğine işaret ederek, Gürcü toplumunun bu yönde bir talebi olmadığını, ancak uygulamaya oturma talep olup olmayacağını bilemeyeceğimizi söylüyor ve ekliyor, "Türkiye Cumhuriyeti demokratikse, demokratik olmak istiyorsa, farklı dillerde eğitime izin vermelidir". Gürcü toplumunun geleceği konusunda ise umutsuz, Çiloğlu. Şartlar değişmediği müddetçe, Gürcü toplumunun çok yakın bir gelecekte tamamen asimile olacağı öngörüyor. Bu bağlamda Gürcü "entellektüellerin" çabalarını ihtiyacıtan kaynaklanan geçici heves olarak niteliyor ve Gürcü "entellektüelleri" "Son Mohikan" olarak gördüğünü söylüyor.

Kendini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir Gürcü olarak tanımlayan ikinci "entellektüel" Osman Nuri MERCAN, Türkiye'de yaşayan Gürcülerin çoğunluğunun daha çok devletin azaldı devam eden homojen bir toplum yaratma çabalarına bağlı olarak asimile olduğunu söylüyor. 1990'lardan sonra Türkiye'deki Gürcü "entellektüellerin" ve toplumun etnik-kimliklerini öne çıkararak faaliyetlerindeki (görece olsa da) artışın "asıl" sebebinin ise devletin Avrupa Birliği'ne girme arzusuna sıkıca bağlı olarak gerçekleşen kısmi demokratikleşme olduğunu söylüyor. Faaliyetlerin çok daha önce başladığı gerçeğinden ve bu faaliyetlerin "etkili" olduğu iddiasından hareketle, diğer faktörlerin önemini indirgemeci bir yaklaşımla azımsıyor. Kültür konusuna gelince, kültürün devamı için dilin öneminin altını çizerek asimilasyonun önüne geçmek umuduyla Gürcüce eğitim hakkı istiyor. Böyle bir talebin marjinal olduğunu ve muhtemelen gelecekte de marjinal kalacağını farkında olduğunu ama eğitim hakkı

elde edilemezse Gürcü kültürünün kaybolacağına inandığını söylüyor. Bu bağlamda çalışmalarının amacını Gürcü kültürünün yok olmasını "geciktirmek" Gürcülerin kaybolmakta olan kültürlerini araştırmak, ortaya çıkarmak ve duyurmak olarak açıklıyor. Bunların dışında, geçmişe dönme ümidi olmasa da ülke ve kültür arasında bir çatışma olduğu varsayımına dayanarak Türkiye'deki Gürcü toplumunu diaspora halkı olarak gördüğünü de ekliyor. Gürcülerin kimlik bilincinin günden güne arttığı da iddia eden Mercan, buna delil olarak fonksiyonel gördüğü Gürcü derneklerinin sayısındaki artışı ve Gürcü kültürel etkinliklerine talebin artmasını gösteriyor. (Örneğin "Çveneburi" 6000 adet basılıyor ve bunun en azından dört-bininin okunduğunu söylüyor). Son olarak kendilerinin de kısmen Gürcüce olacak günlük bir gazete yayınlamayı düşündüklerini söylüyor ve Gürcü üniversitesi açma planlarının varlığından söz ediyor. Bu amaçla, Türk-Gürcü Eğitim ve Kültür Vakfı'nın üç ay önce kurulduğunu ve bir üniversite açılması için gerekli yasal başvuruların devam ettiğini belirtiyor MERCAN.

Kendini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir Gürcü olarak tanıtan son "entellektüel" İberya ÖZKAN (MELAŞVİLİ), Gürcü etnik uyanışı ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi şiddetle reddederken eklemeyen geçemiyor: "Küreselleşme bu hareketlenmeyi belirlemez ama etkiler". Bilhassa iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerin süreci hızlandığını söylüyor. Gürcü etnik canlanmanın gerisinde ise üç ana sebep görüyor: Birincisi, 1950'lerden beri Gürcü kimlik bilinci aşlama yönündeki çalışmaların (özellikle babasının, Ahmet Özkan Melavişvili'nin) meyvelerini vermesi, ikincisi, olumlu ve olumsuz etkileri olmasına rağmen Hopa'daki Gürcüstan-Türkiye sınırının açılması ve son olarak Gürcüstan'ın bağımsızlığını kazanması ve böylelikle Gürcüstan ile Türkiye'deki Gürcüler arasında bir iletişim kanalının kurulması. Gürcü kültürü ve kimliği konusunda gelince, Gürcülerin Türkiye'deki diğer etnik guruplardan farksız olarak daha çok doğal asimilasyon süreci ve devletin politikaları yüzünden asimile olduklarını söyleyen ÖZKAN, Gürcülerin üst-kimliği (Türklük ve/veya Müslümanlık) içselleştirdiğini belirtiyor. Bu yüzden, Gürcü kültürü ve dili yaşamış olsa da Gürcülerde etnik-kimlik bilincinin çok düşük olduğunu iddia ediyor. Ancak, kendilerini Hristiyan Gürcülerden ve diğer etnik guruplardan "ayırdedebilmek" için kullandıkları Çveneburi (bizim oralı) ifadesinde saklı kimlik vurgusuna dayanarak, Türkiye'deki Gürcülerin anavatan miti olmasada diasporik halkların özelliklerini taşıdığını

da ekliyor. (Burada Gürcüstan'ın kendisinin anavatanı olduğunu Türkiye'nin ise vatani olduğunu not düşüyor). Son olarak diğer iki "entellektüelden" farksız olarak, Gürcü kimliğinin şartlar değişmediği müddetçe yok olacağına inandığını vurguluyor.

SONUÇ

Araştırmam boyunca, Türkiye'deki gelişmelerle örtüştüğünde inandığım dünya ekonomi sisteminde, siyasal yapısında ve uluslararası politikada yaşanan değişimleri analiz etmeye çalıştım. Specific olarak da Gürcü toplumunu ve "entellektüellerin" artan kimlik tanımlama ihtiyacını ve etnik-kimlik vurgusunu inceledim. Basite indirgenmiş bir özeti yapmak gerekirse, iletim ve ulaşım alanında görülen çok önemli gelişmelerle birlikte dünya ekonomisinin ve küresel üretim sisteminin ortaya çıkması dünyanın ekonomik, siyasal ve kültürel yapısını kristalleştirmiştir. Araştırma konuma bağlı olarak incelediğim küreselleşmenin kültürel boyutu toplumdaki marjinallerin (kadınlar, eşçinseller, yerel halklar, vs.) temsilyle sonuçlanan homojen ve heterojen kültür arasındaki gerilimi işaret eder. Bu gerilim sonucunda moleküler kimliklerin sorgulandığı bir süreçte girmiş olduğumuz görüyoruz. Kevin Robins'in dediği gibi, bu kimliklerin keşfedilmesi etnisitenin ön palana çıkmasıyla paralellik arz eder. Türkiye örneğinde dikkate değer olan soğuk savaş düzeninin çökmesi ve sınırlarının kalkmasıyla tarihsel bağların ve ilişkilerin (reaktive) olmasıdır. Üstelik bu kimlikler, Gürcü örneğinde olduğu gibi, ulus-devletlerin sınırlarının ötesinde paylaşılan kimliklerdir⁽¹⁵⁾. Fakat görüştüğüm Gürcü "entellektüeller" 1990'lar sonrası yaşanan gelişmelerin etkili olduğunu kabul etseler de, Gürcü etnik bilincinde görülen artış ile küreselleşme arasında var olduğunu iddia ettiğim ilişkiyi kesin bir dille reddediyorlar. Bu reddediş gerekçe olarak Gürcü kimlik bilincinin kazandırılmasına yönelik çalışmaların yeni dünya düzeninden çok daha önceleri başlamış olmasını gösteriyorlar. Burada yeni dünya düzeninin çalışmalar üzerindeki etkisinin ve öneminin indirgenildiğini söylemek zorundayım. Çalışmalar daha önce başlamış ve görece etkili olmuş da olabilir ama bu çalışmaların sayısının ve destekçisinin çok az ve ancak belirli bölgelerde işlevsel olduğu unutulmalıdır. 1990'lardan sonra olan, kendimizi tanımlama ihtiyacının ortaya çıkmasıdır. (Tanımlayamazsak, kimliklerimizi öğrenme yoluna gidebiliriz). Kimlik sorunun ve gündeme gelmesinin gerisinde ideolojilerin ve kolektif kimliklerinin çöküşünü görmekteyiz. Üstelik "global köyün" sınırlarını daha da daraltan iletişim alanındaki

teknolojik gelişmeler ve farklılık üzerindeki vurgusuyla yükselen kapital mantık bu süreçte çanak tutmuştur. Yeni dünya düzeniyle birlikte hayat bulan etnik söylemlerle Gürcü "entellektüellerinin" söylemleri arasındaki benzerlik ise dikkatten kaçmaması gereken bir diğer husus. Geçmişe dönüş, farklılığı vurgulayan dil ve kültürün korunması ihtiyacı ve böylelikle farklılığın kutsanması, asimilasyonla mücadele gibi söylemler en göze çarpanları. Bu söylemler her etnik gurubun etnik bilinci "uyandırmak" için kullandığı ortak söylemlerdir. Zaten Türkiye'de Gürcü toplumunun asimile olduğu ya da olmak üzere olduğu varsayımıyla yola çıkan Gürcü "entellektüelleri" Gürcü kimlik ve kültürünü "hatırlatarak" Gürcü toplumuyla yönlendirme ihtiyacı duyduklarını açıkça dile getiriyorlar. Bu çerçevede, çabalarının asimilasyona sebep olan ve asimilasyonu hızlandıran "etkenlerle" mücadele etmek için olduklarını söylüyorlar. Acaba bu çabalarıyla kitlelere ulaşabiliyor, destek bulabiliyorlar mı? Yoksa gerçekten de Gürcü "entellektüeller" Fahrettin ÇİLOĞLU'nun ifadesiyle "Son Mohikanlar" mı? Bu soruyu şöyle cevaplamak mümkün: Kimlik sorgulaması Gürcü toplumunun çoğunluğunun gündeminde yerini almış değil. Söz konusu çoğunluğun dine bağlı olarak üst-kimliği içselleştirdiğini görüyoruz. Yine de açıklanan nedenlere bağlı olarak göze çarpan kısmı bir canlanma gözlemlemekteyiz. Etnik kimlik üzerindeki vurgu dünyada ve Türkiye'de müstahabları kaybetmediği sürece, Gürcü etnik kimlik ve kültür üzerindeki vurgu da devam edecektir. Fakat ben Gürcü toplumunun çoğunluğunun gelecekte kimliklerini sorgulayacaklarını düşünmüyorum. Üst-kimliği içselleştirmiş oldukları gerçeğinden hareketle, "geriye dönüş" için geç olduğu inancındayım. Ama elbette şartlar değişebilir (ki aslında değişim hep var, önemli olan değişimin ne yönde olacağı) fakat bu araştırmanın mevcut verilere göre yapıldığı dikkatten kaçmamalıdır.

NOTLAR

- 1- Anthony D. King Culture, Globalization and the World-system, Özsöz, Macmillan Press, Londra, 1991, s.6,7.
- 2- İbid., s. 10,11.
- 3- İbid., s. 15
- 4- Arjun Appadurai, Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy, Anthony D. King (ed.) Culture, Globalization and the World-System, Macmillan Press, Londra, 1991, s. 296, 307.
- 5- Stuart Hall, The Local and the Global: Globalization and Ethnicity, Anthony D. King (ed.), Culture, Globalization and the World-system. Macmillan Press, Londra 1991, s. 27.

6- Anthony D. King, Culture, Globalization and the World-System Özsöz, Macmillan Press, Londra, 1991, s. 15-16.

7- Elise Boulding, Building a Global Civic Culture: Education for an Independent World:

8- Stuart Hall, old and New Identities, old and New Ethnicities, Anthony D. King (ed), Culture Globalization and the World-System Macmillan Press, Londra, 1991, s. 56-57.

9. See (5).

10- Kevin Robins, Interrupting Identities: Turkey/Europe: Stuart Hall ve Paul de Gay (eds.) Questions of Cultural Identity, Londra, 1996. s. 73.

11- İbid., s. 74.

12- İbid., s. 74, 75.

13- İbid., s. 70.

14- Stuart Hall, Old and New Identities, Old and New Ethnicities Anthony D. King (ed.), Culture Globalization and the World-System, Macmillan Press, Londra 1991, s. 55, 56.

15- Kevin Robins Interrupting identities: Turkey/Europa, Stuart Hall ve Paul de Gay (eds.), Questions of cultural Identity, Londra, 1996, s. 75.

KAYNAKÇA

- * ÇİLOĞLU (ÇİLAŞVİLİ), Fahrettin, Söyleşi.
- * MERCAN, Osman Nuri, Söyleşi.
- * ÖZKAN (MELAŞVİLİ), İberya, Söyleşi.
- * LARRAIN, Jorge, İdeoloji ve Kültürel kimlik, (Türkçesi; Neşe Nur Domaniç), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995.
- * LACLAU, Ernesto, Siyasal Kimliklerin Oluşumu, (Türkçesi; Ahmet Fethi), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995.
- * PARLA, Taha, Türkiye'de Siyasal kültürün Resmî Kaynakları, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- * ÇİLOĞLU, Fahrettin, Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar, Sinatle Yayınları, İstanbul 1998.
- * HALL, S.(1991). Old and New Identities: old and New Ethnicities, Anthony D. King (ed.), Culture, Globalization and the World-System, Londra: Macmillan Press.
- * HALL, S., New Ethnicities, Janes Donald ve Ali Rattans (eds.), Sage 1992.
- * APPADURAI, A.(1990). Diswunture and Difference in the Global Cultural Economy, M. Featherstone (ed), Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity (London, Sage)
- * ROBINS, Kevin. (196.). Interrupting Identities: Turkey / Europe, Stuart Hall ve Paul Du Gay (eds.), " Questions of Cultural Identity, (London: Sage)

* BARTH, F. (1994), Enduring and Emerging Issues in the Analysis of Ethnicity, H. Vermeulen ve C. Govers (eds.), The Anthropology, of ethnicity: Beyond Ethnic Groups and Boundaries, (Amsterdam: (Het Spinhuis)

* TAYLOR, C. (1994), The Politics of recognition, A. Gutmann (ed.), Multiculturalizm (Princeton: Princeton University Press).

* ROBERTSON, R. (1992). Social Theory, Cultural Relativity and the Problem of Globality, Anthony D. King (ed.), Culture, Globalization and the World-System, London: Macmillan Press.

* AVES, Jonathon, Georgia From Chaos to Stability, The Royal Institute of International Affairs, 1996.

* FULLER, Elizabeth, Georgia Since Independence: Plus Change..., Current History, Ekim 1993. Vol. 97 No: 5-6.

* JONES, F. Stephen, Georgia's Return from choos, current History, Ekim 1996, Vol. 95, No: 603

* WEEKS, Jeffrey, The Value of Difference. Jonathan Rutherford (ed). Identity, Community Culture, Difference, London: Lowrance Rwishast, 1990.

* ÇİLOĞLU, Fahrettin, Post-Soviet Consequences in Georgian and Turkish Policy. Ole Hoirius ve Sefa Martin Yürükel (eds). Aorhus University Press, 1998.

* ERBAŞ, Hayriye, Küçük Sevimli Dünya: Küreselleşme ve Bazı Yanılgılar, doğu-Batı Dergisi, sayı: 10 Ankara 2000.

* ŞENGELİA, Nodar, Bir Derginin Yararlı Faaliyetleri, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 34, İstanbul 1999.

* PUTKARADZE, Şuşana, Nereden ve Nasıl Gelmiziz?, *Çveneburi* Dergisi, sayı: 27 İstanbul 1998.

* MARNARELLA, Paul J., Türkiye'deki Gürcülerin Asimilasyonu: Bir Durum İncelemesi, *Çveneburi* Dergisi, Sayı 31, İstanbul 1998.

* ULUDAĞ, Mehmet Bülent, Gürcüstan Dışındaki Gürcüler, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 27, İstanbul 1998.

* ÇİLOĞLU, Fahrettin, Yüzyıl Önce "Türkiye Gürcüleri", *Çveneburi* Dergisi Sayı 4-5, İstanbul 1993.

* SURGULADZE, Abel, Türkiye'de Gürcü Okulları Açılması Tarihiçesi ve M. Abaşidze, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 34, İstanbul 1999.

* YILMAZ, Eşref, Anadilin Gözyaşları, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 35, İstanbul 2000.

* JANDRİADZE, Iraklı, Yurtdışında Gürcüce Okuma Yazmayı Yayma Derneği, *Çveneburi* Dergisi, sayı: 35, İstanbul 2000.

* ŞAHİN, Murat, Dünya Hakimiyet Teorileri ve Gürcüstan, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 35, İst. 2000.

ÇEVİRİ

RUŞÇA - GÜRCÜCE - İNGİLİZCE dillerinden TÜRKÇE'ye
TÜRKÇE'den RUŞÇA - GÜRCÜCE - İNGİLİZCE'ye
RUŞÇA - GÜRCÜCE - İNGİLİZCE dillerinden birbirlerine çeviri yapılır.

VE

RUŞÇA - GÜRCÜCE dillerinde tercüman temin edilir.

Tel: (0212) 231 79 28 (0532) 312 53 77 Fax: (0212) 246 02 27

Kolh'lar Parsalos Savaşında

Kahaber SURGULADZE*

Gerçekten de tuhafır ki, tarihin cilvelerinden dolayı uzak Yunanistan'ın Parsalos kentini yakınlarında ki acımasız savaşa Kolh'lar da katılmıştır. Onların kaçılcan da koruyacaktı Roma Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü. "Nereleyi nereye götürüyorsun" diye doğruyu söylemiş şair dünyaya şikayetinde.

Roma'daki iç savaşın sebebi Polis Cumhuriyetinin bir kriziydi. Parsalos savaşı ise bu krizin bir parçasıydı. Bu savaşta eski dünyanın ünlü kişileri Gneus Pompeus ile Gaius Sezar karşı karşıya geldiler. Polis düzeni çağıdaşığa aykırı kalyordu.

Gneus, durumu iyice değerlendirip ülkeyi tek kişilik diktatörlüğe ve monarşiye doğru sürüklüyordu. Pompeus ise tüm cumhuriyet taraftarlarının ümidiydi. Çünkü, halk Sezar diktatörlüğünün kurtulmayı Pompeus sayesinde düşünüyordu. Sonunda iki taraf anlaşamadı ve eski takvime göre Ocak 49'da Sezar Rubikon'u geçip savaşa başladı. Sezar'ın büyük bir ordusu vardı (12 Lejyon ve 65700 savaşçı). Öte yandan Senato, Pompeus'un destekliyordu. Yani resmi hükümet ve devlet ordusu Pompeus'un yanında olmasına rağmen onun durumu pek sağlam değildi. Çünkü;

a- Senato'nun birçok üyesi güvenilir değildi ve Roma'ya doğru ilerleyen Sezar'ı içten-gizlice destekliyordular.

b- Pompeus'un ordusu bir bütün değildi, 6 lejyon Afrika'da, 8 tanesi ise İspanya'da idi. Hem on sene savaşa katılmamışlardı. Dayanıklılığa ise Galya ve İngiliz savaşlarından geçmiş güçlü Sezar savaşçılarından geri kalyordular.

Başkent panik içindeydi. Birde Çiçeron'un deyimiyile; "Pompeus ne maddi, ne manevi ve ne de savaşçılar açısından savaşa hazır değildi" (1). "Ve gerçekten de Pompeus Roma'yı bırakıp güneydeki Brindisi'ye yerleşti. Bunun üzerine Sezar, inanılmaz bir hızla yürüyerek, 17 günde 484 km yol katederek, beklenmedik bir şekilde Pompeus'un kaldığı yere dayandı. Limanı abluka altına almaya çalıştı. Pompeus esir düşme tehlikesi karşısında. Bunun üzerine 17 Mart 49'da Brindisi'yi bırakıp Balkanlara yerleşti" (2). O zaman Sezar Roma'ya doğru yürüdü ve engellenmeden şehre girdi ve şehri ve hazineyi ele geçirdi. Durumu güçlendirdi ve ancak bundan sonra Pompeus'u Balkanlarda kovaladı.

İki taraf arasındaki önemli çatışma Balkan Yarımadasında Dirakium'da oldu. Pompeus belli bir başarı gösterirdiyse başarılı olamadı. Sonucu ancak Parsalos savaşı belirleyecekti.

Parsalos Savaşı 19 Ağustos'ta gerçekleşti. Her iki tarafta ciddi hazırlıklar içindeydi. Pompeus tüm güçlerini mobilize etti. O, savaşarak zapdedilmiş ülkelerin tüm krallıklarını ve yöneticilerini yanına çağırdı. Onlar Pompeus'a "kralları kralı" derlerdi. Gelenler arasında Kolh'lar da vardı.**

Bu olayı Çiçeron iki kez yazıyor. İlkinde 17 Mart 48'de Atikus'e şöyle yazıyordu; "İskenderiye'nin, Tviros'un, Kolha'nın

(Kolheti'nin), Kos'un, Bizans'ın, Lesbos'un, Milet'in ve Kıyos'un orduhan İtalya yolunu kapatıp bize ekme veren limanlar olan Sicilya ve Sardunya'yı elde etmeye çalışıyorlar". Aynı yılın 18 Mart'ında Çiçeron tekrar Atikus'a yazıyordu; "Senin Pompeus'a Gotlan, Ermenileri ve Kolhlan gönderdiğin konusunda kulağıma söylentiler geliyor".

Bu olay hakkında ne diyebiliriz!

Roma iç savaşında ve Parsalos savaşında Kolh'ların yer alışı ünlü Alman tarihçi T. Momzen de kendi eserinde anlatmaktadır (3).

Gerçekten, Kafkasya'da ki başanlı savaştan sonra (MÖ. 65-64 yılları) Pompeus, İberya-Kolheti'yi tapzetmişti. Bunlardan, Kolheti Roma'nın taşra sistemine girdi sonra. Kolheti'nin yöneticilerini de Pompeus seçiyordu. Kolheti'nin Pompeus tarafından zapdedilmesinden sonra, Kolheti'nin, orduyla Pompeus'un her savaşında yer alma zorunluluğu ve sorumluluğu vardı. Kolh'lar da buna uygun davranmışlardır hep.

Parsalos'a iki yol gidiyordu. Ya Karadeniz'den Balkanlara Kuzey Yunanistan yoluyla karadan, ya da Karadeniz'den sonra Boğazlardan geçerek Ege Denizine vararak ordan Yunanistan üzerinden Adiyatik Denizi'ne gitmek ve Balkanlara arkadan varmak için Liso limanına demerlemek. Doğaldir ki her iki yol da uzun ve tehlikelerle dolu idi. Buna rağmen Kolhlar Pompeus'un yanına zamanında geliştiler. Eski zamanlardan beri Kolh'lar (Arganotlar) usta denizcilerdi ve hatta "Kirbe" dedikleri özel deniz haritaları vardı.

Kim yönlendiriyordu Kolh'ları?

Pompeus, Kolheti'yi ele geçirdikten sonra kral olarak Aristarkos'u başa geçirdi. Onun, krallığının tam tarihlerini bilemediğimiz için bu savaşa boyunca Kolh'ları onun yönetip yönetemediğini bilemeyiz. Kesin bildiğimiz tek şey, Parsalos savaşına Kolh'lar en üst düzey yöneticileri ile birlikte gittiler.

Nasıl savaşçılar Kolh'lar? Savaşın hangi yerindeydiler? Ne kadar kayıp verdiler ve kaderleri ne oldu? Belgeler yetersiz olduğu için bunları bugün bilmek imkansızdır. Bilinen tek gerçek savaşı Pompeus kaybetti, savaş bitmeden alanı terketti ve korkarak kaçtı. Sezar, kaybeden Romalılara karşı çok merhametli davrandı. Kolh'ların kaderi ise bilinmemektedir. Sezar, Kolhları affetti mi? Onlara, ülkelerine dönme şansı verdi mi? Yoksa ihanetin bedeli olarak köle olarak mı götürüldüler?

Çeviren: Osman Nuri MERCAN

1- Çiçeron, Att. VII, 15, 3

2- Çiçeron, Att. VII, 22, 1

3- T. Momzen, Roma Tarihi, T. III., Rostov Na Danu, 1997, sh. 372.

** Kolhlar, Gürcü-Laz soyunun ataları

* Öğretim Üyesi, Batumi Üniversitesi, Gürcüstan

Acara Şivesinde Zanca'ya Dayalı Birkaç Yer adı Üzerine

Nargiz AHVLEDİANI

Yer adları, dil sözlüğü hazinesini oluşturan parçalardan biridir. "Coğrafi adların incelenmesiyle, birçok kelimenin etimolojisi ve dilin köklerini araştırmaya olanaklar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle dillerin ve şivelerin incelenebilmesi için yer adlarının öğrenilmesi yer adları biliminin ana amaçlarından biridir (Topuria, 1963, 173)".

Çalışmanın amacı Acara şivesinde belirlenen Zanca coğrafik adlarını dile dayalı araştırılmasıdır.

Acara şivesinin, komşu şivelerle belirgin benzerlikleri vardır. Şunu da eklememiz gerekir ki, Acaralı şivesinde Zanca'ya dayanan izler belirgindir (Gigineşvili, Topuria, Kavtaradze, 1961, 392).

Yer adlarının şekilsel analizine, kolay, eksiz yer adlarından başlıyoruz. Yer adının başlangıcı her zaman toplumsal adırlardır ama, zaman boyunca meydana gelen fonetik değişiklikler ve içerdigi anlamın yitmesinden dolayı şekli öylesine değişiyor ki ilk kelimeyi bulabilmek oldukça zorlaşıyor. Yer adları doğal yapıları gereği tekrar edildir. Yer adları bilimi için önemli olan, şu veya bu objeyi belirlemek, o objeye işaret etmek ve onu diğer objelerden ayırmaktır. Bununla beraber, yer adlarının şekli, ilk şekline ne kadar uzaksa toponomik gücü o kadar fazladır (Aprionidze, 1989, 52-53).

Eksiz, basit yer adları genellikle eski çağlara aittir. Örneğin, Dudi= "ekilip biçilen yer" (Şuahevi bölgesi, Baratauli köyünde); Dudi = "Baş" (Çikobava, 1938, 44; Çaraiya, 1997, 62; Penrhi-Sarcveladze, 1990, 56). Svanca'da Dudul, "Memebaş" anlamına gelmektedir. Zanızım görülmektedir. Buna dayanarak, Dudi kelimesinin yüksek yer, tepe, zirve anlamına geldiğini düşünebiliriz.

Zanca unsurları, Acara yer adlarında oldukça fazladır. Zan kökenli yer adlarının incelenmesi sonucu, Zanca coğrafik isimlerin bir grubunun Zanca eklerle (-o, -at, -i) oluştuğu ortaya çıkmıştır. Bunları dayandıran kelimelerin kökleri Gürcüce ya da Megrel-Çanice'dir (Nijaradze, 1971, 48).

Okuhuleti= Ekilip biçilen yer adı (Keda bölgesi, Aşağı Maradidi). Bu kelimedeki o harfi Zan öneki olarak görülmektedir, ul ise ara ektir. Asıl kök olan "kuh" a gelince "kuh" Megrelce'dir. Kuhe ham, olmaması anlamındadır (Çaraiya, 1997, 79). Bu kelimeye eski Gürcüce'de rastlanmamaktadır. Sulhan Sabu Orbeliani'nin sözlüğünde karşımıza çıkmaktadır (Mkvahe-"Olmaması meyve"). Svanca'da buna benzer bir köke rastlanmamaktadır. Svanca'daki "kuh-kuhu" kelimesi Megrelce'den gelmektedir (Klimov, 1964, 110). İrina Asatiani'nin verdiği bilgiye göre Kuheşi, Samegrol'da, Enguri nehri'nin sağ kıyısında bir köyün adıdır.

Onçometi= Ekilip biçilen yer adı (Keda bölgesi, Aşağı Maradidi). Paata Tshadaia'ya göre "çoma" kökü, Zanca'da leykle anlamına gelmektedir. Onçometi kelimesinin tam karşılığı leyklektir. "Çoma" Acaralı'de

hayvan, büyükbaş, boynuzlu hayvan anlamında kullanılmaktadır. Çoma kelimesi İmeruli'de de aynı anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.

Oçvabura= Ekilip biçilen yer adı (Helvaçauri bölgesi, Kimati köyü). Zanca "çabu"nun Gürcücesi, "Tzebo"dur. Yapışkan anlamına gelmektedir (Çikobava, 1938, 406). Buna dayanarak, burada eskiden yapışkan özelliikli yer yer olduğunu ve bu yüzden buraya bu adın verildiğini düşünebiliriz "çvab" kökünde "v" sesi bulunmaktadır. "v" sesi, sesli ve sessiz harflerin arasında gelişmiştir (Nijaradze, 1975, 116). Bize göre "çabu"nun yapıstıcılığı bir ilgisiz olmalıdır.

Naoçvari= Bir çayır adı (Helvaçauri bölgesi, Kimati Köyü). Oçe, büyük tarla demektir. Oçe aynı zamanda Senaki bölgesinde bir köyün adıdır (Kipsidze, 1994, 295). "Oçe"ye Şuahevi bölgesinde de rastlanmaz. "Oçe" büyük tarla (Çaraiya, 1997, 110; Siharulidze, 1958, 37). Naoçvari kelimesinin tam karşılığı tarlalardır.

Nacargvalevi= Orman adıdır (Helvaçauri bölgesi, Kibe köyü). Yer adı olarak Cargvalevi ile de karşılaşılırız (Helvaçauri bölgesi, Aşağı Çhutuneti). Cargvali Zanca'da yuvartık ağaç anlamındadır. Yuvartık tomruklarla inşa edilmiş ev, kulübe anlamında da kullanılmaktadır (Glonti, 1984, 775). Yukarı Acara'da "cargvali"ye "dzelun"de denmektedir (Tandilava, Narakidze, 1986, 98).

Sabilantsro= Ekilip biçilen yer adı (Helvaçauri bölgesi, Yukarı Çhutuneti). Maçaheli vadisinde bilantsro, çalya benzer bir bitkiye denmektedir. "Gürcüce'de ve Megrelce'de bilantsro yoktur. Lazca'da bilantsro papatyaya benzer bir bitkinin adıdır. Al. Makaşvili onu papatyaya olarak tercüme etmektedir (Tandilava, Narakidze, 1986, 94). Eğer sabilantsro adı bir bitkiyle ilgiliyse o zaman, sa -o ekinin açıklanması gerekmektedir.

Naçamurebi= (Şuahevi bölgesi, Oladauri). Dan hammanlanan yer anlamındadır. (Çikobava, 1938, 165; Eliava, 1997, 345; Çaraiya, 1997, 155; Glonti, 1984, 644; Kipsidze, 1994, 362; Jenti, 1936, 253). "Eskiden harman aletleri çok kişide vardı, dan ve pirinç dövüldü. "Çamuri"ye Aşağı Acara şivesinde de, özellikle Kobuleti ve Helvaçauri'de rastlanmaktadır. Yukarı Acara için "Çamuri" yabancı bir kelimedir. Lazca'da "Kvaonçamure" adı bir yerle karşılaşmaktadır (Tandilava, Narakidze, 1986, 96-105). Zanca'daki "çam"ın Gürcüce'deki tam karşılığı tsema (dövmek) dir. "Naçamuri"de dövmeye yarayan anlamındadır. Çamuri, "Şalçamuray ve Gomiçamuri gibi yer adlarında da bulunmaktadı (Çaisubani bölgesi, Ubani köyü).

Zanca "Sinakura", dere anlamındadır (Bobokvati). Skur kökü dere anlamına gelmektedir. Bu tür yer adlarına Acara şivesinde sık rastlanmaktadır. Örneğin, Skuri-gele (Çaisubani, Ağara köyü), Skur-didi (Maçaheli vadisinde bir köy), Skur-gele (Kobuleti bölgesi, Kobi

köyünde), Skuria-gele (Kobuleti bölgesi, Tsemvana köyünde), Skurapeli (Siharulidze, 1959, 121 - Kobuleti bölgesinde), Skuri-tavi-orman (Kobuleti bölgesinde).

Görülüşü gibi, Acara yer adlarında, Zanca'dan türeyen unsurlar ve kökü Zanca'ya dayanan yer adlarına sık rastlanmaktadır. Onları araştırmak çok ilginç ve aynı zamanda çok özendirici bir iştir.

Gürcüce'den Çeviren: Hacer ÖZKAN (İREMADZE)

KAYNAKÇA

1. Apridonidze, 1989-Ş. Apridonidze, Zor oluşturulan mikro adları doğru yazımı için, Gürcü söz kültürü konuları, 1989.
2. Gigineşvili, Topuria, Kavtaradze, 1961-I. Gigineşvili, V. Topuria, İv. Kavtaradze, Gürcü diyalektolojisi, Tbilisi, 1997.
3. Eliava, 1997-G. Eliava, Megrelce-Gürcüce sözlük, Tbilisi, 1997.
4. Tandilava, Narakidze, 1986-Z. Tandilava, Ts. Narakidze, Acara şivesinin kısmal sözlüğü, V. 1986.
5. Topuria, 1963-V. Topuria, Kartveluri dilinin incelenme durumu ve sorunları, Kartveluri dilinin yapısal konuları, T. III, Tbilisi, 1991.
6. Klimov, 1964-G. Klimov, Kartveluri dilinin etimolojik sözlüğü, M., 1964.
7. Makaşvili, 1991-ALMakaşvili, botanik sözlük, Tbilisi, 1991.
8. Nijaradze, 1975-Ş. Nijaradze, Acara şivesi, Batumi, 1975.
9. Jğenti, 1936-S. Jğenti, Guria şivesi, Tbilisi, 1936.

10. Siharulidze, 1958-I. Siharulidze, Güneybatı Gürcüstan'daki Yer Adları, I. kitap, 1958.
11. Siharulidze, 1959-I. Siharulidze, Güneybatı Gürcüstan'daki Yer Adları, II. kitap, 1959.
12. Penihli-Sarveladze, 1990-H. Penihli, Z. Sarveladze, Kartveluri Dili Etimolojik Sözlüğü, Tbilisi, 1990.
13. Glonti, 1984-Al. Glonti, Gürcücedeki Şivesel Söz Demetleri, Tbilisi, 1984.
14. Kipsidze, 1994-I. Kipsidze, Seçme eserler, Tbilisi, 1994.
15. Çikobava, 1938-Am. Çikobava, Çan-Megrel-Gürcüce Karşılaştırmalı Sözlük, Tbilisi, 1938.
16. Çaraita, 1997-P. Çaraita, Megrelce-Gürcüce sözlük, Tbilisi, 1997.

Zanca'ya dayalı yer adlarının bulunduğu ACARA'dan bir köy...

Gürcüce-Türkçe "Hidi-Köprü" Gazetesi'nin Çıkışı

Abesalem İMEDAŞVILI

Nisan 1991 tarihinde Gürcüstan'ın bağımsızlık ve hükümlerlik ilan edişinden hemen sonra bu bağımsızlığı tanıyan ilk ülkeler arasında Türkiye bulunmaktadır. Bu dönemden sonra Gürcüstan-Türkiye ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmaktadır.

Fakat, Gürcüstan'ın karşılaştığı ağır ekonomik ve siyasal koşullar nedeniyle iki komşu ülke ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkileri gerektiği kadar geliştiremediler.

Gürcüstan-Türkiye arasındaki aktif ilişkiler 07 Mart 1992 tarihinde başlamakta ve bu tarihten sonra Gürcüstan-Türkiye arasında işbirliği, komşuluk ve dostluğu içeren ilk ve ciddi bir anlaşma imzalandı. Bu olay 30 Temmuz 1992 tarihinde gerçekleşti ve bu tarihi biz Gürcüstan-Türkiye ilişkilerinde, özellikle kültürel ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak algılıyoruz. Bu dönemde Gürcüce-Türkçe basılan "Hidi-Köprü" gazetesi yayına başlıyor. Kurucuları arasında bu satırları yazan da vardı.

1991 yılının Ağustos ayı sonunda, Gürcüstan-Türkiye İş İlişkileri Derneği Başkanı Prof. Nodar Komahidze bana gelecek bu derneğin kültürel ve "iletişim bölümü" başına geçmemi rica etti. O dönemlerde, Gürcüstan'da ağır şartlar mevcuttu ve bu yüzden gazete çıkarma fikri gerçeklikten uzak duruyordu. Sonra, Gürcüstan'da bazı değişiklikler oldu ve Gürcüstan'ın dış siyaseti daha aktif hale geldi. Gürcüstan'ı bağımsız bir devlet olarak bütün dünya tanıdı ve Birleşmiş Milletler'e üye oldu. Artık bu dönemde gazete çıkarma fikri daha çok anlam kazandı.

Prof. Nodar Komahidze, bir görüşmede, Şamşoblo adlı yayıneviniin müdürü Nodar Cavelidze'ye "Gürcüstan-Türkiye İş İlişkileri Derneği ile birlikte Gürcüce-Türkçe dillerinde bir gazetenin kurucusu ve sponsorluğunu yüklenmesini" ister ve Cavelidze de bunu kabul eder. Gazete isminin seçimi bayağı zaman aldı. Değişik seçenekler arasında "Hidi-Köprü" ismi de vardı. "Hidi-Köprü" isminin

seçilmesinde şu olay da etki yapmıştır:

25 Haziran 1992'de İstanbul'da "Karadeniz Bölgesi Ülkelerin İşbirliği Toplantısı" yapıldı. Bu toplantıda "Karadeniz Bölgesi Ülkelerin Ekonomik Dayanışması" kararlaştırıldı. Cumhurbaşkanı E.Şevardnadze, ünlü Türk işadamları ile yaptığı toplantıda onlara "Umanm ki siz Gürcüstan ve Türkiye'yi güvenli bir köprü ile bağlayacaksınız" söyledi.

Ertesi gün bu sözler bize Tbilisi'ye ulaştı ve gazetenin isim seçim işi kolayca çözüldü ve gazetenin adı "Hidi-Köprü" oldu.

İki dilli gazetenin başlığını ünlü mimar ve ressam olan Giorgi Avsancanşvili hazırladı. 10 Temmuz'da Adalet Bakanlığı gazeteyi tescil etti. Bu karardan sonra, Temmuz 1992'de Samşoblo Yayınevi'nin müdürü Nodar Cavelidze, Hidi Gazetesi'nin yayın kurulunun oluşturulmasını emrediyor. Genel yayın yönetmeliğine ve yayın kurulu başkanlığına Türkolog Prof. Nodar Komahidze getirildi. Yayın kurulu üyelerinde ise Abesalem İmedaşvili ve Spartak Kobulia atandı. Biraz sonra yayın kurulu üyelerinde O. Dolidze, R. Mamulaşvili, D. Şengelia, O. Stajadze, D. Gigiadze, M. Beltadze, A. Ahaladze katıldılar. Bunların titiz çalışmaları sonucu gazete çıkıyordu. Daha sonra yayın kurulu üyelerine Prof. Miheil Svanidze ile Prof. Nodar Şengelia getirildiler.

Söylemeden geçemeyiz ki gazete çıkarılmasının bütün ağırlığı "Gazete Sakartvelos Uzgebanı"-Gürcüstan Haberleri Gazetesi'nin yayın kurulu tarafından yüklenildi. Gerçekte gazete Hidi onların temelinde inşa edildi. Bu satırları yazar, A.Tarhnişvili, G. Namtalaşvili, L. Cavelidze, G. Gulisaşvili, O. Turabelidze, N. Komahidze ve diğerlerine teşekkür etmekteyiz ve onların sayesinde öngörülen günde 29 Temmuz 1992'de piyasaya çıktı. Bu yayın kurulu, bütün sorunlara rağmen gece gündüz çalışarak ve her sayıda özen göstererek gazeteyi çıkıyordu.

"Hidi-Köprü" gazetesinin ilk sayısında gazetenin amaçları belirtilmiştir.

- Gazetenin ilk amacı Gürcüstan-Türkiye arasındaki komşuluk, dostluk ve işbirliği köprüsünü oluşturmak, genişletmek ve güçlendirmektir. Bu amaç içinde gazete iki ülkede mevcut ekonomi, spor, kültür, eğitim, bilim, sağlık, turizm ve sosyal hayattan haberler

İmedaşviller Kobi, Otai ve Abesalem

verecektir.

- Gazete, Gürcüstan'ın sorunlarına yer verecektir.

- Gazete, Gürcü ve Türk işadamlarından ve iş ilişkilerinden haberler verecektir.

Hidi-Köprü Gazetesi'nin kuruluş amaçları böyleydi. Gazetenin ilk sayısının çıktığı günün ertesi günü olan 30 Temmuz 1992'de Türkiye'den o zamanki Başbakan Süleyman Demirel Tbilisi'yi ziyaret etti.

"Gürcüstan bizim için kardeş ülkedir. Türkiye'nin ondan daha yakın komşusu yoktur. Bizim vatandaşlarımız ve Gürcü kökenli olan bir çok kişi Türkiye'nin çeşitli devlet kademelerinde görev almaktadır." Gazetenin ikinci sayfasında Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile Gürcüstan Dışişleri Bakanı Aleksandr Çikvaidze ile yapılan söyleşiler yer almaktadır.

Bu gazetenin kuruluşunu Gürcü bilim adamları ve Türkologlar sevinçle karşıladılar. Gazetenin 4. sayfasında büyük harflerle ünlü Gürcü şairi Şota Rustaveli'nin ölümsüz satırları yer alıyordu. "Dostunu Aramayan Kendine Düşmandır". Böylece Şota Rustaveli'ye ait deyişler gazetenin her sayısında yer alı ve bu deyişler şimdiye kadar ikiyüzlü adetin üzerine çıktı.

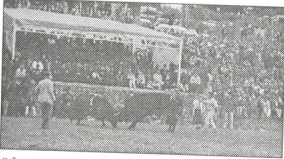
Gazete, Akaki Tzereteli'nin "Yolcunum Notları" adlı eserinden "Trabzon" bölümünü yayınladı. Prof. Guram Şaradze'nin yazılan da yayınlanan yazılar arasındaydı. Prof. Nodar Komahidze, ki o sonra Gürcüstan'ın Türkiye Büyükelçisi olmuştur, 30 Temmuz'da Başbakan Süleyman Demirel'e Hidi Gazetesi'ni sunuyor. Süleyman Demirel'de Hidi gazetesi iki ülkeyi birleştiren bir köprüdür diyerek başınları diliyor. Süleyman Demirel'le birlikte olan Türk delegasyonu üyeleri de Hidi'yi tanıdı. Hidi Gazetesi, bu ziyareti tüm Gürcüstan'a ayrıntılı olarak çeşitli sayılarıyla tanıttı. Gazete çıkışı sekiz yıl oluyor ve bu sürede gazete Şota Rustaveli'nin yukarıda alıntısını yaptığımız sözüne ihanet etmedi. "Dostunu Aramayan Kendine Düşmandır" sözü sonraları Hidi Gazetesi'nin logosu oldu. Bu geçmiş sekiz yılda Gürcü-Türk dostluğu çok gelişti. Bu kısa sürede daha çok ve uzun zaman isteyen yolu katetik ve bunun için iki ülkenin Cumhurbaşkanıları çok emek sarf etti.

Hidi-Köprü gazetesi kendine şiar olarak dostluğu ve sevgiyi seçti ve Gürcüstan Cumhuriyeti yardımıyla Türkiye'li dostlarla kardeşliği iletliyordu.

2000 Yılında Artvin'de Düzenlenen Festival ve Şenlikler

Hayati AKBAS

FESTİVALİN ADI	YERİ ve TARİHİ	DÜZENLEYEN KURULUŞ
Murgul Boğa Güreşleri	Murgul - Mayıs Ayının 1. Hafta Sonu	Murgul Kaymakamlığı
Artvin Kafkasör Kültür ve Sanat Festivali	Merkez - Haziran Ayının 3. Hafta Sonu	Artvin Belediye Başkanlığı
Aydın Köyü Yayla Şenliği	Ardanuç - Temmuz Ayının 1. Hafta Sonu	Ardanuç Belediye Başkanlığı
Arhavi Kültür ve Sanat Festivali	Arhavi - Temmuz Ayının 2. Hafta Sonu	Arhavi Belediye Başkanlığı
Ardanuç Karakucak Güreşleri ve Elkâri Şenliği ve Çurupsil Şenliği	Ardanuç - Temmuz Ayının 3. Hafta Sonu	Ardanuç Belediye Başkanlığı
Şavşat Sahara Pancarcı Festivali	Şavşat - Temmuz Ayının 4. Hafta Sonu	Şavşat Belediye Başkanlığı
Meydancık Satave Gevrek Şenliği	Şavşat - Ağustos Ayının 1. Hafta Sonu	Meydancık Belediye Başkanlığı
Salıkvan Yayla Şenliği	Yusufeli - Ağustos Ayının 1. Hafta Sonu	Arhavi Kültür ve Turizm, Yusufeli Dağ Turizmi ve Salıkvan Yayla Şenliği Geliştirme Derneği
Yusufeli Geleneksel Karakucak Güreşleri	Yusufeli - Ağustos Ayının 4. Hafta Sonu	Yusufeli Belediye Başkanlığı
Hopa Deniz Kültür ve Sanat Festivali	Hopa - 1-5 Temmuz Arası	Hopa Belediye Başkanlığı

Kafkasör Festivali'nde Boğalar ve İnsanlar
(Fotograf: Hayati Akbaş)

Kafkasör Festivali Coşkuyla Geçti

Bu yıl 20.'si yapılan Artvin Kafkasör Kültür Turizm ve Sanat Festivali büyük coşkuyla tamamlandı.

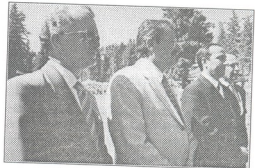
Hopa Festivali'nde Plaj Voleybolu birincileri ödülleri alırken
(Fotograf: Hayati Akbaş)

Birinci Hopa kültür ve Sanat ve Deniz Festivali Yapıldı

Hopa'da ilk kez düzenlenen ve 1-5 Temmuz 2000 tarihleri arasında gerçekleşen festivalde, havai fişek gösterileri, yelken ve sörf yarışması plaj voleybolu, yüzmeye yarışmaları, yağlı direk yarışması ve halk oyunları çok kalabalık katılımcılar tarafından ilgi ve alkışlarla izlendi. Gürcüstan'ın Kutaisi kentinden gelen minik folklorcular oyunlarıyla Hopa halkını büyülediler.

Sahara Pancarcı Festivali Yine Büyüledi

Bu yıl ikincisi yapılan "Şavşat Sahara Pancarcı Festivali" Atatürk anıtına çelenk koymakla başladı. Festivalde önce el sanatları sergisi açıldı, ardından diş sağlığı konusunda panel yapıldı, sonra Şavşat'lı fotoğraf sanatçısı Zafar Güngör'ün "Şavşat'ın dünü bugünü" adlı fotoğraf sergisi açıldı. Halk oyunları gösterisi ve voleybol turnuvasından sonra amatör ses yarışması ve karakucak güreşleri yapıldı. Festivale Artvin, Trabzon ve Kars valileri de katıldı.

Artvin, Trabzon ve Kars valileri Sahara Festivali'nde
(Fotograf: Hayati Akbaş)

Gürcüstan Eski Kitaplıklarında Bulunan Türk Dilleri İle Yazılı Eserler

Tsitsana ABULADZE

Prof. Dr. Tsitsana Abuladze, Gürcüstan'ın Kutaisi kentinde aydın bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Annesi üniversite mezunu bir öğretmen, babası ise Kiev Üniversitesi'ni bitirmiş bir iktisatçıydı. Orta öğrenimini pekiyi dereceyle (altın madalya olarak) bitiren Abuladze, 1956 yılında Tbilisi Devlet Üniversitesi Doğu Bilimler Fakültesi Filoloji bölümünden başarıyla mezun oldu. 1958'den bugüne dek Gürcüstan Bilimler Akademisi El Yazmalar Enstitüsü'nde araştırma grup başkanı olarak çalışan Prof. Dr. Tsitsana Abuladze, buna paralel olarak 1961-1994 yılında Tbilisi Devlet Üniversitesi'nde "Osmanlı Diplomasisi" ve "Paleografi" derslerini verdi. 1992 yılında Kutaisi Devlet Üniversitesi Doğu Bilimler Fakültesi Türkoloji bölümüne başkan olarak davet edilen Prof. Dr. Abuladze, burada "İslam Tarihi" ve "Türk Dillerine Giriş" derslerini vermektedir. Ayrıca Türk ve Gürcü Dilleri ile Tarihsel İlişkileri üzerine yapılan seminerleri yönetmektedir. 1990'da doktora tezini vererek 1992'de profesörlük unvanını alan Abuladze birçok Türkoloji sempozyumu ve kongresine katılmıştır. Yetmişten fazla yayını olan Abuladze'nin altı tane de kitabı vardır. Prof. Dr. Abuladze'nin temel araştırma konuları şunlardır:

- 1) Türk ve Gürcü dillerinin ilişkileri
- 2) Gürcüstan tarihindeki Osmanlı yazmalar, kayıtlar ve vesikalarının keşfedilmesi; Osmanlı metinlerinin Gürcü diline çevirisi ve yorumlanmasıdır.

Halen Osmanlı belgelerine dayanarak Osmanlı döneminde (16.-19. yy) Filistin-Gürcüstan ilişkilerinin sorunları üzerinde çalışmakta ve Türkolog M.Llindze ile beraber Gürcüstan arşivlerinde muhafaza edilen Osmanlı belgelerinin genel bir katalogunu hazırlamaktadır.

Prof. Dr. Abuladze, "Türk Yazmalarının "AC" ve "L" Koleksiyon Katalogları" ve bir 17. Yüzyıl yazan olan Nami'ye ait "Gürcüstan'ın (Batı Gürcüstan) İlgali Kitabı" adlı iki eseri sponsor bularak yayınlamak istemektedir. **Nana KAÇARAVA**

Gürcüstan eski kitaplıklarında Gürcüce olan yazma ve tarihî belgelerle beraber Müslüman Doğusuna ait birçok manüskri koleksiyonun bulunmaktadır. Bunların çok az bir kısmı Türk dilleriyle yazılmış yazma ve dökümanlardan ibarettir. Türkçe, Azerice, Türkmence ve Özbekçe olan toplam 300 el yazması kitap ile Türkçe ve Azerice olan toplam 1200 tarihî belge mevcuttur. Bunların büyük bir bölümü Tbilisi'deki Gürcüstan Bilimler Akademisi'nin Elyazmalar Enstitüsü'nde ve Gürcüstan Merkez Devlet Tarihi Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Aynı zamanda bunlar aşağıda söz edilen şehirlerin tarih-

etnografya müzelerinde de saklanmaktadır: Batumi'de - 26 yazma, 55 belge; Kutaisi'de - 3 yazma 2 vesika; Ahalsihe'de - 3 Yazma, 4 belge ve Zugdidi'de - 1 yazma, 1 belge mevcuttur.

Gürcüstan Bilimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsü'nde muhafaza edilen Türk Dilleriyle yazılı manüskri, Arapça ve Farsça olanlar gibi, Kacar ("K"), Lokal ("L") ve Orta Asya ("C") adlı üç koleksiyondan ibarettir. Yazmaların araştırılması ve katalogun hazırlanmasına 1960 yılında başlamıştır. Türkçe yazmalar katalogu tamamen hazır. "K" koleksiyonu katalogu, bu koleksiyona ait Arapça ve Farsça yazmalarla beraber yayınlanmıştır. Adı geçen yazmalar, 19. yüzyılın başlangıcında Tbilisi'ye yerleşen general Çamış Ardaşır Afşar Mac'do Soltan'a aittir. Generalin Tbilisi'yi tarif ve tasvir eden kitabı da vardır. (Gürcüce çeviriyle Farsça metin M. Mamatsaşvili tarafından yayınlanmıştır.)

Lokal (yerli) koleksiyonda ("L"), Gürcüstan, Azerbaycan, Dağıstan ve Gürcüstan'ın sınır komşusu olan Türkiye'nin belli bölgelerinden gelen yazmalar yer almaktadır. Bu yazmalar özel şahıslardan gelip Gürcüstan'ın çeşitli kültür ocakları olan Gürcüstan müzesi, Kafkasbilimleri Enstitüsü ve onun temeli üzerinde açılmış Tarih Enstitüsü'nde toplanmıştır. Bu yazmaların son toplandığı yer olan Gürcüstan Devlet Müzesi'nin temeli üzerinde ise Yazmalar Enstitüsü kurulmuştur.

Türkiye'den özellikle de, Arvin bölgesinden gelen yazmaların bir kısmında Erzurum Kadısı olan As Seyid Abdulah Adap Meşhur-bi Cenetizde tarafından 1845-46 yıllarında hazırlanmış vakıf yazması ve mühür mevcuttur.

Orta Asya Koleksiyonu (AC) yazmalar akademisyen G. Tzereteli ve Doçent St. Çhenkeli tarafından Orta Asya'dan getirilmiştir Görsel olarak farklı olan Orta Asya Koleksiyonu yazmalar kapakları yeşildir ve kızı madalyonlarla basılmaktadır.

"K" ve "L" koleksiyonunun Türkçe yazmalarının İtalyan ve Doğu kağıtları üzerine, "AC" koleksiyonu ise Doğu ve Rus kağıtları üzerine yazılmıştır. Yazmalar genellikle Nashi, Nastalik ve Nadiren Şikeste adlı hüsnühatlarla istinsah edilmiştir.

"Kacar" Koleksiyonu yazmalar 1920'li yıllarda Gürcüstan Müzesine teslim edilmiştir. Yerli (lokal) koleksiyon yazmalar çeşitli zamanlarda çeşitli özel kişilerden yerinde elde edilmiştir.

Türkçe yazmalar kronolojik olarak 15-20. yüzyıllara aittir. En eski "Bahr el gara'ib" tarihli olan yazma 883 yılında (=1483) istinsah edilmiş ve 850 yılında (= 1446 - 47) telif edilmiş Al - Halimi'nin Farsça-Türkçe Sözlüğüdür. En geç yazmalar 1920'li yıllara tarihlenir. Müellif'in yaşadığı dönemde ya da yazmaların vefatından çok kısa bir zaman sonra istinsah edilen yazmalar epey çoktur. Yazmaların çoğunluğu mütevazı bir şekilde işlenmiş, ancak bazı nüshalar ünvanlarla ve minyatürlerle

süslenmiştir. Türk yazmaları, tarih, edebiyat, dilbilim, etik, astrolap, veteriner ve hekimlik konularında olan eserlerle sunulmuştur. Aynı zamanda biyografik, matematik-astrofizik ve idari-istatistik soruları içeren yazmalar da mevcuttur.

Tanhi eserler, genellikle, Türkiye ve Kafkasya ile ilgilidir. Örneğin "Koçi Beyin Risalesi" (Tur K 2), "Selimname" (Tur K 3, 1604 yılının nüshası), "Derbedname"nin birkaç nüshalan (Tur L 82, Tur L 89) v.s. Süleyman ve Selim'in Kanunî kitapları (Tur L 80, Tur 109, Tur B 11); "Defter-i Mufasssal Vilayet-i Gürcistan" (Tur L 1), Kanunname "Eyalet-i Erzurum" (Tur L 72) adlı vergi kitapları; icmal defterinden yapılmış alıntılar v.s.; çeşitli konularda olan çok sayıda fetvalar (Tur L 5, Tur L 44; Tur B 19, 20, 21, 147, 657; Tur Q 702); Şeriat mahkemesi defterlerinden yapılmış alıntı derlemeleri (Tur L 72, Tur L 5) de burada muhafaza edilmiştir.

Dilbilim alanındaki Al-Ahtarin çeviri ve açıklama sözcükleri (Tur K 7, Tur L 25, 17-18. yüzyıllara ait nüshalan); "Bahar al-gara'ib" adlı Al-Halimi'nin Farsça-Türkçe Sözlüğü; "Albuşka" adlı Çağatayca-Türkçe Sözlüğünün dört nüshası (bunlardan Tur K 16, 1607 yılında istinsah edilmiş, sözlük ise 1551-52 yıllarında telif edilmiştir); Feriştoglu'nun Arapça-Türkçe Sözlüğü (Tur K 29, filigranlara göre 16. yüzyılın ikinci yansına ait nüsha); anonim yazarların Arapça-Türkçe Sözlüğü (Tur B 146) "Singhali" adlı Mirza-Mehdi-Han'ın kitabı (Tur K 14, 19. Yüzyıl); "Şerh-i Tuḥfe-i Şahidi" Farsça-Türkçe sözlüğün iki nüshası (Tur K 20, Tur L 18, 1635 ve 1748 yıllarında istinsah edilmiştir). 1748 yılında istinsah edilen ve tam nüshası ile sunulan "Luḡat-i Şerh-i Vassaf" adlı Hüseyin Nazmizade Murtaza Bağdadlı'nın kitabı (Tur K 1) gibi eserler özellikle dikkatimizi çekmektedir. Anonim Farsça-Arapça-Yunanca-Türkçe Sözlüğü çok ender bulunan eserlerdendir (Tur L 19). Türkçe-Fransızca, Rusça-Türkçe ve Türkçe-Rusça sözlükler nispeten geç telif edilmiştir (Tur L 27, Tur L 38, Tur L 39, Tur L 46, Tur L 59 v.s.).

Yukarıdaki söz edilen yazmalar dışında bilimin çeşitli dallarına ait böhik pörçük ve tesadüfi kelime yazmaları Tıp ihtisas sözlükleri ve muhaberet sözlüklerine de raslanmaktadır (Tur L 10, Tur L 73, Tur L 76, Tur L 86 v.s.).

Nevai'nin "Mecalis en-nefais" (Tur K 9, 10); Fuzulî'nin "Hadikat Es Su'ada" (Tur K 6, Tur L 9, Tur L 47); Kudsi'nin "menakib" (Tur L 54, 1620 yılına ait) gibi biyografik yazmaları epey eski nüshalarla sunulmuştur.

Derviş Talebî'nin "Ruzname-i Cedid" adlı astronomi yapıtları (Tur K 22, Tur L 14); müntezatlar (Tur L 10, Tur L 43, Tur L 73, Tur L 76, Tur B 5); Kur-an okuma usulü "Tecvîd" (Tur L 26, Tur L 40, Tur L 87) "Kitâbu Yadigar" adlı (Tur L 29, Tur L 32 ve Tur L 56, Tur L 77, Tur L 83) üp ve tababet kitapları da özellikle dikkatimizi çekmektedir.

Kitaplıklarımızda çok sayıda divan ve çeşitli yazarların derlemeleriyle manzume ve hikâyeler de saklanmaktadır.

Elyazmaları Enstitüsü fonlarından Nevai eserlerinin 30 tane nüshası vardır. Divanları arasında; 1576 yılında istinsah edilmiş ve Fuzulî Divanı ile aynı ciltte korunmuş olan lirik şiirler "Divanı" (Tur L 22), 1526-27 yıllarında istinsah edilmiş olup "Ferhad ve Şirin" adlı manzume (Tur K 36), 1519 yılında istinsah edilmiş olan "Muşşaat" (Tur K 35).

Fuzulî eserlerinden mevcut, takribi yirmi kadardır; birçok divan (1577 yılında istinsah edilmiş olan Tur L 22), aynı zamanda "Hadikat Es Su'ada" adlı birçok eski nüshalar (Tur L 47-1583 yılında, Tur L 9-1586 yılında, Tur K 6 ise 1596 yılında istinsah edilmiştir).

Aşağıdaki yazarların divan ve derlemeleri tek nüsha olarak sunul-

muştur. Bunlar Sabit Efendi (Tur K 4); "Hilye-i Şerif" adlı Hakani'nin eseri; 17. yüzyılın başına ait İshak Çelebi'nin yazması (Tur K 26); 1745 yılında istinsah edilmiş Nabi'nin yapıtı (Tur L 64); 1653 yılında istinsah edilmiş Nefi Efendi'nin eseri (Tur L 65, yazarın 1634 senesinde vefat etmiştir); "Mevlüt-un-Nabi" (Tur L 70, 688 senesine ait yazma). Kitaplıklarda "İskendername" (Ahmedî-Tur K 5, Tur L 53), "Şam ve Pervane" (Lam'i Tur L 90), "Leyli ve Mecnun" (Larendeli Hamdi, Tur K 26), "Yusuf ve Zuleyha" (Ak-Şemsizinde Hamdi, Tur L 78) v.s. gibi ünlü manzumelerin nüshalan bulunmaktadır.

Bedii mensur eserleri çoğu hallerde Arapça ve Farsça yapıtları çevirileriyle sunulmuştur. Arapçadan, genellikle, dinsel, felsefi eserler çevrilmiştir. Örneğin: Vidadi'nin "Tarikat-i Muhammediye" adlı eser (1654-55 yıllarına ait yazma). Farsçadan aşağıda söz edilen eserlerin çevirileri ve açıklamaları mevcuttur. Saadi'nin "Bustan" (Tur L 6, Tur L 31, Tur L 63)-mütercim Şam'i Efendi (1680 yılına ait Tur L 6 yazması; 17. yüzyıla ait Tur L 31); Atanî'nin "Pendname" (Tur L 24, mütercim Müftü); Camî'nin "Nefehat al-Uns" (mütercim Lam'i Efendi - 16 yüzyıla ait yazma); Hafezi Divanının yorumları (PB5); Ali Çelebi'nin "Hümayuname" (Tur K 17, 1572 yılına ait yazma), Şahname'den bölümler (Tur K 25, 17. yüzyıla ait yazma).

Elyazmaları Enstitüsü fonlarından 28 meclisten oluşan "Koroğlu" adlı destanın nüshası mevcuttur. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Azerbaycan folklor geleneğinde sadece 17 bap okunur². Kağıt ile yazma kitabı 1856 yılına ait.

Türkenin tanhi fonetiğinin incelenmesi ve Türkçe-Gürcüce dil ilişkilerine ait bazı soruların açıklanması için Türkçe kelimeleri Gürcü harfleriyle yazılı folklorik özelliklere ihtiva eden manuskripleri, çok sayıda eğitim kitapları³ veyahut "Kendi Kendine Osmanlıca Öğrenme Kitabı", Türkçe-Gürcüce ve Gürcüce-Türkçe konuşma kalavuzları, bazı şairlerin şiirleri (Q 982, Q 620, Q 851; S 15, S 951, S 2385, S 2519, S 5235; H 160, A 1164) ve Zuglidi müzesinde bulunan yazma⁴ özellikle ilginizi çekmektedir.

Tanhi şartları ve yakın komşuluk nedeniyle Gürcüler, Türkiye'yle sıkı siyasi ve ekonomik temaslarda bulunmaktaydı. Kitaplıklarımızda, adı geçen ülkeler arasında ticari ilişkiler olduğunu ve o zamanki Gürcistan'da Türklerin bilinmesi gerektiğini kanıtlayan yazma kitapları ve vesikalar mevcuttur-bakın: S.S. Orbeliani'nin "Kartuli Leksikoni" (Gürcüce Sözlüğü)⁵ adlı açıklama sözlüğü, (Q 497, Tur Q2 v.s.)

Türk-Azerbaycan tanhi vesikalannın koleksiyonları, genellikle: a) Gürcü kurumuna ait Tarih ve Etnografya Eski Müzesi'nin fonlarından; b) Önceden Kafkasya idari ve sınıfl dairesinin dosyalarından ve arşivlerden muhafaza edilen vesikalardan oluşturulmuştur. Bazı vesikalar özel kişilerden alınmıştır.

Bu vesikalannın ekserisi Osmanlı Sultanları ve üst düzey yetkilileri tarafından mülk, has, zeamet veya tımar bağışlanması ya da vergilerden muaf edilmesi hakkında berat ve hükümlerden ibarettir. Aynı zamanda elimizde gerek resmi, gerekse özel bilgileri ihtiva eden yazmalar, iş ve tavsiye mektupları, senet ve makbuzalar, günlük sorunlara verilen buyrulular, Tbilisi ve Gori Kadıların hüccetleri de bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu harici siyasi tarihinden Osmanlı-İran savaşı döneminde, 1724-1736 yıllarında Osmanlı tarafından Kafkasötesi bölgesinin işgal edilmesine, 1828-1829 yıllarında Osmanlı-Rusya savaşına ve bu gibi konulara dair çok mühim vesikalar vardır.

Osmanlı İmparatorluğunda toprak mülkiyeti ve toprak tasarrufu formlarının incelenmesi için sadece Sultan fermanlar ve beratları değil, tumarların satılması nedeniyle verilmiş tüccar kağıtları da dikkatimizi çekmektedir.

Yukarıda söz edilen vesikalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, ekonomik ve sosyal tarihine, Gürcistan'ın geç feodalizm devrine, aynı zamanda Azerbaycan ve Dağıstan'ın politik yaşamına dair pek çok önemli bilgiler içermektedir. Sultan 3. Murat, 4. Ahmet, 1. Mahmut, Mustafa ve büyük vezirlerin, Dağıstan hükümdarları (Rutul Beyleri), Kartli ve İmereti Kralları, Kartli, Samegrelo ve Fua Prensleri adreslerine gönderilmiş fermanlar ve resmi yazışmalar da burada muhafaza edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun İran ve Rusya ile ilişkilerinde kendi mevzilerini güçlendirmeye konusunda Gürcü, Dağıstanlı ve Şıvanlı Prenslere yönetimlerine ne kadar büyük bir önem verdiğine yukarıda söz edilen bu vesikalar şahadet etmektedir.

Kronolojik olarak eski fermanlardan; 1533-1588 tarihli, en yenilerden ise 1920 tarihli olan vesikalar 16-20. yüzyıllara aittir. Yazmalar Enstitüsü'nde bulunan Türk vesikalara asıl nüshalardır. Gürcistan Merkez Devlet Tarihî Arşivi'nde saklanmış ve 19. yüzyıl başlangıcında istinsah edilmiş olan suretler (kopyalar) ise, genellikle, iki defter içerisinde toplanmıştır (1450 nolu fon, 57. Kitap ve 2. Fon, 2. 1414 nolu tasvii).

Türkçe vesika koleksiyonları, Türk paleografisi ve diplomatik konularının incelenmesi içinde belli bir önem taşımaktadır. Beyaz kâğıt üzerine yazılmış fermanların boyutları ortalama olarak 75 cm'dir. 1 metrekil ve daha uzun fermanlar da vardır. Sattardaki çeşitli kelimeler kırmızı, bazen de altın renkli mürekkeple yazılmıştır. Sultan fermanların hemen hemen hepsi çeşitli tiplerdeki Divanlarla Hücuccetler, Taaliki hüsnühatlarıyla, yazışmalar ise Neshi ve Nastaliki hüsnühatlarıyla yazılmıştır. Öbür tarafta vesika'nın yoklaması ve kaydı hakkında yoklamacı işaretleri koyalırmış. Osmanlı kalem sistemini tasvir etmek için bu yazıların özel bir biçimde incelenmesi gerekmektedir.

Gürcistan kitaplığından bulunan Türk yazmalar ve tarihi vesikalara bilimsel olarak işlenmesi ve yayınlanması Gürcistan Bilimler Akademisi üyesi olan S.S. Cıkia tarafından otuzlu yıllarda başlatılmıştır. Cıkia tarafından tarihi vesikalara katalogu hazırlanmış, Yazmalar Enstitüsü'nde muhafaza edilmiş olan birkaç ferman, berat, buyruğu, hüccet gibi Türk dökümanları basılmış ve yayınlanmıştır.

Akademisyen S.S. Cıkia'nın 4 ciltlik emeği olan ve övgüyle söz edilen "Defteri-i Mufassal-i Vilayeti-i Gürcistan" Osmanlı tarafından 16. yüzyılda işgal edilmiş Güney Gürcistan'ın vergi kitabıdır. Gürcistan ve Osmanlı arasındaki sosyal siyasi ve kültürel işbirliklerini araştırmak ve Güney Gürcistan'ın tarihi, coğrafisi ve toponomik konularında bazı sorunları açıklamak için okunaksız olarak tanınan Şiakad hüsnühatıyla yazılmış bu eser güvenilir bir kaynaktır.

Akademisyen S.S. Cıkia yönetiminde gerek yazma kitaplarının, gerekse tarihi vesikalara katalogları hazırlanmıştır. 1969 yılında "K" koleksiyonunun⁽¹⁾ içindeki Türk yazmalarının tarif ve tasvii (tanıtımı) yayınlanmıştır. Lokal ve Ota Asya Koleksiyonlarının katalogları ise yayınlanmak için hazırlanmaktadır.

"Erzurum vilayetine Kanunnamesi", Ahmedî'nin "İşkendeme" adlı namzedem bölümleri, Gürcü Prenslere gönderilmiş Sultan vesikalara ve Trabzonlu Paşa tarafından Solomon-İmereti kralına gönderilmiş birkaç mektup basılmıştır. Aynı zamanda Gürcistan eski kitaplarında bulunan Sultan fermanlarının da ayrı bir kitap şeklinde

yayınlanması tasarlanmaktadır.

Matbaa Harfleri (Uterler)

Tur K - Elyazmalar Enstitüsü "K" koleksiyonunun Türk yazmalar

Tur L - Elyazmalar Enstitüsü "Lokal koleksiyonu" nun Türk yazmalar

Tur D - Elyazmalar Enstitüsü'nün Türk tarihi vesikalara

Tur B - Batumi müzesindeki Türk yazmalar

PB - Batumi müzesindeki Pars yazmalar

Tur Q - Kutaisi müzesindeki Türk yazmalar

TDÜ - Tbilisi Devlet Üniversitesi

Dipnotlar:

1- Elyazmalar Enstitüsü Arapça, Türkçe ve Farsça yazmaların kataloğu ("K" koleksiyonu). Hazırlayanlar: Ts. Abuladze, R. Gvaramiya, M. Mamatsvili, özsozü - G. Tsereteli, Tbilisi, 1989. Ts. Abuladze Elyazmalar Enstitüsündeki Şarkî Yazmaların Tasviri ve İncelenmesi, Arkeografıçeskiy Egeodrak, Moskova, 1982, s. 89-94.

2- Bu yazmanın metni üzerinde Türkologlar L. Çaidze ve E. Sarışvili çalışmaktadır. Bakın: L. Çaidze, "Körögü Destanı Bir Meşhul El Yazması Hakkında"; TDÜ bilimsel eseri, c. 121, Doğubilimleri serisi, Tbilisi, s. 187-194; E. Sarışvili, "Bir Azerbaycan El Yazmasındaki Emir Kâğıdı Fomları Hakkında", Genç doğubilimciler uluslararası bilimsel toplantısı, Tez savları, Tbilisi, 1973, s. 64-65; "Bir Azerbaycan Yazmasından Geniş Zamanın Çekim Fomları"; TDÜ bilimsel eseri, 180, Doğubilimleri, 1976, s. 37-41.

3- S.S. Cıkia, 18. Yüzyılın Güncüce-Türkçe Ders Kitabı: Dilbilim Enstitüsünün Bellekten, Doğubilimleri serisi, c. 1, Tbilisi, 1954, s. 187-207.

4- M. Beladze, Gürcü Transkripsiyunda (ceviri yazısında) 18. Yüzyılın Türk Diliyle Yazılmış Eser: TDÜ bilimsel eseri, c. 121, Doğubilimleri serisi, VII, Tbilisi, 1967, s. 125-164.

5- Ts. Abuladze, Sultan-Saha Ordehanı Sözlüğünde Kelimeler Listesinin Türkçe Çevirileri, Tbilisi, 1968.

6- S.S. Cıkia, Okros-Tsihe (Alan Kale) hakkında 18. yüzyıl Türk vesikası: TDÜ eseri, c. 91, Doğubilimleri serisi, 2, Tbilisi, 1960, s. 161-185; 18. yüzyıla ait 2 Türk vesikası: TDÜ eseri, c. 99, Doğubilimleri 3, Tbilisi, 1962, s. 153-171; Tshvili hakkında Türk vesikası: TDÜ eseri, c. 116, Doğubilimleri, 5, Tbilisi, 1965, s. 243-247; "Türk Vesikalarda Mtevcanı ve Ateni"; Doğu Filoloji, c. 2, Tbilisi, 1972, 210-216.

7- S.S. Cıkia, "Kartli'da bulunan 18. Yüzyıla ait Osmanlı hukuki vesikalara"; Doğu Filoloji, c. 1, Tbilisi, 1969, s. 165-188; 18. "Yüzyılın Türk Adli Vesikalara. Doğu yaz eserleri. Tarihî-Filolojik araştırmalar. Yıllık. 1969, Moskova, 1972, s. 142-144. "Osmanlı Hukuki Vesikalara"; Doğu Filoloji, c. 4, Tbilisi, 1976, s. 271-279.

*18. yüzyıla ait Osmanlı Adli Vesikalara; Orta çağdaki Doğu Türk, Kültür, Kaynakları, Moskova, 1980, s. 139-143.

8- S.S. Cıkia, "Defteri-i Mufassal-i Vilayeti-i Gürcistan", 1. kitap, metni, Tbilisi, 1947; 2. kitap, çeviri, Tbilisi 1941; 3. kitap, arazması 1), Yazmanın tarihi ve tasvii 2) Metnin coğrafya ve toponimi hakkında notlar, Tbilisi, 1958.

9- Ts. Abuladze, 1592 tarihli "Erzurum Vilayetine Kanun-namesi", Elyazmalar Enstitüsünün bildirisi, Tbilisi, 1961, s. 59-85; "Arğun Han tarafından Gürcistan'ın İşgali Hakkında Ahmedî'nin Bildirisi"; Tarihî-Filolojik araştırmalar, Tbilisi, 1966, s. 218-226.

10- Ts. Abuladze, "İmereti Kralı - 2. Solomon hakkında 4 adet Türkçe vesika", TDÜ eseri, c. 121, Doğubilimleri serisi, 7, Tbilisi, 1967, s. 165-185; "iki Adet Türk Fermanı"; Mavralavi, Tarihî-Filolojik araştırmalar, c.3, Tbilisi, 1973, s. 204-209. Trabzonlu Seyit Süleyman Paşa tarafından 2. Solomon'a gönderilmiş mektuplar: aynı yerde, s. 402-406; 18. yüzyıla ait iki adet Türk fermanı: Mavralavi Tarihî-Filolojik araştırmalar, c. 3. Çit. Tbilisi, 1973, s. 294-305. "Gürcistan'da Osmanlık zamanından üç adet Osmanlı senedi"; Doğu Filoloji, c. 3, Tbilisi, 1973, s. 294-305; "Kati-i Erzi Kaplıca'nın adına gönderilmiş iki berat"; Mavralavi, Tarihî-Filolojik araştırmalar, c. 4, Tbilisi, 1975, s. 224-229. Tbilisi eski kitaplarında bulunan Osmanlı vesikalara, Türkolojik derleme, Moskova, 1984, s. 4-16. "Gürcistan'da bulunan Osmanlı vesikalara'nın ortaya çıkarılması, araştırılması ve Osmanlı diplomatisi konusunda bazı sorular"; "Vostocnoe istoričeskoe istočnikovovedeniye i spetsialnyye istoričeskie distsipliny", Moskova, 1989, s. 22-33. "Sultan 4. Melmedin beratı-Ashur Piskoposuna dair", TDÜ eseri, c. 290, Doğubilimleri serisi, Tbilisi, 1989, s. 198-205.

Šiirler

RÜZGAR ESIYORDU DÜN GECE

Galaktion TABIDZE

Dün gece rüzgar esiyordu
Ve ben uyuyamadım uzun zaman;
Benim bannağım evim vardı,
Oysa evi bile yoktu fırtınanın.

Bazan kapıların ardından hıçkırıyor,
Bazan da bekliyordu penceremi,
Geçmişimi gözümün öntine serdi
Ve ate hıçkırıklara boğdu beni.

Onun gibi ozandım bilinmeyen-
Hüzün dolu gecede dolanıyordum,
Sonu geldi nice tatlı düşüncelerin
Nice mutluluklar, nice hayaller yok oldu!

Rüzgar esiyordu dün gece
Ve sabah uyardığımda,
Bakır toprağı örtüvermişti
San yapraklarla kink filizler,

Bahçeye çıktam ... patikama da
Serilivermişti yumuşak yapraklar,
Ve durmadan dolanıyordum
Geçmiş rüyalarda uçuşarak.

1914

Çeviren: Hasan ÇELİK

ELDİVENLER

Šalva MCEDİLİŠVİLİ

Günlr önce unutulmuş eşyalar arasında
Küçücük eldivenlere rastladım
Rengi solmuş eskimış
Kartopu oynardım o zamanlar
Ve ellerim soğuktan dondu mu
Evime koşardım
Moramış soğuk çocuk ellerimi
Annem göğsüme koyardı
Ve sıcak nefesi ile ısıtırdı
Lanetlenmiş ruhum üşüyor şimdi
Kimse de ısıtamıyor
Nerdesin anne?

Çeviren: Osman Nuri MERCAN

გალაქტიონ ტაბიძე

წინაშე, ღამით ქარი დაჰქროდა

წუხელს, ღამით ქარი დაჰქროდა
და დღიდანს, დღიდანს არ დაჰქროდა;
ქუ მჭონდა ბინა, თავსუცაუვარი,
მაგრამ ქარიშხალს არ მჭონდა ბინა.

ხან გარეშს უკან ატარებდოდა,
ხან დაზავობდა სარკეტელს წინა.
გადაშხალდა თვალწინ წარსული
და მწარედ, მწარედ ამაჰქროინა.

მისებრ პეტრე კოცე - (სინს)
ცხვტიბოჟია სეფდიან დამუს,
თამდე ტეტად ფუტრებს მოცლია ბოლო,
რამდეს იყვებუა, რამდეს სიამეს!

წუხელი, ღამით ქარი დაჰქროდა
და როცა დილაა გამოქვლასა,
ყვითელ ფოთლებს და დაშხვრულ რტობებს
მამოეუგრათ ყამირი მიწა.

ბაღში გავედი... იტაც ბილგებე
ფერილა აყვ ფოთლილი რბილა,
და აოჯხანს, დოჯხანს ვებტალობდას
წარსულ სიზმრებშს გასაოჯხინილა

1914

შალვათაშხანაბი

დიდი ხნის უხმარ, შივიწიბოჟალ ნიფთების შორის
შემთხვევით ვნახე პაწაწინა ხელთომანებში,
ყამთაცველისკან - გახუნეპული...
შიფაველვებში, წამე ზვილით გაწორვილ ცოყას
ელვარ სეროდან
და როი ხელეში სუსხისკან მეთოშემოდა,
შინ შვიკრებელი.
გულსიან, უბებში ჩაიწვიონდა დელ ჩემს ხელეშს,
გალურჯებულ პატარა ხელეშს
და მხურვიელ ხუსსკეჟია მიაბობდა
სადა-ჩარ, დედაე მეთომება ბუჯარული კული
და წუთისთვლად არვის იალუმს გათობდა შიხს.

**ANNE BEN BÜYÜRSEM EĞER
SENİN ÖMRÜNDENMİ GİDERE?**
(Çocukça bir suru)
Lili NUTUBİDZE

İyi dostlar edin yavrum
Hayat güzel, dostluklarla
Tembel olma, çalış, didin.
Arkadaş ol kitaplarla

Dostunun yoksa urbası
Çıkar gömleğini durma
Jumalci ile hayini
Kardeş gözü ile görme

Kutsal olan neyin varsa
Koru, sende değer bulsun
Ver kalbini yüreklerle
Yolun köprün sevgin olsun

Dürüst, korkusuz büyürsen
Sanma ölsem üzülürüm
Yeşil çimenler altına
Ağır usul süzülürüm

Çeviren: Hüseyin UYGUN

SÖYLE GÜZEL MENEKŞEYE
Vaja PŞAVELA (1861-1915)

Söyle güzel menekşeye;
Gelir ve yer seni bir kurt,
Güzelim, bunca zerafetle
Kaldırdığın başını bile.
Eğer sen hayatın cennete
Açık bir kapı olduğunu düşünüyorsan
Hiç gelme, toprağın içinde kal.
Gelmeye değmez çünkü
Güneşi görmesin, pişman olur
Sonsuz olmadığını anlarsa,
Ey toprak, sana emanettir
Bu benim güzel menekşem
Koru onu, ana baba ol ona
Her zaman yaptığın gibi

Nisan 1903
Çeviren: Laurent MIGNON

**მე ვფიქრობდი ბავშვობაში
შენ ხომ ხანგრძლივი?
(შვილამ შეკითხვა)**

მეფიქრობდი უნდა ვიფიქრობდი
მათთან უნდა ვაზიარებდი,
წიგნი უნდა შეყვებოდათ,
სწავლიათ იმ სახატო...
მშობნადობით თუ იმი ბავშვს,
უნდა მამცხვ ვაზიარებდი,
დამსმენია და მოვლავლიტე
მშობნადობით თუ იმი ბავშვს,
დამსმენია ნუ წინ ვაბიძგებო
უწმინდესს ვაბიძგებო
რეკულა მივცე გულმართობის
სიყვარული, ვზადე დი ხიდიადი,
თუ ასეთი უშიშარი
და ურთულე ვაბიძგებო
შე თანდათან ბავშვობაში
გვაყვებლებო ხანგრძლივი

ლილი ნუტუბიძე

მას ამბობდი ტერმინა
(სიმღერა)

ას ვთხაროთ უფროცხად,
მოუ და შეგებამს კითხვა,
მაგრე მოხდენათ, ლამაზო,
საუბრომ ავიღებო
შენ თუ გვირბინა ხიდიცხად
სამართობის კარი ღიათ
ნუ მოხუც, მიწას ვფარე,
მოხდენათ არა ყოიარო.
ნუ ნახეც შუხა, ინანებხ,
განა ხელ: ჰუდამ მზიარო
მიწადე, შენ გვაბავებო
ეს წემს ტერმინა იარო,
შენ კაპარობე, კმში აბლუ,
როგორცე მენა ხნეარო.

Abhazyya Öyküleri: Sohumi'li Deliler

Guram ODİŞARİA

Sohumi'li delileri özledim.

Acaba, şimdi ne yapıyorlar, kendilerini nasıl hissediyorlar? Onların hayatta olup-olmadıklarını dahi bilmiyorum.

Bazı insanlar yüksek görevlere gelip-gidiyorlardı. Bazen bu insanların görev yerleri alçaltılırdı. Bazen ise görevden alırlardı. Ve bu insanlar daha sonra değişik insanlar olurlardı. Bazıları ise kalpten giderdi. Sohumi'yi ve Abhazyya'yı yönetenler, birinci derecedeki insanlar, liderler değiştirip dururlardı. Bunların hepsi geçici görevde bulunan insanlardı. Deliler ise, her zaman saf, maske-siz, özgür insanlar olarak vardı.

Sohumi'de herkes tanırdu delileri. Yüksek-yüksek görevlerde onlar yüz-yüze yalnız belirli küçük insan grubu tanırdu. Bunları, geniş halk kitleleri makam arabaları ile tanırlardı. Sohumi'deki sıradan vatandaşlar yüksek görevlerde bulunan insanların yalnız makam arabalarının plaka numaraları ile tanırlardı. Abhazyya Komünist Partisi sekreterliğinin plaka numaraları 11 ile başlardı, bu arabalara halk "OBKOM" derlerdi. Bakanlar Kurulu arabalarının ise ilk iki rakamı 12 ile başlardı. Kısacası, bir ve iki numaraları, plaka numarası ikincisi olan Bakanlar Kurulu ikinci derecede olduğu belirtilirdi. 1101 parti birinci sekreteri, 1102 ikinci sekreteri, 1103 üçüncü sekreter. 1201 Bakanlar Kurulu Başkanı, 1202 Başkan birinci yardımcısı, 1203 ikinci yardımcısı vb. ... Kısacası, birincilik-ikincilik, üçüncülük-dördüncülük basit ve anlaşılır şekilde bölüştürülmüştü.

Delilerin arabaları yoktu, onlar yayan gezerlerdi.

Benim bir komşum vardı, Apolon adında bir deli. Hep şarkı söylerdi. Öyle sesi vardıki, deniz kıyısında şarkı söylemeye başlayınca, bazen Bagrat dağında duyulurdu. Sokakları süpürürdü ve her zaman biriyile münakaşa ederdi. Düşün ve cezaze sofralarına katılıp şarap içmeyi severdi. Ve kadeh kaldırıp, bir saat boyunca konuşurdu, fakat kimse onu dinlemezdi. O da kendi kendine birşeyler söylemiş olurdu. Bir zamanlar Zurab Gamsahurdiya taraftarları Sohumi'de miting düzenlemişlerdi, biri Apolon'a miting mikrofonunun telini kopar dedi, o da söyleneni yaptı, mikrofon sustu. Mitinge katılanlardan biri, Apolon'u göstererek gönderilmiş ajan diye bağırdu ve onun peşine düştüler... Hırstan deliye dönenler Apolon'u yakalayıp acımasızca dövdüler, dışlarını kırdılar... İkinci defa, Apolon Eduard ŞEVARDNADZE ile ilgili kötü bir laf edince, yine acımasızca dövdüler, yine "top gibi yerde yuvarladılar"... Bu son olaydan sonra Apolon bu gibi "politik hareketlere" katılmaktan vazgeçti. Burda belirtmek zorundayım, buna benzer olaylar akıllıların başından da geçti.

Deliler arasında en hareketlisi Maradona idi. Onu şehrin her yerinde görebilirsiniz. Bazen büyük saatin yanında dururdu bazen kırmızı köprü etrafında gezinirdi. Bazen pazar yerinde, bazen Şukura ilçesinde görünürdü. Yaz-kış yarı çıplak gezinirdi. Güneşten bronzlaşmış boğazında taş ve iplikten yapılmış kolye takılıydı. Maradona'ya Cumhurbaşkanı seçilmesine katılıp-katılmayacağı sorulduğunda, neden olmasın, diğerlerinden ne eksikim var, diye cevaplamıştı. Kısacası, Sohumi'li deliler politikacı değillerdi. Maradona herkese gülücük dağıtırdı, insanlarla kolay tanışırdı.

Şimdi, belirttiğim gibi, Maradona'ya şehrin her köşesinde görürdünüz. Çuma ise daha değişik biriydi, o yalnız bir bölgede kalırdı, merkez postane ve Orconikidze çevresinde dolaşırdu. Denizci olarak askerliğini yapan Çuma, denizci çizgili atlede ve şapkası ile gezerdi. Çuma, iyi bir monolog ustasıydı. Bu, benim, Çuma, beni dinleysin diye konuşmaya başlardı. Daha çok çocuklar üzerinde konuşurdu. Tüm dünya çocuklarını kurtaracağını derdi.

Mavi gözlü Koliki'nin ise yüzü hep gülerdi, her zaman bir şeylere sevinirdi ve her zaman birilerinden sigara isterdi. Bir kez yanlışlıkla iki sigarayı birden ağzına koydu ve çakmakla yaktı. Ve her nedense güre saçları alev aldı, biz saçlarındaki ateşi zorlukla söndürebildik.

Gabo, delidir diyemezsiniz, fakat nede normal bir insana benziyordu. Gabo liman işçisiydi. Ve aynı zamanda dinlenmek için gelen turistler ile evini kiraya vermek isteyen vatandaşlar arasında arabuluculuk yapardı. Bazen herhangi bir Sohumi'linin yanında sarışın bayan gördüğünde hemen onların yanına varışım "ev istemisiniz, iyi bir ev biliyorum, her geceliğine kiraya veririm" derdi. Hiç yanlışmazdı kimin eve ihtiyacı olduğu konusunda...

Sohumi'liler sokaklarda durup kendi delileri ile dalga geçerlerdi...

Şimdi bu dizeleri yazarken, aklıma şöyle bir düşünce geldi. Herhalde Gabo Yahudi idi, Kotiki Aphaz, Çuma Rus, Apolon Gürcü, Maradona ise kendisinin bilmediği bilinmeyen bir millete mensuptu. Ne ben ne de herhangi bir Sohumi'li hiç bir zaman onları kavga ettiklerini görmemiştir. Tersine, onlar bazen beraber bile gezerlerdi, iyi arkadaşlar olarak. Kimbilir, eğer bu dünyada bizden-akıllılardan daha fazla deliler olsaydı, belki de bu kötü talihi, bu savaş başımızdan geçmezdi.

Çeviren: Ali ALTUN

Maçaheli'de Halk Edebiyatı: Unsrusai

Gülşen Fatma DURSUN

უნცრუცაი¹

ერთი დედაბერი ყოფილა, სამი ბიჭი ყოლია. დიდი ბიჭი დუსახლეებია. ძალისთვინ "შეილო ღელე გაღმა ერთი ყანა გვაქ. ჰემ კაპანია ჰენ ქვიანია. შენ ისნა დაფოცხონა მარა თავ აღმა აფოცხონა, ერთი ნაჭარი ყველი მოგოქლად მუცეხა; ესეს რომ მოგემშევა მარტუა დასურხდა მოლოქარ შეჭამი ვო დუბარებია.

ძალი წესულა ფოცხვა დუწყია, ყველა ფოცხის გაქანებაში ცეხი თავდაღმა გაგორებულა, თერღ "ზაფხულ უფოცხიდა ვერ გუთაფებინ.

მინაველ წელიწად მეთრე ბიჭი დუსახლეებია. იმ ძალისთინას ფოცხის საქმე ერთხანით დუბარებია. ორნივე ძალ ერთ წელიწად უფოცხიანდა ვერ გუთაფებინ.

შესამე ბიჭის დუსახლეებია, იმ ძალისთინას თლათ საქმეები ჩამუთლია. სამნაჯე ძალი ერთათ საფოცხელია წესულან. პაძა ძალ ყანა რომ დუნახია ძალვან გაკვირებია;

...ასე კაპანი ყანა აღმა დეფოცხვის არა?

პაწა კელ შილეთი უფენია ყანის თავში ზოდან თავდაღმა დუწყინ ფოცხვა, "შეადღემდი გუთაფებინ საქმე. მოშევიან საგძალი ამულია უნცრუცას ყველი სამათ გუროგენია და უქამიან. საღამო პირაი შინ მოსულან. დიდვან ძალდუც დედამთილისთინ მუსარებთან;

-დედაც ე რა ზოლლი ძალი მოციყენია, ჩვენ ორი წელიწადია ვფოცხვითდა ვერ ვავთავეთ. იმ ძალმა შეადღემდი ვავთავებია. საგძალის სამათ გოგირეცა და შექამეთ ყველაღვიე შიმშილისკან ექცეკალით.

დედამთილ არ ჩემებია, ძალვან გაპერსებულა მარა არღულტყობა "მე შენ გამოსქრები უნცრუცე" ვო გულში გუნურიებია.

ერთ კვირეს ჯკან მესობელ ქორწილუბა ქანებია. ბიჭები საქმეზე ყოფილან. დედამთილმა ბიჭების მოხლამდი ერთი ქათამი დაკლა, გასუფთა, ქოთანში ჩაყარა, მოხორმა შეგემ ენ პაწა ბიჭის ურუბერში გახვია.

ბიჭებმა საქმიდან მოედენ ქორწილზე წახლისთვინ ურუბერის ცლა დეფიყენ. პაწა ბიჭმა სკიურთ ალი შეხვეული ჩახას დეწიკა რომ ქოთინიდან ქათამმა დეექვა. ბიჭმა გაპერსდა ეს რარი ვო ძახილი დეფიყო. დედამთილმა იმ მასთან მოშმა.

-ეს უნცრუცას საქმეა. შეილო შენი ქალი ასე სახლიდან იბარავსდა უწორმალი ჭამს. ბიჭმა ერთობაში უწრმაღათ ჭამა არ შეიძლება ვო გაპერსდა და მის ქალ ძალვან ურტყა. უნცრუცამ მიხდა რომ ეს დედამთილმა დამპართამე შენ გამოსქრები, შენ დენინახეც ვო მის თავ შეპირდა.

მეთრე დღეს ბიჭები კიდვენ საქმეზე წესულან. უნცრუცა დედამთილისთინ "დედაც ერთი დაფოცხვილი ყანა დეგანახით რაფერ ღამაში იქნა ვო უთქმია. სამნაგავი ძალიდა დედამთილი წესულან ყანაში ხიდხე რომ ჩამოსულან უნცრუცამ დედამთილ კლაკში შეუდა. ხიდის შეახე რომ გეღვენ

¹ უნცრუცაი: ეს პაწა ძალ უნცრუცას ეტყვიან მტახლის გურუბუ

წაბისკა დედაბერიდა ღელეში გადავლო.მაწახან დეცადენ ახლა დეინებოდა
 ვო რომ დეიგულევენ ჩაცხენ კივილი

—დედამ გადავარდა

—დედამ გადავარდა

ერთ ძალმა ბიჭებთან გეიქვა ისინი მეიყვანა ბიჭებმა ღელეში გულუბტენ
 დედაბერი ერთ ქვის თავზე მისუნჭებული ნახენ.მეიკუჭენ,შინ მეიყვანენ
 დედაბერი ენაზე დაბშულა. პაძპაძი რომ თბომა დეწყვიდა ენაზე ნენწყლა
 მოსულა. ბიჭვე რაფერ იქნა ვო მუკითხიან. დედაბერი ბევრათ რომ ვერ
 ღაბარიკობდა მარტო —უნცრუცამ,—უნცრუცამ ვო აბზობდა თითსას პაძა ძალ
 უთითებდა. ბიჭებმა რასამბოფს უნცრუცავ შენ რაცხას გებნევა ერთი ყური
 მიეციდა გარჩეი უთქმინან.უნცრუცაი მოსულა და უთქმა რომ

—უნცრუცამ ტანი დამზანოს ამბოფს რავაი ვერე განიეთ
 ძალეფს წყალი უდუღებთან დედაბერი საბან ოთახში შუქვანინან.

—ახლა ამან რომ მორჩეს გავცამქლავნეფს ბიჭების ჩვენ მოქქვლენ, ჩვენ
 მოკლენას დედაბერმა მოკლეს ვო პირი შუუთქმინან. დუღარე წყალი
 გულუსხმინან და დედაბერი დუმდულრიან...

მლაპარიკებელი:ზაჰიდე დურსუნ

დამწერველი :გუშენ ფათმა დურსუნ

Anlatan: Zahide DURSUN

ეს პეკია მაჭახელეი 78 წლის ზაჰიდე დურსუნდიან გადმოწერილია. მაჭახელეში
 მცხოვრებელი სუნყველას ეს პეკიები გაგონილი ექნება.მაჭახელეში მატყლის
 ჩენვაში,როფაში,ძახვაში ნად იქმენ.პეკიაჯი დედაბრეფსას დუძახვენ ნადი
 ხელნაქმქერ იქს დედაბრეფის პეკიეფ ილაპარიკეფს.პეკიების დეფურებეში
 ქალები ხან საჩენელზე თით დეკრუვენ ხან პირი აფხინლი ყურებაში
 გამუჯადამებენ.დრო რაის გეფდა იმდენი საქმე რაის ქენ ვერ მისდებთან.

კიდევ მაჭახელეში სიმინდი ჩევაში ნად იქმენ.ერთ კუთხინდიან ოჯახში
 დიდი გუგუშით წაბლ შეკიდვენ, ერთ კუთხინდიან ხევაში გამიყოილი
 ტყინტლეფ შეწვენ, ერთ კუთხინდიანას პეკიაჯი დედაბრეფი პეკიას
 ილაპარიკებენ.იმ ჟუმბუშში იმ გემოში დიდი ხევაი სიმინდი დეიდევა სულას
 გათენდება და ვერ მისდებთან.

ეს პეკია იმ პეკიებიდან ერთია. ახალესსა მარტუეი ამ პეკიების სახელები
 იცან. რომ ელაპარიკები პაწაწაი მგაგონდებთან.ჩემ გულ უნდარომ ეს
 ხალხური არ დეგკარქით.თელმა თითო თითო დეწვაგლოთ.ახლა ახლა პეკიაჯი
 დიდენეგები ბევრი აღარარაიან, ნენწყლა გვაკლდებიან.დემერთმა კდარეფ
 ჯენნეი ცოცხალეფსას ბევრიდა ღამაზი დღეები მიცეს.

გულშენ ფათმა დურსუნ

Ortaçağ Gürcü Yazını

W.E.D. ALLEN

Ortaçağ Gürcü yazını, Ortadoğu ekinde önemli bir yer işgal eder. İki ayrı uygarlığın değişik öğelerini kucaklar. İmparatorluk Hıristiyanlığı'nın aydınlığı, Gürcülerce, Kilise yazınının sade ve samimi sadakatine dönüştürülür. İşte bir yıllık Hıristiyan lehçelerinin kendilerine ilginç ve yeni geldiği bir halk ve Gürcüstan keşifleri, Kutsal Kitab'ın çevirileri ve Yunan kilisesi polemiklerini yeniden ele alışlarıyla, maceralarını okuması, savlarının ve inançlarının toz olmasından çok sonra bile ilgi çekici kalan Gürcü kilisesi babalarının çekici ve çocuksu yazın öykülerini hamamlar. Aynı zamanda, Gürcü halk yazını -onikinci yüzyılın büyük şiiri-, zamanın Fars destanlarının coşkunluğuyla kıvılcımlar saçır. Rustaveli Şota, Samtze'nin koyu renkli dağlarında ışığı ilk gördüğünde, yüz milden daha az bir uzaklıkta, Nizami, Gence'deki evinde yazıyordu. Çıkışmanın anlamı var. Eğer Rustaveli*, Tasso ve Aryosto'ya karşılaştırılmış olursa, eğer kendisi, Gürcü dilinin, neredeyse yaratıcısıysa ve ulusunun yorumcusuyorsa; aynı zamanda, Klasik Fars düşünürlerinin öğrencisi ve eşidir. Onikinci yüzyılın batıda çiçeklenen ve solan ilki ve kısa ömürlü Yenidendoğuş'u, doğuda Rustaveli'nin ve Nizami'nin okullarında anlatımını buldu. İnsan ruhunun kısa süreli hareketlenmesiydi -sürekli silahların ve sürekli iman ikrarlarının loş bulutlanmasında arındır, hızla solan sahte şafağı.

"Kimse bilmez halımı beneden daha ziyade, ne acılaştın beni, ne tatılaştın. Öyle çok üzer beni, tembel adamın sözü..." yazdı. Rustaveli, düşüncenin beşyüz yıldır rahiplere özgü bir ayrıcalık olduğu bir dünyada. Ve Eflatun'dan alıntı yaptı ve Çin'in ve İran'ın bilgeliliğini övdü, öyle ki onsekizinci yüzyılda bir başpiskopos, o güne kadar kalmış yapıtların tüm etyazması nüshalarını yakmaya kalkıştı.

Gürcüstan'daki aydın yaşamın gelişimindeki Doğu etkisinin geçmiş öne, Gürcü abecесinin kökeniyle ilgili çalışmada da ortaya çıkar. Gürcüler, Ortaçağ'da iki yazı kullanıyor, *mhedruli* ya da "askeri" olarak adlandırılan etyazması yazı ve *khutsuri* diye adlandırılan kilise yazısı. Hatır sayılır bir tartışma, bu iki yazının kökeni ve görece eskiliği üzerinde döner. Gürcü Yıllıklar'na göre yazı, Gürcistan'a, İ.O. dördüncü yüzyılda Kral Pamavazi'nin hükümdarlığı sırasında girdi. Yıllıklar bu iki yazıyı ayırtmaz, ama yaygın gelenek mhedruli'nin daha eski olduğuna inanır. Öte yandan, Ermeni yazarlarca desteklenen kilise geleneği, khutsuri yazısının, Ermeni abecесini bulan Mesrop tarafından beşinci yüzyılda geldiğini ve Ermenice'ye dayandığını iddia eder.

Şimdi, Pamavazi zamanında, düşünceleri aktarmak için sesbilgisel sesleri temsilen işaretler kullanma düzeni, nadir değildir. Gürcüler'in

ilişkide olduğu tüm halklar -Farslar, Yunanlar, Asurler, Hintler- abecел yazım düzenlerine alışkındı. Ve görünen şudur ki, yazıyı getirmekle Pamavazi, Farslar'dan ödünç alışın doğal akışını izlemiş olacaktı, çünkü Gürcüler, Farslarla sadece yakın ilişkide değildi, Pamavazi'nin ta kendisi, ülkedeki Fars etkisinin bilfiil temsilcisiydi. Zend yazısı İran'da İ.O. dördüncü yüzyılda kullanılmıydı; ve Zend abecесinin Gürcü mhedruli yazısıyla bir karşılaştırılması, Gürcü harflerinde, Zend abecесinin harflerinin otuzbeşinden en az yirmibeşinin karşılığı tanınmayı olasıdır. Zend harflerinin bazıları, Gürcü abecесine, biçimde herhangi bir ciddi değişim olmaksızın dahil olmuştur; diğerleri şekillerini korurken, konular yataydan dikeye ya da tam tersine değişmiştir; diğerleri sağdan sola değişmişti, ki bu, Gürcüce, Romalı yazılar gibi soldan sağa yazılırken, Zend'in sağdan sola yazılması gerçeğiyle açıklanır. Son olarak, diğer harfler, çizgilerin eklenmesi yada çıkarılmasıyla tanınabilir durumdadır. Zend ile Gürcü mhedruli yazısı arasındaki benzerlik aslında, çok güçlüdür.⁽¹⁾ Ve Gürcü yazısının Zend'den türettiği doğrusa, Gürcü abecесinin, fiilen, yaklaşık olarak Pamavazi zamanında geldiği ortaya çıkacaktır, çünkü Zend abecесi, Makedonya'lı İskender'in fethinden sonra, kullanımdan kaldırılmış ve onu, Arşaki ve Sasaniler'in Pehlevi yazısı izlemiştir.

Gürcüler'in beşinci yüzyılda Mesrop'un khutsuri'yi iddia olunan getirışinden önce kendi yazılarının olduğu, yıllıklardaki çeşitli göndermelerle kanıtlanmıştır. Örneğin, dördüncü yüzyılda, Kral Mirian'in, Hıristiyanlığı benimsemeden önce, dini dinin değerini sorgusuzca çabaladığı ve bu amaçla bir çok "eski ve yeni kitapları -ve de Nimvrud Kitabı'nı okuduğu"nu okuyoruz. Yıllıklar, Gürcüstan'ın Aydınlatıcısı Azize Nino'nun ölümünden önce, yaşamının bütün olaylarını anlat-tığını ve Prenses Salome'nin, hepsini yazdığını da belirtiyor. Kral Varaz-Bakur'un oğullarından biri olan Prens Murvano da, okumayı, büyülerini şartla-cak kadar hızlı olarak okumakla ilgili kayda geçinir.⁽²⁾

Khutsuri ve mhedruli, "askeri" yazının özü, "S" şeklinde çemberler ve "askılar" iken Kilise yazısının özü, düz çizgidir temelinde karşılaştırılırsa, khutsuri, mhedruli'ye benzerken, Ermeni yazısının, iki yada üç harf dışında Gürcü khutsuri ile az benzerliği vardır. Kakanov, khutsuri (Kilise) yazısının Hıristiyanlığın gelişinden sonra geldiğini ileri sürer, çünkü rahipler ve halkı eski putperest yazısından soğutmak için gerekliliği ve belki de çünkü khutsuri'nin düz çizgileri, taşta kitabeler oymak için daha uygundu. Gürcüstan'ın din değişimine yönelik güdü, Ermenistan'dan geldi ve yeni yazı, kilise siyasetini bir

(* Rustaveli: 'Rustaveli anılamında. Şiir Şota kastediliyor. -ç.n.)

Vahuşî'nin, sekizinci yüzyıla doğru, çeşitli Gürcü prensliklerinin yerel tarihini de içeren tarihsel çalışmasından ayrı tutulmamalıdır. Yine, Brosset tarafından yayınlanan, *Ermeni Kaydı* olarak anılan kayıt, II David'in hükümdarlığıyla biten Gürcü Kaydı'nın ortacağa özgü Ermenice çevirisidir.

Kral Vahtang'ın çalışmasının onsekizinci yüzyılda hazırlanmış, varolan çeşitli elyazmaları, bazı ayrıntılarda farklıdır ve üstelik Kraliçe Mari'ninki olarak bilinen, Gürcü tarihinin özgün kaynaklarını düşünülme çabalarının, Kral Vaktangi zamanından önce yapılmış olduğunu belirten onyedinci yüzyıla ait daha eski bir elyazması vardır⁶⁾.

Gürcü yazılı tarihinin en eski kaynağı, bir kısmı, Azize Nino'nun müritleri tarafından, bir kısmı sonraki bir dönemde toplanmış olan, *Gürcüler'in Din Değişmesi* olarak bilinen bir elyazmasıdır. Yedinci yüzyılın sonlarında ya da sekizinci yüzyılın başlarında yaşamış keşiş Mroveli'ye atfedilen bir yapıtın elyazması da bilinir. Dokuzuncu yüzyıla, kısa bir *Gürcistan'ın Kralları, Tanrıları, Piskoposları, Katolikosları Tarihi* ile bir *İsimsiz Kayıt*, aittir; onuncu yüzyıla ise, *Msheta'nın Yaşayan Haçının Coşkuluğu* ve bir *Somekyanlar'ın* (Ermeniler) *Din Değişmesi*'nin hikayesine aittir. Bu yapıtlar, öz açısından kiliseye özgüdür. Bununla birlikte, sekizinci yüzyılda, Juanşer Juanşeryani, *Vaktang Gorgasali'nin* (Gurgasiani) *Evi Anlatısı'nı* yazdı ve onbirinci yüzyıl, Sumbat Davitidsze'nin, Bagrationi ailesinin yaptıklarını anlattığı *Sumbat Kaydı'nı* ve Kral III. Bagrat tarafından toplanan *Ablazta Tshovreba* ya da *ablazları Yaşamını* gördü.

Bir isimsiz tanıklık, Kral II. Giorgi'nin ve de oğlu David Ağınasenebeli'nin yaşamını betimledi. Yazan, açık ki, çağdaşlarıydı ve Mahkeme'den haberdardı ("*tüm bunları kendi gözümüzle gördük*") ve büyük düzeltimcinin yazansal alışkanlıklarının samimi anlatımı, hem yazanın duruşunu belirlemesi hem de onikinci yüzyılın ilk çeyreğinde Gürcü Mahkemesi'nin çalkışan usulünü örneklemesi açısından, alıntılama değerlidir.

"*Kutsal Kitaplar'a, eski ve yeni, diğer dillerden Gürcü'ye çevrilmişlerle ilgili olan herşeyi şaklatı sevdi...*"

"*Gece gündüz, gidiş gelişlerinde, dumak bilmez seferlerinde, kendi için olan çalışmasında, dinlenmeksizin ve de yorulmaksızın, kitaplar -ki her zaman, çok sayıda katırı ve deveyi onlarla doldururdu-, zevklerini, ziyafetlerini ve günlük alışmalarını oluştururdu. Atından indiği anda, kendini herşeyden önce, bir kitapla silahlandırır ve yorgunluk dışında hiç durmazdı. Akşam yemeğinden sonra, uyumak ya da kendini başka şekillerde meşgul etmek yerine, yeniden okumaya başlardı. Gözleri yorulursa, onları yerine kulaklarını koyardı ve böylece, ilgisiz olmayan, her zaman aşırı derecede dikkatli bir dinleyici olarak, çözümler, sorar, ya da Metinler'in değerini ve içsel anlamını açıklardı."*

"*Kitap aşkına başka bir örnek vereceğim... sıklıkla Havariler'i ölüme koyar ve okurdu; bitirdiğinde, kitabın sonuna bir işaret atardı ve yılın sonunda işaretleri sayardı, ki bu sayede birgün, onu yimdidik kere okuduğunu buldu."*

III. Giorgi ve Kraliçe Tamara hükümdarlığı için, bir isimsiz tanıklık hikayesi daha vardır. Biçem, resmidir ve dili, dönemin kilise yapıtlarına benzerdir. Janşyili, bu hükümdarlıkların hikayesinin, büyük

olasılıkla, *Mdsinobart-Uhutsesi* olan -Dekondidi Piskoposu-Dekondideli tarafından toplandığını ileri sürer.

Moğol savaşları dönemi, iç kanıtlara göre, Samtze'nin yerlisi birinin yazılarıyla kaplanmıştır. Bağımsız kafalıydı ve Giorgi Laşa'yı ve Rusudani'yi eleştirmekten geri durmamıştı. Moğol dilyle tanıştı ve zamanın diğer kayıtlarına danıştı ("*Mevime keşişlerinin yazdığı gibi*"). Öndördüncü yüzyıl için, *Dzeqli Eristavta* ya da *Eristava Anıtı* -Biraz Osetya lıların hikayesiyle, Ksanli Eristavi'nin bir çeşit aile tarihi- da vardır.

Öndördüncü yüzyıl, kötü belgelenmiştir ve Gürcüstan'ın "eski tarihi", *Kartlis-Tshovreba* derleyenleri tarafından, 1346'da Giorgi Brtzkinvali'nin ölümüyle sonlandırıldı. Timurlen'kin istilalarının biraz hikayesi vardır, ama isimsiz yazar şöyle der "*Gürcü yiğitlerinin kahramanlıklarını, Gürcü ordusunun Fars kitaplarında betimlenmiş olduğu şekliyle betimlemeye ve övmeye gücüm yok*" Bunların hangi Fars kitapları olduğu bilinmiyor, ama olasıdır ki Gürcü yazar, Müslümanlar'ın Gürcüler'e olan hayranlıklarını kaydeden Arap El Kalkaşandî'nin yapıtına gönderme yapıyordu⁷⁾.

Krallığın bölünmesinden Rus işgaline kadar olan, Gürcü tarihinin sonraki dönemi için, ayrıntılarda korkunç kanşıklıklar yaratan bir yığın belge vardır. Samtşe'nin, İmeret'in ve Kaheti'nin ve -tamamı Vahuşî tarafından biraraya getirilen- diğer Gürcü yörelerinin bölgesel tarihinden ve onyedinci yüzyılda, Farsadan Giorgi Janidze (ya da Janşyili) tarafından, onsekizinci yüzyılda Senkyia Çheidze ve Papuna Orbeliani tarafından derlenen olayların güncel hikayelerinden sözlemek yeterlidir.

Gürcüler'in soruşturan zekası, Ortaçağ'da bile, dinsel konulara adanmış bir ilgiye ve siyasi aklın tarih ve gelenek merakıyla kuşatılmıştır. Kilise yazarları bile, kendilerini, Klasik Felsefe çalışması verebildiri ve Gürcüler, sekizinci yüzyıl gibi eski bir zamanda -belki de Müslüman dünyasıyla olan yakın ilişkilerinin bir sonucu olarak-, kesin bilimlerle ilgileniyorlardı. Çorohideki Şatberdi Manastırı'nın katalogu, Tao'nun ve Klarce'ti'nin eski Bagrat İhanedanlığından hükümdarları altında, keşişler, anatomi ve tıp, doğal tarih ve astroloji çalışıyorlardı ve "Evrenin Doğası" ve "İnsan Niye En Son Doğdu" gibi özünde sıradan olan konularda elyazması savlar vardı. Ayrıca, Gürcü dili üstüne iki deneme, Yunan ve İbrani yazımı üstüne çalışmaları var idi. Onbirinci ve onikinci yüzyıllarda insanlar, bilimsel çalışmadaki baştan dolayısıyla, isimleriyle bilinirdi. Bir güzel söz ustası olarak da ün yapmış, düşünür, şair ve dilbilgisi uzmanı İoanne Petritzi; bir ruhban, düşünür ve anlamaya değer bir çevirmen İoanne Tariçidsze (1089-1145); güzel söz ustası ve hukuk uzmanı Saba Sineli (1150 civarı); İkaltoe, Bizans kolejleri örneğinde yüksek okullar kurmuş olan Düzeltilmiş David'in günah papazı, Arsen İkaltoeli; ve Tamara hükümdarlığında, *Ordunun Yapısı ve Örgütlenmesi* üstüne yazan, Anton Çkondideli.

Moğollar, Türkler ve Farslar, Gürcü Krallığı'nın vadilerinde yarı izleri açtıklarından, Moğol, Türk ve Fars savaşları, canlı aydın yaşamını köretti. Batı'da olduğu gibi, Gürcüstan'da da, onikinci yüzyılın ilk Yeniden doğuşu çiçeklendi -ama yakını, görkemli ve özel bir ekinin zarif büyümesini boğdu.

Onyedinci yüzyılda, Çarın, Gürcüler'i çok da arkaçaşa olmayan değerlendirmesinde, şöyle söyleyebilir; Onlar; "doğal olarak çok Nüktelilerdir, Dünya üzerinde, ne de daha Bilgili İnsanlar ya da daha Marifetli Ustalar vardı. Sanatları'n ve Bilimleri'n bilgisiyle, en iyi şekilde gelişmişlerdir." (8)

O yazdığı sırada bile, çok az insan, erken onsekizinci yüzyıl siyasi koşullarının üstesinden gelmeye çalışan bereketsiz Gürcü Yeniendoguşu'nu hazırlıyorlardı. Kral Vahtangi, Vallacıya'dan ilk matbaayı getirtti ve istilanın ve küçük isyanların ortasında, adını taşıyan tarihsel ve adli çalışmaların düzenlenmesini esinledi. Oğlu, Vahuşi, babasının izinden gitti. Biraz askerlik ve Gürcüstan'da siyasetten sonra, yoksul düşmüş bir sığınmacı olarak, büyük bir aileyle, Moskova'ya Gürcü toplumunun kuşaklar boyu çok tuttuğu bir sent olan Presna Sokakı'nda kiralık odalara yerleşti. Kendini, 1742'de Moskova'da yayınlanacak olan İncil'in güzel Gürcüce basımının üretimine verdi. Dinsel ve felsefi çalışmalarla da uğraştı, ama bilginin ilerlemesine gerçek ve değerli katkısı, 1745'te tamamladığı yapıyla oldu - Gürcüstan'ın Coğrafi Betimlenişi Yapıt, Gürcüler'in gelenekleri üzerine uzun bir giriş ve bir yağın topografik ayrıntı ve yümüki elçizimi hanıy-la birlikte, bölgelerdeki yörelerin bir ele alınışı içeriyordu. Onsekizinci yüzyıl ortalarının bir ürünü olarak, Vahuşi'nin tüm coğrafi yapıtı, o tarihe kadar yazılmış olan diğer yapıtları üzerinde büyük bir ilerlemeyi temsil etmekle kalmadı, dahası, zamanın en yeterli ve bilimsel ürünleri arasında kesinlikle sayılabilir.

Aynı dönem, Gürcüstan'da kesin bilimlerin dirilmesini gördü. Saba Sulhan Orbeliani, onyedinci yüzyılın sonunda Avrupa'ya gezdi; ilk Gürcü sözlüğünü oluşturdu ve onu kendisi süsledi; ve *Bilgelik ve Yalanlar Kitabı*'nda, eski Gürcü destanlarının aydınlık, keskin bilgelighinin hala yaşayan birşey olduğunu gösterdi.

Onsekizinci yüzyılda, Katolikos I. Anton, bir dizi ibadette ilgili

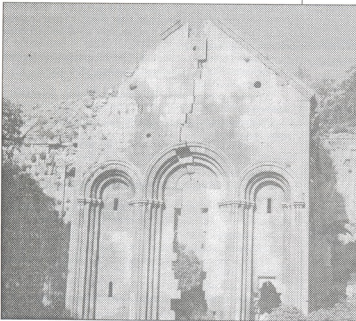
egümsel yapıtı, Kilise'nin çalşkan geleneklerini diriltti; ve Kartli'li Kral İrakli, yüzyılın üçüncü çeyreğinde, savaşlar ve kargaşalar arasında, VI. Vaktang'ın aydınlanmış yazınsal korumasını sürdürdü.

Gürcüstan'da onuncu ve onikinci yüzyıllar arasında serpilen destan şairlerinin büyük okuluna kimi göndermeler henüz yapılmıştı. Ünlü isimler, Kraliçe Tamara'nın hükümdarlığıyla birlikte anılıyor, ama Gürcüler'in şii, Tamara devrindeki utuklarla çeşklemeden önce uzun birtarihe sahipti. En eski Gürcü destanı, *Balavari'nin bilgelighi* diye bilinir. Öykü, babası Aveni'nin öfkeli zulümüne karşı, bir Hint prensini, İosafa'yı Hristiyanlığa döndüren bir bige keşiş hakkındadır. *Balavari'nin Bilgelighi* ya da *Barlaam ve Josef*, Ortaçağ'da Avrupa boyunca yaygın üne sahipti. Gürcü uyarlamasının özgün olup olmadığı, ya da birçoklanndan sadece bir tanesi olup olmadığı, kuşkuludur. Öykü, Avrupa'ya ilk kez, keşiş Trabzon'lu George tarafından Yunanca'dan yapılan Latince çeviri aracılığıyla taşındı ve 1230 civarında, sırayla, Abbot Guido, onu Almanca'ya çevirdi. Fransız, İtalyan, İsveçli, Çek ve Pol uyarlamaları izledi ve sonunda, İzlanda'da *Varlaams-saga* olarak göründü.

Balavari'nin Bilgelighi öyküsü, Buda'nın yağmasının keşimsi yorumlanması gibi görünmektedir. Şimdi, Gürcüler'in Hindistan hakkındaki bilgisi, Sasani ordularındaki Gürcü askeri kümelerinin hizmetlerinin bir sonucu olarak, eski bir tarihte bile, bir hayli genişti. Gürcü Yıllıkları'nda, sıklıkla, Hindistan'a göndermeler vardır ve Ortaçağ şairleri, Hint yasa hakkında hatırı sayılır bir bilgi gösterir. Öykü, Gürcüstan'da, eski bir tarihten itibaren yaygındır ve aslen, yedinci yüzyılın bir kesiminde Kudüsten gelen Gürcü keşişler tarafından taşındığı olası görünmektedir. Onuncu yüzyılda, Aziz Evtime tarafından, Gürcüce'den Yunanca'ya çevildiğine yönelik belirtiler vardır.⁽⁹⁾ Kuşkusuz, büyük şairlerin zamanından önce Gürcüstan'da başka yaygın destanlar vardı ve Kaplan Postlu Şövalye'nin bugüne kadar köylüler arasında geçmesi gibi, ağzdan ağza geçmiş bulunacaklardı.⁽¹⁰⁾

Onikinci yüzyılın destansı şairlerinin en eskisi, Moses Konefi'nin (İmereti'deki Koni köyünden) *Amiran-Derecanias*'dir. Amiran-Darecaniani, efsanevi kişilik Amiran çevresinde ve köylülerinin ilminde yoğunlaşan kahramanlık öykülerinin bir toplamıdır. Şiir, birçok Fars etkisi belirtisi göstermektedir ve bir çok Hristiyanlık ve Müslümanlık öncesi hayal ve gelenekle yüklüdür. Gürcüstandaki coğrafi bilginin durumuna, ilginç bir ışık tutar; çünkü Yemen'den, Mısır'dan, Astarabad'dan, Hindistan'dan, Basra'dan, Bahreyn'den, Gazne'den, Çin'den ve Hazarya'dan gelen kişilikler içerir.

Büyük şairlerin ikincisi, *Visraminiani* ya da *Visramiani* ("Vis ve Ramin'in Aşkları"), günümüz İran'ında yaygın olan eski bir Pehlevi öyküsüne dayanır. Wardrop, "anlatımını Minnesinger'in**** şarkılarında, Trudaburlar'ın**** nağmelerinde, Helois'nun mektuplarında bulan Avrupa çoçumculuğunun gelişimiyle bir hayli ilişkide olduğu" gördüğünde ve şu gerçeğe gönderme yapar, "Fars uyarlamasıyla Gottfried von Strassburg'un *Tristan ve İsolu*'u arasında bir benzerlik vardır."⁽¹¹⁾

IX. Yüzyılda Grigol Handzeli tarafından Artvin-Çorohii boyunda yapılan Tbeti Manastırı

Visramiani, Kaplan Postlu Şövalye'deki gibi, bir hayali roman öyküsüdür ve büyük Fars şiirlerinin abartılmış mecaz ve şehvani duygusallığıyla doludur. Yine de, okuru yüküli geçişler boyunca kolayca taşıyan, neşeli ve oynak şarkılar tutturun bir makâm vardır. Şiir boyunca, bir insan doğası bilgisi, yaşamın doğal güzelliği dolayısıyla duyulan sevinç, büyük Gürcü şiirlerinin tümünün aynı özelliği olan, ve okumalarını bir anda, lezzet dolayısıyla hoşnut edici ve ruh için faydalı kalan yiğit ve aydınlık, yine de üzgün bir felsefe vardır.

Şair, insan kardeşleriyle ilgili bilgiyle dolu betimlemeler verir:

"Bunlar arasında, ünlü, cömert, bilge bir adam, erkeklik açısından tamâm, korkusuz, tedbirli, neşeli, konuşmada kusursuz, yiğit, bir bilgelik arayışı, tüm erdemlerde mükemmel zarif biri vardı; tüm insanların sevgilisi, Tanrı'nın adamı ve büyük bir toprağın sahibiydi. Tüm bu erdemler yanında, garip öykülerin ve şiirin bir aracıydı."⁽¹²⁾

Ve işte, güzel bir hanımın anlatışı:

"Şimdi çok inatçılıkla büyümlü bulunuyor ve bir şahin yavrusu gibi süzülerek yükseliyor. Korkarım ki, uçuşu öyle yüksekte olacak ki bu yuva onu artık hoşnut edemeyecek ve eşlerini bulmak için uzaklara, başka yerlere gidecek. Eşsizlik ve yalnızlık, birlikte, hastalık yapar. Onu en zarif şekilde beslemiş bulundum ve şimdi artık, elbisemizle tatin olmuyor, Tanrı'nın yardımıyla bizden eksikmemesine karşın, ne de etimiz ve içkimizle. Gücümüz, onun inatçılığına karşı işlemiyor; bununla birlikte, onun için, eşi benzeri bulunmaz gysiler dikeyorum, almış renkten utanç duyuyor. San versem ona, bu, hasta kılığdır diyor; kumuzu versem ona, fahişeler için diyor; mavi, yaşlı kimselere; beyaz, diyor o, keşiş cübbesi, yazmanlara iki renklisi. Sabah uyanıldığında, emreder kölelerine ve hizmetçilerine ve ipek elbise ister ve akşam, altın kumaştan elbise; her an bir başkasını ister."

Gürcü şiirlerinin en büyüğü olan Şota (Aşot) Rustaveli, Meshetiyali'yd, Ahalsihe ile Hertvisi arasındaki küçük bir köy olan Rustavi'nin yerlisiydi. Geleneğe göre, ilk eğitimini, bir keşiş olan dayısından aldı ve sonra Tbeti manastırına gönderildi. Oradan Kaheti'ye gitti ve bir zamana, Gremi ve Ikalho manastır okullarında geçirdi. Sonra, Gürcü manastırları Atos ve Olimpos'u ziyaret etti ve bazı yazırlara göre, Kudisi'de yoksulluk etti. Yunan şiiri ve felsefesiyle ince bir yakınlığa erişti ve yapıtlarında açık olduğu gibi, biraz Fars ve Arap bilgisine sahipti. Gürcüstan'a dönüşünde, Krallık hazinesinde bir görev aldı. Bu konuda, kuşkusuz, yapıtında belgin olan tüccar sınıfıyla ilgili engin bilgiler kazandı. Mahkemedeki yıllarında, ünlü şiirlerini oluşturdu ve yaygın gelenek, Kraliçe için, her zaman ümitsiz bir tutku gizlediğini savlar. Aragi'de bir zemam aldı ve hatun sayılır bir zenginlik edinir göründü. Geleneğe göre, tamda Kraliçe Tamara'nın öldüğü yıl öldü.

Şota Rustaveli'nin başyapıtı Kaplan Postlu Şövalye'nin kuruluşu, güçlü bir Fars etkisi gösterir ve Rustaveli'nin deyişle, "Gürcüce'ye yerleşmiş bir Fars öyküsüdür". Yapıt, hayret verici şekilde çapraşık olaylanmadık çok, yaşam felsefesinde, zengin ve canlı betimlemelerinde, kişilik bilgilerinde çekicidir. Ortaçağ aklının bir belgesi olarak, çok değerli bir şeydir. Dönemin, Yunan felsefesiyle ilgilenen, ara sıra dindar olan, tüm Kuzey İran boyunca, vahşi atlı saldırılarında at süren Gürcü ruhunun bir yansımasıdır. Bizim için, Gürcü soylusunun çok eklini, özgür düşünen aklına, sakin, duygusal duygusallığına, kendine has üstünlüğünün saldırgan ve gösterişli anlamına ışık tutar. Hıphızlı atıyla,

"Kvaraznya zırlı" giyinmiş olarak bizi geçip gise de; Ortaçağın Gürcü şövalyesi, düşmanın cesur kılıçtan geçiricisi, cüretkar bir avcı, yaşlılara hümet eden, fakirin koruyucusu, kadınlarla nazik olan, sadık bir dost ve iyi içici, bununla birlikte, katı, çabuk öfkelenen ve vahşi, samimi olarak hain olanı canlı olarak görebiliriz. İşte, neşeli kadeciliğiyle ilkel insan, kaygısız bilgelik, Yunan öğrenimi üstüne yüzeysel bilgi, çarpışmada erkekliğini kanıtlayan ve güzelliğe ve barbarca lükse olan tutkusunu dindirmek özemiyle.

Çahruka ya da Çahrühadze (bir Fars ismi), büyük Gürcü şiirlerinin bir değeridir ve Rustaveli gibi O da Meshetiyali'dir. Bazı çok ilginç olan bir küme gazel bırakmış bulunuyor, bunlardan biri -bir gezici silahşöre ağıt-, Rustaveli'nin başyapıtının tüm kahramanlığı özgülü ve insancıl ruhuunu yansıtır.⁽¹³⁾

Gürcü yazınının Klasik devri, büyük Kraliçe Tamara'yla geçti. Ama Gürcüler, her zamna, kitap ve şarkı serde olular ve gelenek, tedirgin yüzyıllar boyunca, vasat şairler ve taklitçilerle sürdürüldü.

Onyedinci ve onkesizinci yüzyılın Yeniden doğuşu'nda, şairler, Vahuşti'nin ve Sulhan Orbeliani'nin tarihsel ve yazınsal çalışma dünyasındaki başarılarına koşut gidemediler. I. Teymuraz'ın ve II. İrakli'nin yaşama süresince, bu krallardan yapıldı ve ulusal dilimize arzuvarını dile getiren iki yazar, Prens Arçanlı ve Guramşvili vardı. Ama düzyazıdaki ve şüredeki yaratımları, her şekilde, onkinci yüzyıl şiirlerinin yapıtlarıyla kıyaslama kaldırı yazırların ortaya çıkması, onkölüncü yüzyıldan önce değildi.

Allen, W.E.D. (1932). *A history of the Georgian people*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd. (pp. 308-21) adlı İngilizce eserden çeviren:

Ulaş Başar Gezgin
Boğaziçi Üniversitesi
Araştırma Görevlisi

(1) Kasy Khakavoz; *Ocherki po ist. gruz. slov.*, Vp. II, ss. 4 ve sonrası. İtaz Gürcü halklarının Hint abeceleriyle karşılaştırılması için bkz. Brosset, *Éléments de la langue Géorgienne*, ss. 6 ve sonrası. Prof. Javahşvili'nin Gürcü edebiyatı üzerine savdığı somutlaşan en son araştırmalar, elime geçmiş değil.

(2) Beryalı; ^(*) Peter olarak adlandırıldı; *Gazze* (412-88) Psikopos'u'de; Süryani Yaşamı adlı yapıtı, öğrencilerine iyi bilinen yapıtı Gürcü Yaşamı, *Mart* tarafından 1896'da yayınlandı.

(*) Beryalı; *Eski Gürcüstan*, ç.n.

(3) Javahşvili tarafından bulunan en eski Gürcü elyazmaları, *palimpsestler*^(*), altıncı yüzyıl yedinci yüzyıla aittir.

(*) *Palimpsestler*: *Eski zamanlar, üzerindeki yazı silinerek yeniden başka yazı yazılmış parçaları*, ç.n.

(4) Tomlike'nin (ya da Toriği) ginecel Bizans siyasetinde oynadığı önemli rol için bkz. Schlumberger, *L'Épopée Byzantine*.

(5) Çorohi bölgesindeki Tokanisi'den.

(6) K.-Tz. nin kayıranlık için bkz. *Th. Jordanis, Javahşvili, Takaişvili, Kekelidze ve Javahşvili'nin yapıtları*.

(7) Kaş. Zap. Vost. Ot. I.R.A.O., I, 208-16; V. Tiesenhausen, *Zametki Ekalkakhandi o Gruzinakh*.

(8) Çarlık (1866 lusu.), s.190

(9) *Aynıntı tarımına* için bkz. Khakavoz, Vp. II, ss. 82-116.

(10) *Üzun parçaları okuyabilmek memnurlar, askerler ve köylülerle rastladım. Bu, birçok duruma, onları tek ve yeteli yazınsal öğütmeniydi.*

(*) *Münnesiger*: Ortaçağ Almanya'sında lirik şiir ve aşık, ç.n.

(*) *Troubadour*: Fransız ve İtalya'da onbir ile onüçüncü yüzyıllar arasında, saz şairi, ç.n.

(*) *Wardop*, Visramiani, "Giriş", s.7.

(12) İb. Ser o. Wardop'un mükemmel uyarılaması izdihorum.

(13) Bkz. *Mart, Dev. Gruz Odopsetzi*, in *Tez* Rk. A.-G., v.

Kafkas Keçe Sanatı (2)

Erol YILDIR*

(Çeçen Saydan Devam)

Kafkasya'da Üretilen Keçeler:

Kafkasya, küçükbaş hayvancılığı ile uğraşan yerleşik toplulukların yaşadığı bir ülke olarak dünyada keçe üretiminin yapıldığı en önemli bölgelerden birisidir. Bu ülkenin coğrafi yapısı, keçe üretimini ve kullanımını tarih boyunca cazip kılan en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Ayrıca, Kafkasya'nın en yüksek zirvesi olan Elbruz dağının eteklerinden başlayarak doğuya giden bir hat boyunca Derbent Geçidine kadar ülkede yetişen bitki örtüsü, yönünden istifade edilen küçükbaş hayvancılık için çok uygun beslenme koşullarını oluşturmuştur. Kafkasya'nın özellikle de Kuzey Kafkasya'nın iklim özellikleri de keçe yapımı için elverişli bir yapıya sahip olmuştur. Keçe yapımı, bu ülkede yaşayan farklı etnik ve kültür gruplarının bildiği, yaygın olarak yaptığı ortak bir el sanatıdır. Karadeniz sahillerinde yaşayan ve nemli bir iklim yapısına sahip olduğu için keçe yaygıların kullanımına uygun olmayan Abhazya'da bile keçe üretimi en azından bir nevi kepenek türü olan Burka yapımı ile sürdürülür. Kafkasya bölgesinde yaşayan toplumlarda bu gıysının farklı çeşitleri ortak el sanatı ve giyinme şekli olduğundan yaygın olarak yapılmaktadır. Bu bölgede "Yamçı", "Burka" ve "Vert" gibi isimler alan bu tür gıysılar, sadece çobanlar tarafından değil, halkın hemen her kesiminin giydiği bir giyecek şeklidir. 1992 yılında Kafkasya da bu tür gıysılar hakkında konuştuğumuz kişiler bizlere, "(Eskiden) Yamçının makbul sayılması için, bir atının yamçılı olarak giderken onu düşmanın sıkığı kurşunlardan koruması gerektiğini, düşmanın kurşununun deldiği yamçıların değişmiş kabul edilerek hayvanlara teğelti yapıldığını" biraz abartılı da olsa söylediklerini buraya ilave etmemiz gerekir.

Kafkasya'da keçenin en çok ve yaygın olarak yapıldığı bölgeler ise daha dağlık ve yüksek rakımlı yerleşim yerlerinin olduğu Karaçay-Balkarların yaşadığı Elbruz bölgesi, Çeçenistan ve Dağıstan'dır. Kafkasya birçok dilin, etnik grup, ırk ve kültürlerin bir arada kaynaştığı kendine özgü yapısıyla günümüzün en karışık ve sorunlu bölgelerinden birisidir. Kafkasya'nın bu etnik çeşitliliğine rağmen keçe malzeme ile yapılan ürünleri incelendiğinde ortak motif, teknik ve türlerden oluşan zengin bir el sanatı potansiyeli ile karşılaşılmaktadır.

Kafkas yaygı keçelerini plastik özellikleri açısından incelediğimizde

iki farklı ana gruba ayırmamız mümkündür. Kökenleri en azından İskit dönemine kadar dayanan Çeçen-Avar keçeleri ve Kıpçak keçe kültürünün izlerini tespit ettiğimiz Karaçay keçeleri bu iki ana gruba oluşturmaktadır. Kafkas halkları içerisinde keçe sanatını en yaygın olarak yapan toplumlardan birisi olan Çeçen'lerin, keçe üretimini büyük bir beğeni ile yapmaları ve keçelerde kullandıkları motif çeşitliliğinden yola çıkarak bu sanatın bölgede çok eski bir geçmişinin olması gerektiğini ileri sürülebilmekteyiz. Buna göre Kafkasya'da keçe üretiminin en azından, "bilinen en eski keçe üreticilerinden olan" İskitlerin bu ülkede buldukları yıllara kadar uzandığı tahmin edilmektedir. Günümüz Kafkas keçelerinin bir bölümünün kökeni ise Miller, Margulan bazı araştırmacılar tarafından Kıpçak keçelerine dayandırılmaktadır. Karaçay-Malkar ve Nogay gibi çeşitli Türk topluluklarının, Kıpçakların Kafkaslarda gördükleri (M.S. 400-450) yıllardan beri bu ülkede keçe yaptıkları, özellikle Nogay'ların Sovyetler Birliği Dönemine kadar "Terme ev" ve "Otav" dedikleri keçe çadırlarda yaşadıkları aynı kaynaktan, özellikle Nogay'ların Sovyetler Birliği Dönemine kadar "Terme ev" ve "Otav" dedikleri keçe çadırlarda yaşadıkları aynı kaynaktan belirtmektedir. Kafkasyanın otkotan halklarında ise keçe çadır geleneği mevcut değildir. Kafkasyanın otkotan halkları keçe yaygıların daha çok taş malzeme kullanılarak yapılan yerel kafkas kule ve konut mimarisinde kullanılmak üzere yalıtım işlevi görmesi amacıyla üretmişlerdir.

Çeçen Dilinde "Gorz İsting" (Ala-keçe-yaygı) denilen motifli ve çok renkli olarak yapılan bu el sanatı ürünü keçeler daha çok enkrüste ve mozaik tekniklerinde yapılmaktadır. Yukarıda değindiğimiz Anadolu'da üretilen Kafkas Keçelerine de kaynaklık eden bu bölgede, 1944 yılında Çeçenlerin (Kırmızı Türklerle beraber) yaşadığı sürgün ve genosid hadiseleri, bu halkın el sanatlarına da büyük bir darbe vumuştur. Yüzbüncü insanın bir kaç saatlık çok kısa bir süre içerisinde evlerinden ve vatanlarından koparak sürgün edilmesi üzerine geride bırakılan kültürel varlıklar ve el sanatı ürünler, Kafkasya'dan Çeçen Halkının izlerini silmek isteyen Rus'lar tarafından yok edilmiştir. 1991 ve 1992 yıllarında Çeçenya'da yaptığımız araştırmalar sırasında el sanatı ürünlerin büyük bir bölümünün artık müzelerde korunma altında olduğu tespit edilmiştir. Ancak 1995 yılında başlayan ve 2000 yılında girdiğimiz şu günlerde bütün şiddetleyle bir soykırım şeklinde devam eden Rus-Çeçen savaşı

Çeçenya'da Yapılan Keçe Örneği

*Yıl Doç. İnanlı Üniversitesi Öğretim Üyesi Kafkas Araştırmaları Grubu Başkanı

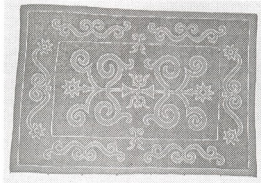
sonrasında bu örneklerin mevcut durumunun ne olduğunu ve olacağını tam olarak kestirmek mümkün değildir.

Çeçen keçeleri plastik özellikleri açısından bitkisel dallar ve figüratif bir eğilimin stilize edilmiş non-figüratif sonuçları olduğu anlaşılabilir. Bu keçelerin bir kısmı motifleri ile özgün bir biçimsel yapıya sahiptir. Bu ülkenin el sanatı ürünleri üzerine yapılmış en kapsamlı araştırmalarıyla tanınan *Tatayev ve Şabanzyants'in* eserlerinde

verdiği elli adet keçe örneği 1990 ile 1930 yılları arasında yapılmış örneklerden oluşmaktadır. Anadolu'da üretilen Kafkas keçeleri ile aynı teknik ve biçimsel özelliklerde olan bu örneklerde kullanılan başlıca teknik enkrüste'dir. Ancak bölgede yaptığımız araştırmalarda Çeçen keçelerinde sadece bu teknikle değil aynı zamanda mozaik tekniği ile de yapıldığı ortaya çıkmıştır. Mozaik tekniği ile yapılan keçe örneklerinde Karaçay keçelerinde tesadüf edilen kare ve üçgenlerden oluşan baklava dilimli düzenlemeler olduğu gibi kvıvk dalı komplice simetrik motifler de bulunmaktadır. Çeçen keçelerinin komplice merkezi simetrik motiflerinde Pazıktan beri keçe sanatı ve dokuma türü el sanatlarında varlığını koruyan "eli belinde" motifinin izleri açıkça görülmektedir. Kvıvk dallardan oluşan motiflerde ise bazen bitkisel bazen da zoomorfolojik etkilerin izleri açıkça belli olmaktadır. Bu motiflerin bir diğer özelliği de Kazak ve Kırgız keçelerinde olduğu gibi düzenlemelerin zaman zaman komplamenter bir eğilim sonucu fonsuz bir şekilde yapılmasıdır. Ayrıca bu keçelerde kullanılan kompozisyon şekilleri de Anadolu'da üretilen Kafkas keçelerinin temel kompozisyon biçimi olan yatay ve dikey çizgilerden oluşan farklı türlerdeki geometrik düzenlemelerdir. Bu keçelerde en çok kullanılan renkler kırmızı ve tonları olurlan mavi, yeşil ve turuncu ise diğer sık kullanılan renkleri oluşturmaktadır. Bu renklerin kullanımında da kontrast bir anlayış hakimdir. Özellikle turuncu ve mavi kontrastı en yaygın anlayış biçimidir. Anadolu Kafkas keçelerinde ve Karaçay keçelerinde de örneklerini gördüğümüz "dala konmuş kuş ve horoz" figürleri, çeşitli haç ve gamalı haç çeşitlendirmeleri, ay ve yıldız gibi motifler bu keçelerde sıkça kullanılan bezeme örnekleri olarak tespit edilmiştir.

Kafkasya'nın diğer önemli keçe üretim merkezi olan Kabarday-Balkarya'da yüksek yayla ve vadilerinde yetişen "Alp tipi" çayırda hayvancılık için uygun koşullar oluştururlar. Bu ülkede yaşayan Karaçay (Balkar) toplulukları küçükbaş hayvancılığı yaptıklarından keçe üretimini de geleneksel olarak yerine getirmektedirler.

Karaçay keçeleri çok çeşitli biçim ve tekniklerle üretilmektedir. Enkrüste ve mozaik olarak iki tekniğin uygulandığı bu keçeler Kazak ve Kırgız keçeleri ile Çeçen ve Kafkas keçeleri arasında biçimsel bir çizgiye sahiptir. Mozaik tekniği ile yapılan Karaçay keçelerinde kullanılan Baklava dilimi içerisindeki kare

Çeçen'de Yapılan Keçe Örneği

araştırmalarıyla tanınan *Kuznetsov* bu ürünü yüzeyin motiflendirmesi ve kompozisyonuna göre başlıca 8 gruba ayırmaktadır. Bölgede Kabarday'lar tarafından yapılan keçelerde ise kvıvk ve simetrik motiflerin işlendiği naturalist bir anlayış dikkati çekmektedir. Karaçay keçelerinde zik-zak veya testere dişi, baklava dilimli çeşitlendirmeleri, boy veya aile damgalan çıkışlı motifler, gamalı haç ve ahaç motifleri çeşitlendirmeleri, kare ve üçgenlerle oluşturulan geometrik biçimler, kvıvk şekilli dallar ve boynuzlar sıkça karşımıza çıkan ve beğenili kullanılan motifler olmaktadır. Karaçay keçelerinde karakteristik bir özellikte renk kullanımında ortaya çıkmaktadır. Buna göre diğer Türk Topuluklarından farklı olarak Karaçay keçelerinde siyah ve kırmızı diyetileceğimiz gri tonlar çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu tür nötr renklerin kırmızı, turuncu, sarı ve yeşil ağırlıklı canlı renklerle birlikte kullanılması renklerin parlaklığını daha da artıran bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

Kafkasya ülkeleri içerisinde diğer önemli keçe üretim merkezi ise Dağıstan'dır. Bu ülke, en fazla etnik grubu bünyesinde barındıran bölge olarak tarihin en eski dönemlerinden beri bir çok uygarlığın etki alanı içerisine girmiş, çeşitli el sanatlarının başlıca merkezi haline gelmiştir. Metal işleme ve halıcılık gibi dünyaca ünlü sanatların arasında keçe sanatı fazlaca göze batmasa da, ülkede halen yapılmaktadır. Dağıstan'ın en büyük etnik topluluklarından olan Avar (Ma'arül) halkı bu el sanatını yaşatan topluluklar arasındadır. Avar dilinde "Burtina" adı verilen (Burut: Kuzu, Burtina ise "kuzuya ait-kuzumunki" demektir) keçeler, birçok açıdan komşuları Çeçenlerin ürettikleri örneklerle aynı özelliklere sahiptir. Bu ülkede yaşayan Nogay Türkleri de eski bir Kıpçak geleneği olarak keçe yapımını devam ettirmektedirler.

Kafkasya'da keçe üretilen diğer bir ülkede Gürcüstan'dır. Gürcüstan'ın çeşitli bölgelerinde farklı tür ve tekniklerde özellikle geometrik desenlerin hakim olduğu keçe üretimi devam etmektedir.

Yaygın keçeleri kullanan topluluklarda farklı adlarla anılan bu el sanatı örneklerine; Anadolu'da ve Türkmenistan'da "Ala Keçe", Karaçay-Balkar, Kazakistan ve Kırgızistan'da "Ala Kiz", Gürcüstan'da "Gorz İsting" (Ala keçe), Dağıstan'da "Burtina" Gürcüstan'da Keçe, Kabarday ve Adıghey'de "Vupsa" adı verilmektedir. Çeşitli Türk lehçelerinde ise bu malzeme Keçe/Kiyiz/Kiz gibi kelime

Göksoy Çankaya Yapılan Çeçen Keçe Örneği

lerle ifadesini bulmaktadır. Bu kelimelerle benzerlik taşınması açısından burada bahsedilmesi gereken bazı sözcüklere; M.Ö. 900-600 yılları arasında Anadolu'nun doğu bölgelerinde hakimiyet kuran Urartu'larda tesadüf etmekteyiz. Urartu'lara "kuzu" kelimesini hali karşılığı kullandıklarını kaynaklardan tespit etmekteyiz. Ayrıca benzer bir kelime de günümüz Kafkas topluluklarından Çeçenlerin dilinde bulunmaktadır. "Kuuz" kelimesi Çeçen dilinde "Hali" anlamına gelmekte, "Meeaz" sözcüğü ise "keçe" karşılığı kullanılmaktadır. Renkli keçe yaygı anlamında Çeçen dilinde ayrıca karşımıza çıkan "Gorz Isting" kelimesinin de tahminen Çeçenistan'a 13. Yüzyılda istila hareketlerinde bulunan Moğolları dilinde bir sözcükle alakalı olduğu sanılmaktadır. Kaynaklarda belirtildiği üzere, ufak parçaların dikilmiş bir kürk çeşidine Moğolca "İçidung carhah" denilmektedir. (Bknz. Moğolların Gizli Tarihi, Ankara 1996, s. 214.). Çeçenlerin yaptığı keçe yaygılarda genellikle küçükü büyüklü parçaların birbirlerine dikilerek kullanıldığını hatırlarsak bu kelime ile olan benzerlik daha çok açığa çıkmakta ve bu tahminimizi destekler görünmektedir.

Yaygı keçelere kullanılan tekniklere ve kullanım alanlarına göre de çeşitli isimler verilmektedir. Buna göre; Kafkasya'da Nogay'ların hali gibi kullandıkları keçe yaygıya "Beldeme", çadırların içine astıkları üst kısımları dar, alt kısımları geniş olan keçe yaygıya "Yabur Kygız" ve çadırın kapısının üst kısmına astıkları keçe yaygıya ise "Seppik Kygız" adını verdiklerini görmekteyiz.

Kafkasya'da yaşayan çeşitli topluluklar da yaygı keçeler haricinde keçeden yapılmış, farklı biçimlerde başlıklar kullanılmaktadır. Buna göre; "Besleney" çerkeslerinde "tepesinde püskül olan" boz renkli for tülü şapkalar, "Kabardey", "Karaçay" ve "Osetin"ler ise "bu başlığın püskülüz ve gölgelik kenarları aşığıya doğru kıvrık olan" biçimlerdeki başlıklarını giymektedirler. Gürcüstan'da "Svan"ları ise renkli keçeden yapılmış "takke tipli" başlıklar yaptıklarını ve birçok Kafkas halkının ortak bir beğeniyile bu başlıkların giydiklerini görüyoruz. Ayrıca Kafkasya'nın hemen her yöresinde en azından İskit döneminden beri yapılan ve "Kokosnik" denilen yüksek, kadın başlıklarını türlü şekillerde yapılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu başlıkların bazılarının üzerleri işlemelerle süslenmiş olarak keçeden yapıldıkları bilinmektedir.

Keçenin kullanım alanlarının birçok geleneksel el sanatında olduğu gibi günlük hayatın içerisinde hızla yok olması nedeniyle keçe üretimi de hem Türkiye'de hem de Kafkasya'da gerilemiş bulunmaktadır. Günümüzde 60-70 yıl önce keçe malzeme kullananlar yapılan birçok ürün, kullanım alanlarının yok olması nedeniyle artık imal edilememektedir.

Göksu Çardak'ta Yapılmış Çeçen Keçe Örneği

Kafkas keçelerinin bir bütün halinde incelenmesi, bu ülkede yaşayan farklı etnik, dinsel ve lingüistik özellikler taşıyan halkların aslında ne kadar birbirlerine yakın olduklarını kültürel ve yadsınmaz gerçek olarak bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu çalışmada Kafkas keçeleri hakkında ileri sürülen tezye ve ulaşılan sonuçlar şüphesiz ki sadece bir başlangıçtır. Keçe malzeme ile yapılmış Kafkas El Sanatlarını gerçek kareleriyle belirtmek ve özgün örneklerini ortaya koyabilmek için daha çok çalışma ve çaba gerektiğini unutmamak gerekir.

Kaynakça:

- **ADBERCİYEVA, Altun**, "Noğay Keçesi", *Türk Soyulu Halkların Hali, Kilim ve Cıcm Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, 27-31 Mayıs 1996 Kayseri, A.K.D. ve T.Y.K. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları : 155, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 11, s. 23, Varan Matbaacılık, Ankara 1998.
- **AKIEVA, H.M.**, *Prikladnoe İskusstvo Çeçentsev i İnguşey OXX. Naçalo XX.v*, Soveta Ministrov ÇİASSR, Grozniy 1984.
- **ARGINBAEV, Halel**, *Kazak Adıgının Kol Öneri, Öner*, Almatı 1987
- **AZAMATOVA, Min Kutas**, *Adigeyskiy Narodniy Ornament*, Adigeyskoje Knijnoje İzdavtstvo, Maykop 1960.
- **BURKET, M.E.**, *The Art of the Felt Maker*, Kendal, c.1979.
- **DEBİROV, P.M.**, *O Hudojestvennih Obrazax v Narodno-Dekorativno İskusstve Avarstevy*, Uçeneje zapiski Dağıstanskogo İnstitutu İ.Y.L., t.6, Mahaçkale 1959.
- **DURMUŞ, İlhani, İskitler (Sakalar)**, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*: 141, ser. III, sayı B-8, Levent Ofset, Ankara. [ISBN 975.456.059-5]
- **GÜRÇAY, Hikmet**, "Keçe ve Keçecilik", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, S.IX, 1966, s.21-32, TTK Basımevi Ankara 1967.
- **KUZNETSOVA, A. Y.**, *Narodnoe İskusstvo Karaçaytsev i Balkartsev*, İzdavtstvo Elbrus, KBASSR, Nalçik 1982.
- **MARGULAN, A.H.**, *Kazahskoe Narodnoe Prikladnoe İskusstvo*, Tom 2, Öner, Almatı 1987.
- **RAZİNA Tatyana** ve diğerleri, *Folk Art in The Soviet Union*, Aurora Art Publishers, Leningrad 1989.
- **RUĐENKO, Sergey Ivanoviç**, *Frozen Tombs of Siberia The Pzyryk Burials of Iron-Age Horseman*, University of California Press, Berkeley and L.A. 1970. [ISBN 520.01395.6]
- **STUDENETSİKAYA, Y.N.**, *Uzomie Voylokı Karaçaytsev i Balkartsev*. Kafkaskiy Etnoğrafıçeskiy Sbornik, t.6. M., 1976.
- **TATAEV V.A.-ŞABANYANTIS, N.Ş.**, *Dekorativno Prikladnoe İskusstvo Çeçeno İnguşeti*, Ministerstvo Kulturi Çeçeno-İnguşskoy ASSR, Çi Knijnoje İzdavtstvo, Grozniy 1974.
- **TOPBAŞ, Ahmet-SEYİRCİ, Musa**, "Keçe Sanatı ve Afyon'da Keçecilik", *Beldemiz*, S.9, Afyon 1987, s.10.
- **YILDIR, Erol**, "Çeçen Keçeleri", İlgı, Shell tarafından yayınlanan dergi, Yaz 1995 S.82, s.26-29, Seyhan Grafik San. Matbaası, İstanbul 1995.
- **YILDIR, Erol**, "Anadolu'da Yaşatılan Kafkas Sanatı: Göksun Yöresi Çeçen ve Avar Keçeleri. I-II", *Kafdağı Dergisi*, S.27-28, s.23-25/S.29-30, s.22-26, Ankara 1989.
- **YILDIR Erol**, "Üretimi Anadolu'da Gerçekleştirilmiş Kuzey Kafkas Keçe Sanatı" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.1, s. 137-142, Konya 1992.

Gürcü Halk Müziği Çalgıları⁽¹⁾

Oğuz MEDETOĞLU

Gürcü halk müziği çalgıları konusunda, Gürcüstan'da sayısız yazılı kaynak ve eserler bulunmaktadır. Bunların yanı sıra az da olsa, Gürcüstan dışında da aynı konuda, bazı araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan biri olan Amerika Birleşik Devletleri, İndiana Üniversitesi kaynaklı, Gürcüstan'daki ve Türkiye'nin bazı Gürcü köylerindeki gözlemlere dayalı 1965-1968 yılları arasında yapılan araştırma, Müzikolog Dr. Peter Gold'a aittir.

Peter Gold'un, "The Musical Culture of Georgian Countryside (Gürcü ülkesinin müzikal kültürü)" adlı araştırma çalışmasının 2. kısım "The Ethnographic Aspects of Georgian Folk Music" (Gürcü halk müziğinin etnografik yönleri), 2. bölümünde "Sound Producing Objects" (Ses üreten nesnelere), konumuzla ilgili, derli toplu, açıklamalı ve bilimsel sınıflandırmalar kullanılmıştır. "Kafkas-Gürcü Halk müziğinde ses üreten nesnelere" başlığında toparlayacağımız bu sınıflandırmalar**, ana başlıklar ile aşağıya alınmıştır. Bazı eksikleri olmasına karşın Peter Gold'un yirmi sekiz çalgıdan oluşan bu sınıflandırılmaları ilginç ve dikkate değerdir.*** Peşinden, Gürcü Halk müziği çalgılarının on üç adedinin tanıtımına geçeceğiz.

A- Ses Üreten Yerel Nesnelere

I. Aerofonlar (üflelemeliler)

- 1- Larçeni ya da Soinarı,
- 2- Ueno Salamuri (dilsiz salamuri),
- 3- Çaban Salamuri,
- 4- Açarpan,
- 5- Arkeolojik flüt,
- 6- Salamuri,
- 7- Bulbuli,
- 8- Khoroto,
- 9- Gayda (a. Gudastviri, b. Çibonü).

II. Kordofonlar (Telli çalgılar)

I- Yaylı çalgılar:

- 1- Çuniri,
- 2- Apkhertsä,
- 3- Çanuri,

II- Parmakla çalınan telli çalgılar:

- 1- Panduri,
- 2- Çonguri,

3- Harplar (a. Çangi, b. Akhymaa).

III. Membranofonlar (Vunmalılar)

1- Doli (Kafkas davulu)

IV. İdiyofonlar

1- Taşı (El çırpması)

B- Ses üreten yabancı kökenli nesnelere

I. Aerofonlar (üflelemeliler)

I- Çift kamışlılar:

- 1- Duduki (Gürcü meyi),
- 2- Zuma.

II. Kamışsızlar:

1- Akordeon/Garmoni (Gürcü Akordeonu)

Panduri

11.

* "The Musical Culture of Georgian Countryside" -Yayıncıdanmış doktora tezi, İndiana Üniversitesi kütüphanesi, 1968, P. Gold.

** Bu sınıflandırmaları için; Abaza (Abhaz) halk müziği çalgıları da alınmıştır. P. Gold.

*** Bu araştırma hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız; Dams, Müzik, Kültür-FOLKLORA DOĞRULU- Çeviri araştırma dergisi, 62. Sayı, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü-İstanbul-1995.

Kordofonlar (Telli çalgılar)

1- Parmakla çalınanlar:

I- Tari

2- Yaylılar:

I- Kemenci,

II- Adanuri,

3- Çekiçli Santur:

I- Tsintsila

III. Membranofonlar (Vurmalılar)

1- Daira (Gürcü def)

2- Diplipito.

PANDURİ/HALHURİ PANDURİ

Panduri, eskiden doğu Gürcistan'da yaygın idi. Geniş araçtan yapıyordu ve iki telli idi. Malzeme olarak genellikle dut ağacını seçiyorlardı. Tuş pandurisinin 3 ile 5 arası perdeleri vardı. Panduri, güçlü çalgılar arasında çok eskidir. Panduri, iş zamanında ve gelenek-görenek törenlerinde kullanılırdı. Gürcü atışmaları ve şarkılarına eşlik eden bir müzik aleti idi. Örneğin "Oturdum şîr söylemeye, panduriyi aldım elime" diye bir söz vardır. Pşav*, Hevsur ve Tuşet'de* Panduri'yi eğlence ve dans havalan çalgısı olarak kullanırdı.

Bugünkü Panduri, eskiden yalnızca görünümüyle değil işleviyle de farklılaşmıştır. Üç tellidir, yeni perdeler eklenmiştir ve daha mükemmel bir hale gelmiştir. Onunla yalnızca Gürcü enstrümantal ve şarkı müzikleri değil aynı zamanda dünya halklarının ve de klasiklerinin her melodisini çalabilmek mümkündür. Bu gelişmiş Panduri'nin yanında bugünkü Gürcistan'da Halhuri Panduri (Halk Pandurisi) de kullanılmaktadır. Onun da 3 teli vardır ve 8 perdesi tüm tonları verebilir. İşte bu Panduri ile yalnızca Gürcü Halk müziği çalınabilir. Yani batı tarzını değil Gürcü özelliğini taşıyan tonlar çalınabilir.

Gelişmiş Panduri 12 perdedir. Akordu, üst telden alta doğru, La-Do diyez-Mi'dir. 8 perdeli Halhuri Panduri'nin akordu üstten başlayarak, Sol-La-Do'dur. Bu akort Panduri'yi kimin çaldığına ya da kime eşlik ettiğine bağlı olarak da değişebilir. Eğer şarkı söyleyen kadın ise daha

Dilsiz Salamuri

Salamuri

tizden, erkek ise daha pesten akort edilir. Yani şarkı söyleyene bağlıdır.

Panduri çok sesli (3 sesi), polifonik bir Gürcü müziği enstrümanıdır ve şu şekilde çalınır. Sağ elin işlevi telleri çalmaktır, istenen ritimleri vurur. Sol el ise sap kısmında, tellerle kontakt halindedir ve parmaklar 3 telin de üzerinde değişik perdelere bulunur. Panduri oturarak çalındığı gibi ayakta da çalınabilir.

SALAMURİ/DİLSİZ SALAMURİ

Salamuri'nin Gürcistan'da en eski enstrüman olduğunu, bize halk arasında anlatılan bazı efsaneler kanıtlamaktadır. Halka göre Salamuri'nin ortaya çıkmasının nedeni insan dertleriniymiş. Bir yetimin mezarında ilk karniş bitmiş, rüzgar ülemiş ve onun yüreğinde biten bitki, yürek öldürden bir sesle inlemiş. Bazı söylentilere göre de insan, Salamuriyi Tanrıdan almış, bu yüzden de ilahi çalgı olarak tanınıyordu. Salamurinin çok eski bir enstrüman olduğunu edebi kaynaklar da kanıtlamaktadır. "Doğuş'a göre Salamuri'nin icadı ve geliştirilmesi Gürcü boyu olan Tobal'lara aittir. "Doğuş'un İbrancece olan metninde şöyle yazıyor. "Tobal tüm Salamuri ve Barbiti çalanları habasıydı". Salamuri'nin Gürcistan'da çok eskiden beri var olduğunu 1938 yılında yapılan kazılar da kanıtlamaktadır. Bu kazılarda bir çoban gencin mezarında bulunan Salamuri'nin İ.Ö. XI-XII. y.y.'a ait olduğu saptandı. İki türlü Salamuri vardır. Dilli ve dilsiz. Bu iki tür, malzemesiyle, görünümüyle, ses sırasıyla ve seviyesiyle birbirinden ayrılır. Dilsiz Salamuri, günümüz Gürcistan'ında, yaygınlığını yitirmiştir. Dilli Salamuri'nin 7 gözü (deliği) vardır. Salamuri 3 bölüme ayrılır. Baş ya da boğaz bölümü, orta gövdesi ya da gözler bölümü ve sonu. Bugünkü Salamuri eskisinden farklıdır, yeni gözler eklenmiştir, ön tarafta 8 göz vardır ve isten il ve ikinci parmaklara paralel olarak arka tarafta da bir göz daha vardır. Salamuriyle, Panduride olduğu gibi Gürcü melodileri ve de ünli bir çok klasik eserler çalınabilir.

ÇONGURİ/ORKESTRA ÇONGURİSİ

Çonguri (Perdesiz Çonguri)

Orkestra Çonguri

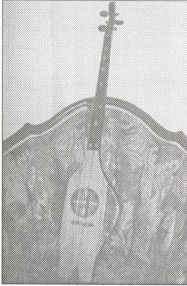
Gürcistan'da telli çalgılar içinde yaygın çalgılardan biridir. Akademisyen İvane Cavahişvili "Çonguri, Panduri'nin bir çeşidi olmalı" diyor. Çongurinin, üç teline ek olarak bir de "zili" denen sabit teli vardır. 8 perdedir ancak perdesiz Çonguri de yaygındır. Panduriden farklı olarak Çongurinin gövdesi daha yuvarlıktır ve aynı ağaçtan

*Pşav, Pşav, Hevsur, Gürcü halkları.

*Tuşet: Tuşların yayıldığı bölge.

yapılmamıştır, bölüm özel eğri bir ağaçtan yapılmaktadır.

Çonguri genellikle Batı Gürcüstan enstrümanıydı. İnereti*, Guria ve Samegrelo'da çalınıyordu. Aphazeti'de çok popüler idi. Doğu Gürcüstan'da Çonguri çok ender bulunuyordu, doğudaki Panduri de batıda ender idi. Bugünkü Gürcüstan'da "Zilani" (Zili'li) Çongurinin yanı sıra Orkestra Çongurisi de vardı. Orkestra Çongurisi'nin görünümü aynıdır, aradaki fark orkestra Çongurisi'nin 12 perdesinin olması ve akordunun farklı olmasıdır. Üstten itibaren, Re-Fa diyez-La. Tabii ki Orkestra Çongurisinde "zili" yoktur. "Zili"li Çonguri (başka bir söyleyişle de, Halluri Çonguri) genellikle üstten itibaren Fa-La-do-fa-(tiz) olmak üzere major düzeniyle akort edilir. Tiz Fa sesi "zili"ye aittir. Kimin şarkı söylediğine ve çaldığına bağlı olarak da akort edilir. Eğer şarkı söyleyen ya da çalan kadın ise tiz (ince) akort edilir eğer erkek ise pes (kalın) akort edilir. Çalış tekniği şu şekildedir. Sağ el işlevi tellere vurmaktır, istenen ritimler çalınır, sol el ise sap kısmında tellerle kontakta halde ve pamaklar tellerin üzerinde, değişik perdelere/pozisyonlarda bulunur. Oturarak çalındığı gibi ayakta da çalınabilir.

Çonguri (Otarik)

SOINARI/LARÇEMİ

Soinari, eski Gürcüce de boru anlamına gelen "Soinari" ile eşanlamlıdır. Soinariye Lazca "Ostvinon" denmektedir. 1930'lu yıllarda bile Soinari, Samegrelo* ve Guria'nın* bir çok köyünde yaygın idi. Çalmadan önce Soinari'nin ağzını suyla dolduruyorlardı. 1-2 saat bekletip suyu döküyorlardı. Bununla enstrümanın çatlamasını önüyorlardı, aynı zamanda görünmeyen deikler doluyordu, sesi de daha iyi çıkıyordu. Bazen birkaç Soinariyi (2, 4), birleştirirlerdi. 4-6 ağzlı Soinariyle kurulan orkestrayı, sıkça düğünler ve eğlencelerde kullanırlardı. Bazen Larçemi, Daira* ve Svan Çünirisi'nin* birlikte çalardı. Larçemi Samegrelo'da çobanın çalgısıydı. Soinari'nin sesi 1-2 kilo-

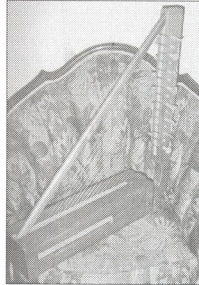
metreden duyulurdu. Gece yolculuk yapan kağıncıların elinde mutlaka bir Soinari bulunurdu. Guria'da mısır çapalandıktan sonra, "Naduri" (imece şarkısı)den sonra Soinari çalınırdı. Maalesef bugünkü Gürcüstan'da Soinari hemen hemen hiç çalınmamaktadır.

ÇANGI

Çangi, çok eski ve önemli Gürcü enstrümanlarından biridir. Özel görünümü ve tatlı hoş ses tonuyla göze çarpar. Çangi hakkında bilgileri bize, "Vephistkaosani" (kaplan postlu kahraman) adlı ünlü Gürcü destanının yazarı. XII. yy.'ın Gürcü şairi Şota Rustaveli de ulaştırmıştır. "Avandil" yalnız başına yataкта oturuyordu, yalnızca bir gökçek vardı, şarkı söyleyip neşeleniyordu, ötünde bir çangi duruyordu". Görüldüğü kadanyla Çangi şarkılara eşlin eden bir çalgıymış.

Eskiden Çangi çalan kadınlar en çok aşk havalan çalarlarmış. Bilindiği kadanyla XVII-XVIII. yy. heykelerinde, özellikle Avalişvili'nin "Vephistkaosani" esrinde çok telli altından yirmisekize kadar Çangi çeşidi resimlenmiştir. Bunları benzeri Çangiler, Svaneti* ve Batı Gürcüstan'ın bazı bölgelerinde son zamanlara kadar korunabilmiştir.

Çanginin tipi bir kenan açık eşkenar üçgen şeklindedir ve telleri açık kenarlardan başlayarak takılmaktadır. Eskiden 6 telli, 9 telli, 11 telli

Çangi

ve 12 telli Çangiler vardı. Bugünkü Gürcüstan'da Çanginin görünümü eskisine benziyor, tek fark tellerinin sayısının artmasıdır. Çanginin telleri iki oktavı kapsayacak şekilde gerilmiştir ve farklı düzenlerde akort edilmektedir. Çalış tekniği şöyledir. Sol kol Çanginin sol alt köşesini sarar ve önden telleri çeker, sağ el ise çalan ile Çangi arasında boşluğa kalır ve istenen telleri çalar. Çangi genellikle oturarak çalınır.

ÇÜNİRİ/ÇÜNİRİ DABALI BANI

Çüniri, çok eski bir Gürcü Halk çalgısıdır. Onu ilk şekliyle yalnızca dağlı halk koruyabilmiştir. Bu çalgı kadınlar da Çangi topluluğunda çalıyorlardı. Çüniri'nin at kuyruğu kılından üç teli bulunmaktadır. 1. ve

* İnereti, Aphazeti: Gürcüstan'daki bölgeler

* Samegrelo, Guria: Batı Gürcüstan'daki bölgeler.

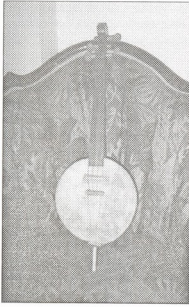
* Daira: Bir tür tef (Gürcü teli).

* Swan: Dağlı bir Gürcü boyu.

* Çüniri: Bir Gürcü müzik aleti.

* Avandil: "Vephistkaosani"deki üç ayrı kahramandan biri.

* Svaneti: Gürcüstan'daki bir bölge.

Çanuri

III. teller arasına dördlü, orta tel ile birinci arasında üçlü aralık vardır. Bu, Svaneti'de korunabilmiştir. Bazı bölgelerde Çuniri, Halhuri Pandurideki gibi ve çalanın sesine göre akort edildirdi. Çuniri'nin Panduri gibi yassı ve düz plakası (tellerin bağlandığı ve gerildiği plaka) vardı. Bu durum, müzisyene telleri aynı anda çalma olmağı sağlıyordu. Yayı kızılçik ağacından yapılırdı, eğri görünümündeydi ve at kuyduğı kılı geriliydi. Çuniri, melodiyi çalan enstrümandır.

Bugünkü Çuniri, görünümüyle eskisine benzemektedir. Aradaki tek fark, plakasının/eşiğinin yuvarlak olmasıdır. Bu da müzisyene aynı telleri çalma olanağını vermektedir. Bunun dışında üç tel yerine dört teli vardır. Tabii ki akordu da değiştirmiştir. Örneğin: Çunirinin beşli ailesi bireylerinden birinci Çunirinin akordu, yukarıdan balarsak, Mi-La-Re-Sol; ikinci Çunirinin, La-Re-Sol-Do; üçüncü Çunirinin (birinci

İlyayunçuri

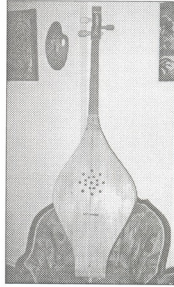
Çunirinin bir oktav alıdır), Mi-La-Re-Sol; dördüncü Çunirinin (ikinci Çunirinin bir oktav alıdır), La-Re-Sol-Do, Çuniri Dabali Bani (bas eşlik Çunirisi) akort düzeni ise, Sol-Re-La-Mi'dir.

Çuniri genellikle oturarak çalınır. Eğer erkek çalıyorsa Çunirinin gövdesini ayakları arasına alır, sağ eliyle yayı sürer, sol elini tellere bastırır. Eğer kadın çalıyorsa, Çunirinin gövdesini dizlerine koymalıdır.

BASPANDURİ (PANDURİ MESAME HMA)

"Penduri mesame hma" (Üçüncü ses Panduri) ya da Baspanduri, Gürcü Halk çalgıları gruplarına 1930'lu yıllarda girmiştir. Baspanduri, Orkestra Çonguris ve "Çonguri dabali bani" orta tonları arabulucusu olarak kullanılır. Bugünkü Gürcüstan'da Trio* da sıkça kullanılmaktadır. Trio'ya örnek. Salamuri, Panduri ve Baspanduri. Bu durumda bas rolünü üstlenmektedir. Baspanduri Trio'da olduğu gibi Kuartet (dörtlü), Kentet (beşli) ve orkestrada kullanılır. Aynı zamanda onunla solo eserler çalmak da mümkündür. Akor sistemiyle sıkça çalınmaktadır. Baspanduri'nin yer yer solo çaldığı Gürcü Halk enstrümantal müzikleri vardır.

Baspanduri'nin üç teli vardır. Akort düzeni tizden/altdan başlıyarak

Çonguri Dabali Bani

şöyledir. La-Re-Sol. Bu akort hiçbir zaman değişmez. Çonguri gibi çalınmaktadır. Çonguriye Baspanduri'nin tutma pozisyonu da aynıdır. Sağ elin baş parmağı tellere değer, önce basa sonra diğer iki tele birden ritim vermek de mümkündür. Sol el Baspanduri'nin sapında perdelerde oynar. Akorlarda parmakların oynatılması Panduri ve Çonguriye göre farklıdır. Baspanduri oturarak da ayakta da çalınabilir.

ÇONGURİ DABALI BANI

"Çonguri dabali bani" (bas eşlik Çongurisi), yirminci yy.'da Gürcü halk enstrümanları arasına katıldı. Ölçü olarak hepensinden büyük ve bas tınlı bir enstrümandır. Esas olarak orkestrada kullanılır. Daha doğrusu kullanılırdı. Maalesef günümüzde Gürcüstan'da Çonguri dabali bani'ye gereken önem verilmemektedir. Bas seslerin sorumluluğunu Baspanduriye yüklediler. Çonguri dabali bani'yi günümüzde yalnızca televizyon topluluğu "Kelaptan" ve "Unmuli" beşlisinin çaldığını

* Trio üç çalgı 2' da üç ses için yarıdan yarıya. Üç çalgıdan oluşan topluluk.

söyleyebiliriz. Yine maalesef "Kelaptarı" topluluğu dışında kimse Çuniri ve Çangiyi kullanmamaktadır.

Çonguri dabalı banı, üç telli bir enstrümandır ve bas müzikal sesleri çalmaktadır. Gürcü halk şarkıları bas ses dışında düşünülmez, aynı şekilde Gürcü halk enstrümanlarının icra ettiği enstrümantal eserler de Çonguri badalı banı dışında düşünülmemelidir. Evet, bugünkü Gürcüstan'da kullanılmamaktadır ama aynı eserleri Çonguri dabalı banıyla, sonradan onsuz dinlenildiği zaman aradaki fark çok açıktır.

Çonguri dabalı banı'nın akordu şöyledir: Yukarıdan başlayarak Sol-*Re-La*. Çalış tekniği diğer enstrümanlardan farklıdır. Dikey olarak ayakta durdurulur, müzisyen arkasında durur, sağ elinin işaret parmaklarını ise istenen perdelere basar. Çonguri dabalı banı'nın görünümü Çonguri gibidir, aradaki tek fark kontrbas büyüklüğünde olmasıdır.

Dipnot:

1. *Öğüt Mevlâglı'nın Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuarı Türk Halk Oyuncan Bölümü Gürcülerin Küllübeni üzerine bir araştırma* başlıklı Lisans tezinden alınmıştır.

2. *Kaynak Kığı İberya Olsan (Melaşlı)*

Boşyalıokulu

Livane Bölgesindeki Gürcü Ad ve Soyadları

Roin MALAKMADZE

Kralın oğlu Vahuştı'ye göre, Livane Bölgesi Artvin ve Erge arasında Çoruh'un iki yakasındaki toprakları kapsıyordu⁽¹⁾. Tarihsel olaylar yüzünden Livane bölgesi ikiye bölünmüştür. Yukarı Livane bölümü Türkiye sınırları içinde kalmıştır. (Murgul, Çilavı, Aşağı Kura, Çaleti, Arhva, Bucun, Trapeni, Heba, Borçka, Klaskuri, Yukarı Maraditi, Gurbini, Zedubani vb.) Aşağı Livane bölümü ise şimdiki Gürcüstan sınırları içinde kaldı ve coğrafik sınır olarak Helvaçauri bölgesine giriyor (Aşağı Maradit, Pañçveti, Breveti, Lomanaleti, Sasahleti, Kutureti, Zablaveti, Kırmati, Nakimatevi, Şuşaneti, Kobaleti, Oğlauri, Grava, Mirveti, Maçahlis Pir). Livane bölgesi kültürel, politik, sosyal ve ekonomik olarak Güneybatı Gürcüstan'ın içinde gelen bölgesi idi fakat Osmanlılar'ın bu bölgeyi ele geçmeleri sonucu oradaki yaşam olumsuz etkilendi. Bu olumsuz etkilenmeden bölgedeki ad ve soyadları da nasibini aldı. Buna rağmen soyadların çoğunluğu eski şeklini hala korumaktadır.

Şimdi biz Otaçağ Livane bölgesinde mevcut ad ve soyadları üzerinde duracağız.

Bu konuda bizi bilgilendiren kaynak; XII. -XVII. yüzyıllara ait tarihî olayları yazan "Tbetis Sulta Matiane" adlı eserdir.⁽²⁾ Livane bölgesinde popüler olan adları ve soyadların çoğunluğu; ant, et, ur, ul, ve dze ile bitmektedir. Bu bağlamda Matiane adlı eserle, XV. yüzyılda "Bediant" adlı soyadından bahsedilmektedir. Bu: "Tann, Bediant'ların, Nikoloz'un ve annesinin günahlarını bağışlasın" şeklinde ifade edilmektedir (sayfa 102). Matiane adlı bu tarih kitabının başka bir sayfasında bu soyad -dze ile bitmektedir: "Tann, Bedinasdze'nin ve eşi Mariani'nin günahlarını bağışlasın (sayfa) 76). Osmanlılar döneminde "Bendeloğlu" olarak değişmiş olan bu

soyadı, bugünkü Maradit'in Kutureti bölgesinde yaşayan ve Bedinasdze soyadını taşıyanları atalarına ait olmalıdır.

Gürcü etnografik gerçekliğinde soyadların ekonomik ve coğrafik isimlere göre oluşumu da görülmektedir. Bunlara Livane bölgesindeki Şuşaneti'de yaşayan "Şuşanidze'ler" örnek olarak verilebilir⁽³⁾. Şuşanidze Matiane'de Şuşanidze formu ile XV. -XVI. yüzyıllara ait olarak rastlanmaktadır. "Tann Mikael Şuşanidze'nin ve eşi Rusudan'ın günahlarını bağışlasın." "Tann Şuşanidze Zviad'nin ve eşi Borena'nın günahlarını bağışlasın." ⁽⁴⁾

Bu nedenle Şuşanidze soyadının kökeninin coğrafik oluşu şüphesizdir ve bugünkü Şuşaneti'de Kırmati yöresinde yaşayan insanlar Şuşanidze'ler olmalıdır. Bu soyadı bir kadın adı olan "Şuşana'dan gelişmiştir. bilindiği gibi, tarihte kadın adlarından gelişmiş soyadlarına çok miktarda rastlanmaktadır. Örnek verirse, tarihî kadın adları olan Tamara, Margarita ve Natela, bugün popüler olan Tamaraşvili, Margaritadze ve Natelaşvili vb. soyadlarına temel oluşturmaktadır. Şuşanidze'ler Kırmati yöresi ile Nakematevi ve Gvara yörelerinde bugün de yaşamaktadırlar. Bunların bir kısmı Osmanlılar tarafından Elendioglu ve bir kısmı da 'Goraloglu' olarak değiştirilmiştir.

Matiani'de aynı soyadı değişik şekilde bilebilmektedir. Örneğin; Potelidze aynı zamanda Potelidze ve Potelauri olarak da rastlanmaktadır. "Tann, Ovisiyet, Mariani'nin, Solomon'un ve onun eşi Potelauri'nin günahlarını bağışlasın." "Tann, Nikolozdze Giorgi'nin ve Eşi Mariani Potelauri'nin günahlarını bağışlasın" ⁽⁵⁾.

Bu soyadına Potelidze olarak XV. -XVI. yüzyıllarda rastlanmaktadır.

Ayrıca, Giorgi, Maharebeli ve Kirasa isimlerine de rastlıyoruz.

"Tann Potelidze Giorgi'nin ve eşi Mariam'ın günahlarnı bağışlasın." (6)

Potelidze soyadının bir kısmı Osmanlılar zamanında "Feziyoğlu" olarak değiştirildi. Bunlardan üç aile halen Kimati yöresinde yaşıyor. Bunlardan bir kısmı ise "Ömeroğlu" olarak Osmanlılar tarafından değiştirilmiştir ve halen bu soyadından beş aile Şuşanet'i ve üç aile de Nakimatevi'de yaşamaktadır. Bir aile ise Maradi'ti ve Zablaveti'de oturuyor. Potelidze soyadı başka yerde rastlanmadığına göre, bunları Kimati'den geldiği anlaşılabilir. Matiane'de rastlandığımız "Rastaganisidze" soyadı bugünkü Gvra'da bulunan Lastakanidze olmalıdır.

Matiane'de yazıyor:

"Tann, Rastaganisidze İvane ve eşi Tina'nın günahlarnı bağışlasın."

Gvra'da bugün de Lastakanidze'lerden altı aile yaşamaktadır. Kendilerini o yerlerin otokton halkı olarak adlandırmaktadırlar ve Osmanlılar tarafından bazen "Truksuğu" bazen de "Paşaloğlu" olarak adlandırılıyorlardı. Matiane'de aynı özelliği taşıyan başka iki soyadı olarak "Lakuşidze" ve "Lakaşidze" soyadlarına XIV. ve XV. yüzyıllarda rastlanmaktadır.

"Tann, Lakuşidze Koziman'ın günahlarnı bağışlasın."

"Tann, Lakaşidze, Kozimani'nin ve eşi Natela'nın günahlarnı bağışlasın." (7)

Bu soyadı bugün Nakaşidze olarak kullanılmaktadır. 1945'e kadar bu soyadı taşıyanlar Kimati'de, Oğlauri'de oturuyorlardı. Sonra sınırın yanındaki Acara köylerinden Maho, Mahincauri ve Angisa köylerine nakledildiler. Konuşma dilinde ise Lakuşidze soyadının Nakaşidze olarak değişmesi doğaldır.

Matiane'ye göre XII. ve XIII. yüzyıl Güneybatı Gürcistan'da yaşayan yerli halkta "Kahaberisidze" soyadına rastlanmaktadır.

"Tann, Kahaberisidze Yovane'nin günahlarnı bağışlasın" (8)

"Kahaberisidze" şimdiki Kimati, Kobalevi ve Maçahelis Piri'de yaşıyorlar. Matiane'de görülen Kahaberisidze'de, tıpkı Potelidze, Şuşanisidze ve Rastakanisidze gibi Livane bölgesinin yerli halkıdır.

Kahaberisidze'lerin bugünkü Kimati'ye geldiklerinden bahsedilmekte fakat nerden ve nasıl geldikleri belirtilmemektedir. İlla da nerden geldiklerini cevaplamak zorunda kalırsak, onları Raça'daki Kahaberisidze'lerle ilişkilendirebiliriz ama bunu ispatlayacak bilgiler hüzne elimizde mevcut değildir.

Çanidze soyadının tarihsel geçmişi de ilgi çekicidir. Bu soyadı taşıyan bir aile Livane bölgesindeki Mirveti Köyü'nde oturmaktadır. Matiane'den rastladığımız Çanidze ise Coço köyünde oturmaktadır.

"Tann Coço'lu Çanidze'nin günahlarnı bağışlasın." (9) Söylendiğine göre Mirveti'deki Çanidze bölgenin yerlisi olup, Coço'lu Çanidz'nin akrabasıdır. Ayrıca, bir soyագանın başka yere taşınması parçasıdır. Çeşitli nedenlerden Mirveti'ye göç etmiş ve orada yaşamaya başlamıştır.

Matiane'de bulunan "Brevaet" soyadı dikkatimizi çeker. Bu soyadının 'et' ille bitmesi onu en eski soyadlardan biri yapar.

"Brevaet kali Mariam"

Bu soyadın, Maradi'deki bir yörenin adı ile ilişkili olduğu şüphesizdir. çünkü o bölgenin ismi de Brevaet'tir.

Livane bölgesindeki eski soyadlardan bir tanesi de "Tatanasidze"dir.

"Tann, Kimateli Tatanasidze Mikael'in ve eşi Mariam'ın günahlarnı bağışlasın." (10)

Bu soyadın temsilcilerine ne Kimati'de ne de Livane'nin başka bir bölgesinde rastlanmaktadır. Aynı durum Kobalevi ve Çınçrauli için de geçerlidir. Bunlarda da Kobaladze, Çınçrauli ve Çınçrauladze'ler yaşıyordu. Fakat bugün bu bölgelerde bunlara rastlanamamaktadır.

Etnografik ve tarihsel bilgilerimizi değerlendirdikten sonra anlaşılıyor ki Livane bölgesine komşu bölgelerden şu soyadın gelmiştir: Mortuladze,

Malakmadze, Basladze, Kahidze, Zneladze, Putkaradze vb. Söylentilere göre bunların bir kısmı evlenerek bölgeye yerleşmiştir, diğerlerinin geliş sebepleri bilinmemektedir. Bu soyadlarına Matiane'de değişik sayfalarda nereli oldukları belirtilmezsin rastlanmaktadır.

Söylentiler; bugünkü Kimati köyünde oturan Gorgoşadze'ler komşu köy olan Hinskana'dan yerleşmişlerdir. Hinskana, Çoruh bölgesindeki Oğlauri köyünün yakınındandır bulunuyor.

Gorgoşadze'lerin bir kısmı, şimdiki Gürcistan sınırları dışında kalan Karta köyünde oturmaktadırlar ve soyadları "İmamoglu'dur. "Gorgoşadze'ler de Livane bölgesi'nin yerli halkıdır ve XV. - XVI yüzyıllarda Tann'ya dua edenler arasında rastlanmaktadır." (12)

Kimati köyünde Tziteladze'ler de oturuyor. Matiane'de olanlar XII. - XV yüzyıllar arasında Tziteladze olarak tanınıyor.

"Tann, Tziteladze Giorgi'nin ve eşi Miroceli'nin günahlarnı bağışlasın." (13)

Tziteladze (Tziteladze) Tziteladze köyünün yerlisidir. Niko Marr'da Tziteladze köyünden ve Tziteladze soyadından bahsediliyor. (14) Tziteladze'nin Tziteladze'den Kimati'ye taşındıkları düşünülmekte olup bugün on dokuz aile Kimati'de bulunmaktadır.

Son olarak Tsulukidze soyadının üzerinde de durmak istiyorum. Bu soyadı taşıyan iki aile Maçahelis Piri köyünde oturmakta olup, köyün öncelikli aileleri arasında sayılmaktadırlar. Bunların geliş yerleri hakkında değişik söylentiler mevcuttur. Bazılarına göre bunlar Kral Solomon'un Trabzon'a yerleşiminde yanında onlarla onun vefatından sonra geri dönmüş Maçahelis Piri köyünde yerleşmişlerdir. Çünkü İmereti'ye geri dönülmezdi onlar için. (15) Diğer varsayma göre ise Tsulukidze'lerden birisi İmereti'de bir cinayet işlemiş ve bu köye sığınmıştır.

Aynı zamanda Davit Tzereteli 1878 tarihli "Droeba" adlı gazetele "Sulibeg Kvintadze-Tsulukidze"den bahsediyor (O zamanki gazetelerde bu kişi aynı zamanda Sulibeg Maçaheli olarak da adlandırılıyor ve değişik yer Acara'da Osmanlılar'la savaştan Rus General Kamarov'a karşı sığınmışlığı muhafaza ediyordu). Sulibeg Kvintadze-Tsulukidze, 1878 Kasım ayında Tbilisi'deki Acara delegasyonuna da katılıyordu. (16) Şimdiki Sındeti köyünde oturan Kvintadze'leri eskiden Tsulukadze olarak adlandırıyorlardı. Buna rağmen Maçahelis Piri köyünde oturan Tsulukadze'lerin nerden geldiği tam olarak saptanamamıştır.

Böylece, Livane bölgesinde şimdiki popüler olan soyadların bir kısmının çok eski zamanlardan beri orda oturanlarda rastlandığı, bir kısmının ise değişik nedenlerden komşu köylerden gelenlerle rastlandığı ve bir kısmının ise Livane bölgesinin tarihsel alanından kaynaklandığı anlaşılabilir.

Kaynakça:

- 1- Vahuşti. Gürcüstan Krallığının Özeti, Tbilisi, 1941, sayfa 135.
- 2- "Beti's Sulta Matiane". Yorumlayan: T. Enukidze, Tbilisi 1977.
- 3- Z. Cumberidze. "Ra Kvıya Şen", Tbilisi, 1992, s. 59.
- 4- a.g.e., s. 122-123
- 5- a.g.e., s. 80
- 6- a.g.e., s. 78-87
- 7- a.g.e., s. 92
- 8- a.g.e., s. 124
- 9- a.g.e., s. 138
- 10- Ş. Putkaradze, Çvėneburėhis Kartuli, Batumi, 1998, s. 147.
- 11- 2. a.g.e., s. 134
- 12- a.g.e., s. 60
- 13- N. Marr, "Şuşveti ve Klarçeti'de Seyahat" 1996 Batumi, s. 107
- 14- İ. Tsulukidze, Kimdi Sulibeg Maçaheli, "Ağordzineba", 1997
- 15- N. Kahidze. Maçahelis Heoba, Batumi, 1974, s.25-26

Gürcüce'den Çeviren: Osman Nuri MERCAN

Türkiye'deki Gürcü Köyleri - 15

Artvin-Yusufeli'de Köy ve Yer Adları

İberya ÖZKAN

Eski ve Yeni AdıBağlı olduğu Köy08 ARTVIN (geçen sayıdan devam)

Livasor mh. (Görgülü)

Kınalçam

Lamoret mz.

Narlık

LÖK (MORKAYA)

Yusufeli'ne 42 km uzaktadır. Köyün tarihi kesin olarak bilinmiyor. 1973 yılında çıkan bir yangında Kuzey Mahalle tamamen yanmıştır. Halkı, yazın Vink adlı bağlık mevkiide, kışın ise köyde yaşar. Köy 1960'larda 350 hane idi. Bu gün bu sayı çok azalmıştır.

LÜSUNCUR (ÇAMLICA)

Günyayla

Yemyeşil tabiatın ortasında, etrafı oman ürünleri olan çam, ladin, köknar, pelit ve karağaçlarla çevrili tam bir tatil köyüdür.

Macar mz.

Demirkent

Maçhetler mh.

Alıparmak

Mağara mh.

Çevreli

Mahtat mh. (Serintepe)

Küplüce

Mahtat mh. (İkiztepe)

Y.Oba

Malik mz. (Akbük)

Çeltikdüzü

Mahmetrev mh. (Kuyucuk)

Çağlayan

Mahmutgil mh.

Kirazalan

Mahnioğlu mh.

Çamlıca

Makaret mh. (Çalışkanlar)

K.Alan

Mandagüt mh. (Kavaklıdere)

Öğdem

Mantagara mh.

Esenyaka

Marabalar mh.

Avcılar

Maraş mh. (Kırızlı)

Çevreli

Masagara.

Kirazalan

Mataracı mh.

Çıralı

Mayet mh.

Yüncüler

Melikoğlu mh.

Kulaçkaya

Melkoşet mh.

Demirkent

Memiş mh.

Avcılar

Memişgil mh.

Tekkale

Merekler mz.

İşhan

Meretet mh. (Olgunlar)

Yaylalar

Merkez mh.

Yokuşlu

Mevenk mz. (Kurdere)

Kınalçam

Meydan mh.

Çevreli

Mezarlık ya.

Kirazalan

Mikalagala mz. (Düzce)

Demirkent

Mikiles mh. (Akçay)

Yaylalar

Minathev mh. (Erdemler)

Y.Merk

Kisiker ya.

Kirazalan

Misingil mh. (Beykavak)

A.Parmak

Misur mz.

Demirkent

Mişevre mz.

Çamlıca

Modut mz.

Yaylalar

Moğun mz.

Kirazalan

Mollagil mh.

Sebzeciler

Mollagil mh.

Tekkale

Moroset mz.

Demirkent

Muratgil mh.

Alıparmak

Murhaçgil mh.

Tekkale

Murhaçgil mz.

Tekkale

Musrut mz.

Ahalıt mh. (Evren)

Murzet mz. (Paşalar)

İmkayanı

Musagil mh.

Demirköy

Mustafagil mh.

Kömürlü

Muşabes mh. (Küreklı)

Yamaçüstü

Magarev ya.

Alıparmak

Nahnep mz.

Esenyaka

Nakac mz.

Demirkent

Nakohtar ya.

Dereçi

Nakor ya.

Balalan

N metre mz.

Çağlayan

Nasapiser ya.

Esendal

Nashet ya.

Bostancı

Masulet mh. (Taşdelen)

Öğdem

Naşagara ya.

Çevizlik

Natefi mz.

Esenyaka

Navanev mh.

Alıparmak

Nazgara mz.

Alıparmak

Neknar ya.

Yüksekoba

Niğazat mz. Aşağı mz.)

Demirköy

Niğazet mz. (Yukan mz.)

Demirköy

NİĞZIVAN/NİZGIVAN/NİZGEVAN (DEMİRKÖY)

Doğa güzelliği ile tam bir yazlık köy olan Niğzevan ilçeye 47 km. uzaktadır.

NIHAH (YOKUŞLU)

Köyde kale ve gözetleme kuleleri vardır. Yusufeli'ne 32 km. uzaklıktadır.

Çoruh nehri rafting parkuru bu köyden başlar. Pirinç üretimi vardır.

Nomethev ya.

Kirazalan

Norsat ya.

Alıparmak

Nöbetket mh. (Bağmancılar)

Taşkaran

Nunoğlu mh.

Öğdem

Nusurcur ya.

Çamlıca

Ogeçe mh.

Esendal

Ogeçe mh.

Günyayla

OGDAR (GÜNYAYLA)

Yusufeli'ne 47 km. uzaklıktadır. Rakımı 1950'dir. Köyün patatesi meşhurdur.

OHUR (PAMUKÇULAR)

Yusufeli'ne 37 km'dir. Yusufeli'nin en fazla göç veren köyüdür. Köyde oltu taşı işletmeciliği vardır.

Okurdağı ya.

Çevreli

OKGER/OKER (HAVUZLU)

Yusufeli'ne 22 km. uzaklıkta olup, köyde zeytin ağaçları yetiştirmek için yapılan 25 adet havuz vardır ve ismini bu havuzlardan almıştır. Aşırı göç veren bir köy olup göç Eskişehir'e yapılmaktadır.

Oluşunbağı mz.

Yokuşlu

Opo mz.

Erenköy

Orçuvaliket ya.

Taşkaran

Orhangarın mz. (İnişli)

Günyayla

Orta mh.

Alanbaşı

Orta mh.

Balçılı

Orta mh.

Küplüce

Orta mh.

Morkaya

Orta mh.

Yüncüler

Orta mh.

Zeytincik

Ortaköy mh.

Demirköy

Orthel ya.

Taşkaran

OSHA (ARPACIK)

Yusufeli'ne 25 km. uzaktadır. Her türlü sebze ve meyva yetişir.

Ospor mz.

Morkaya

Bir Gürcü Köyü: Bıçakçılar (Hevek; Livana)

Şevki TOPÇU

Artvin-Yusufeli ilçesine 30 km uzaklıkta bir vadi içinde kurulmuştur. Halkın % 100 Gürcüdür. 300 haneli ve nüfusu 2500'ü aşan, Sangöl'den başlayıp Fındıklı, Arhavi ve Pazar yaylalarına kadar uzanan vadi içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Birbirinden hayli uzak altı mahalleden oluşmaktadır. Mahalleler; Devtisa, İlyashev, Konoban, Pişnarhev, Devsagara ve Yet gibi Gürcüce isimler ile adlandırılmaktadır. Ayrıca her mahallenin mezra ve yayla dediğimiz yerleşim alanları da vardır (Bocmında, Kupret, Çuçagara, İntgor, Dugur) Çoruh nehrinin doğduğu Kaçkar eteklerinde bulunan yaylalardan akan Çoruh'un buz gibi sulan çoğala çoğala köyümüzün ortasından geçmektedir. Köye hayat veren bu Hevek deresi daha sonra kışlada Barhal çayıyla birleşerek akıp gitmektedir.

Kaçkar dağlarının eteklerindeki İntkor ve Dugur yaylaları görülmeğe değer. Bu yörede bulunan yüksek ağlayanlar (Giro) ve yurdumuzun en yüksek ve derin buz gibi suların oluşan krater göllerine çok sayıda yerli ve yabancı turistin gitmesine vesile olmaktadır. En çok gidilen göller (Didigöl, Creli göl, Petraingor gölleri, Kari göl Aknava göl...)

Kaçkar dağlarının sınır çizdiği o yüksek tepelerin öbür yüzünde Fındıklı, Arhavi, Ardaşen, Pazar, Çamlıhemşin gibi Rize'nin yaylaları mevcuttur. Yaz aylarında genellikle Laz ve Hemşin olan yöre halklarıyla bir bütünlük içinde yaya şenlikleri düzenlenmektedir. Dağlarda yabancı keçi derelerinde alabalık avlanmaktadır. Hele yöresel çalgımız olan "Tulum şişirildi mi?" sabahlara varan horonlar ve halaylarla halk kendinden geçer.

Laz, Hemşin ve Gürcü kültürlerinin birbirleriyle ne derece yakın hatta aynı olduğunu öğrenmek isteyen yazın Ağustos ayının ilk haftasında düzenlenen Şalikhvan Yayla Şenliklerini izlemelerini sağlık veririm.

Köy halkı çalışmayı, yemeyi ve eğlenmeyi çok sever. Bu üç olgunun hiçbirini kaçırmaz. Yörenin hatta Türkiye'nin en çalışkan insanları bu köyden dir desek mübala olmaz. Halkın tamamına yakın kısmı gurbetçidir. Yurdun kalkınmasında çok önemli katkılar vardır. Çalışmayı ibadet bilirler. Köy evleri genellikle bahçe içinde çardaklı iki veya üç katlıdır. Ayrıca mezralarda koğ, yaylada paska denilen küçük evler vardır.

Vadi içinde her türlü ekim ve dikim yapılmaktadır. Ancak toprağın az olması yeni tarım alanları açmak için aylar süren çalışmalarla duvarlar örülür. O duvarın arkası topraklarla doldurularak evlek dediğimiz tarım alanları oluşturulur. Yöre halkı doğayla çok barışık olduğundan omana ve yeşillüğe zarar vermez. Hiç olmayacak yerde evlek yapıp orayı yeşillendiren kişiye şapka çıkarılır. Çalışmasını ve eğlenmesini bilenin yeridir Hevey-i Livane.

Bıçakçılar Köyü

Düğünler bilinen Gürcü gelenekleriyle yapılmaktadır. Yenen yemeklerden sonra sabaha kadar soğuk kış gecelerine almadan tulum eşliğinde horonlar tepilir. Demokratik bir aile yapısı geleneğine sahiptir. Kadın-erkek ayrımı hiç olmaz. Yayla şenliklerinde ve düğünlerde kadın-erkek birlikte oynar, birlikte eğlenir. Aile içinde kararlar anne ve babayla birlikte alınır. Kadına saygı son safhadadır. Kocasından şiddet uygulanan bir tek örneği görülmemiştir. Aile içinde çocuklar tam bir özgürlük içinde büyürler. Ancak okul çağındaki çocukların okul hayatlarında çok başarılı oldukları söylenemez. Çocuklar okul çağına kadar Gürcüce konuştukları için bu okul hayatlarına yansıyor. Yine de köyümüzden çok sayıda yüksek öğrenimi bitirenler var.

Son yıllarda köyden göçen çok aile var. Şu anda Bursa'da 200 haneye varan aile yerleşmiş durumdadır. Bir o kadar da Adapazarı, İstanbul ve diğer şehirlerde.

Bu nedenle merkezi Gürsu/BURSA olmak kaydıyla Bıçakçılar (HEVEY-İ LİVANE) Köylüleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği kurarak öf, adet, gelenek ve göreneklerini yaşatmak karandıyız.

Köy halkı dine ne çok düşkün ve vatanseverdir. Ülke bütünlüğünden hiçbir taviz vermeyen bılıncıl bir yapıya sahiptirler.

Köyde söylenen çok sayıda Gürcüce mani vardır ama bu manileri bilenin sayısı çok az.

Gatavda ağararı
Çem dedesi kavurma
Honfil guama çeygo
Çukalosı çevurma*

"Mağla mağla ram prinavs
Kaviyatu kartali
Me guşi ram gevgone
Tuliyatu marfali"

Emekli Öğretmen
Şevki TOPÇU

Yusufeli'nin Gürcü Köyleri

Taner ARTVINLI

Artvin'e bağlı Yusufeli İlçesinin doğusunda Erzurum'un Olur ve Oltu ilçeleri, güneyinde Erzurum'un Uzundere İlçesi, güneybatısında Erzurum'un İspir ilçesi, kuzeybatısında Rize'nin Çamlıhemşin ilçesi, kuzeyinde Artvin'in merkez, Arhavi ve Murgul ilçeleri yer alır.

60 köye sahip olan Yusufeli'nin yalnızca üç köyü Gürcü olup, diğer köyler Türk veya Türkleşmiş köylerdir. Bu Gürcü köyleri: Balçılı (eski adı Barh/Parh), Bıçakçılar (eski adı Küçük Hevek/Hevek-I Livana) ve Yüksekoba (eski adı Kobak) adlı köylerdir.

Barh veya Parh (sert P ve gırtlaktan H ile "Parklı" şeklinde söylenir) adının köken ve anlamı tesbit edilememiştir. Hevek ("Khevek" şeklinde söylenir) adı Gürcüce olup, Kobak adı ise Kıpçak Türklerinde erkek adlarındanadır.

Birbirlerine komşu olan bu köylerden Bıçakçılar ve Yüksekoba Yusufeli'nin kuzeyinde, Arhavi ve Murgul sınırında yer almakta olup, Balçılı köyü ise bu iki köyün arasında bulunur. 1997 Genel Nüfus Sayımına göre Balçılı 176, Bıçakçılar 648, Yüksekoba 240 nüfusa sahiptir.

Bu köylerde konuşulan Gürcüce, Gürcüce'nin Acara lehçesi olup, üç köy de aynı lehçe ile konuşur. Yalnızca Bıçakçılar'ın İlyashev mahallesinde konuşulan Gürcüce, diğer köy ve mahallelerde konuşulandan çok az bir farklılık göstermekte olup, bu farklılık birkaç sözcüğün İlyashev'liler tarafından farklı kullanımından ibarettir. Ayrıca köyler arasında sözcükleri uzatarak söyleme gibi küçük bir aksan farklılığında bulunmaktadır. Köylüler Batumi Gürcüleri ile rahat

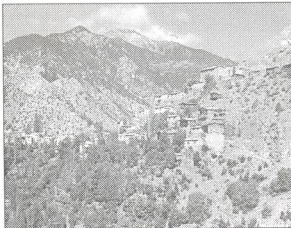
Yüksekoba (Kobak) Köyü

ve sorunsuz bir şekilde anlaşabildiklerini, Murgul, Şavşat-İmerhevi,

Borçka-Maçaheli ve Ordu'nun Fatsa ile Ünye ilçelerindeki Gürcülerle de hemen hemen aynı şekilde konuştuğlarını, fakat Tbilisi Gürcüleriyle pek de rahat konuşamadıklarını, bunların konuştuğu Gürcüce ile kendilerinin konuştuğu Gürcüce'de bazı sözcüklerin farklı olduğunu, bu nedenle anlaşmada sıkıntı çektiklerini ifade ederler. Bıçakçılar'ın İlyashev mahallesindekiler çocuklarına Gürcüce'yi öğretmedikleri için çocuklar Gürcüce konuşamazlar. Diğer yerlerdeki çocuklar Gürcüce'yi de konuşurlar.

Bu köylerin ne zaman Müslüman oldukları veyahut da eskiden Hıristiyan dininde olup olmadıkları konusu da belirsizdir. Eskiden Hıristiyan oldukları konusunda atalarından -dedelerinden herhangi bir bilgi ulaşamamıştır. Bilebildikleri en eski dedelerinin de Müslüman olduklarını ifade ederler. Bıçakçılar köyü İlyashev mahallesinden Ahmet Çorapçı'da saklı bulunan ve dedelerinden kalma XVII. yüzyıla ait bir berat (İlyashev mahallesinin eski camisinin beratı), buraların en az üç yüzyıldan beri bu köylerin müslüman olduklarını gösterir. Komşu köy Altıparmak (Barha/Parkhal) köyünde bugün cami olarak kullanılan X. yüzyıldan kalma görkemli bir Gürcü manastırının (Parkhal Manastırı) bulunmasına karşın, bu üç Gürcü köyünde bugüne kadar herhangi bir manastır, kilise, şapel veyahut da bunlara ait başka bir kalıntı, iz tesbit edilebilmiş değildir.

Köyler dağınk bir yerleşime sahiptir. Balçılı köyünün merkez mahallesi (Balh-ı bar / Parkh-ı bar: Belkonak) dar bir sırt boyunca kurulu olup, diğer mahalleler buraya oldukça uzakta yer alır. Köyün Steklar (Yağmurçay) mahallesi vadi içerisinde Yusufeli'nin coğrafi

Balçılı (Barh/Parh) Köyü

შართანა გორე ოდუკა გენიშ, დუზ ვე ყემეშილ ბირ ალანდა ყერ ახრ. ბუჩაკჭარ კოიუ, ვადი ბოყუნა დაღიშ ბირჭოკ მაჰალე, მეზრა ვე ყაყალარდნ ოლუშურ. ორმანარა კაპლი ოლან ბუ კოი ყეშილ ბირ დოგაყა საჰიპტირ. უყესეკობა კოიუნუნ მერკეზი დიბინე, ჰაფი მყეილი ვე ნიშპეტი დუზ ბირ ალანდა კურული ოლუპ, დიგერლი კადარ ოლმასა და ყეშილ ბირ გორუთუყე საჰიპტირ. კოიუნ კიშაღი ისე ჭოკ დაჰა აშაღილარა, ბარჰალ ჭაყი კიყისინდა სარგოლ'ე ყაყინ ბულან ვე კუპლუყე ვანიშევი) კოილერლე ბირიქტე ოტურდუკან ცილადი მაჰალე ოლუპ, ბაჰი აილერ ყუყანყა გორე დაჰა სიკაკ ოლდუგი ოყინ კიში ბურად გეყირ, ილბაჰარ ვეყა ყაჰ მყემსი ბაშლანგინდა კოი მერკეზინე ყარარ.

კოილერ კულტურინე, გელენე ვე გორენეკერინე სიკაცა ბაღიდარ. დუგუნ ვე ეყენეცერლე ტულუმ ეშიღინე ყორეს ოყუნანი ვე არტინ ჰალკ ოყუნანი ოყნარ. არტინ ჰალკ ოყუნანინდა კობაკ, კობაკ (უყესეკობა) კოიუნე აიტი ბირ ჰალკ ოყუნი ოლუპ, ადინ და ბუ კოიდან ოლმუშურ.

კობაკ კოიუნდნ გეყიმ
 სოგუკ სუყუნდნ იყტიმ
 გუელ გუელ კიკარა
 სელამ ვერმედნ გეყიმ

შეკინდე ბაშლაყ, "ოყ მილი მილი / ყაყასინ ჰანიმ გული" ნაკარატი ოლე სოყენე კობაკ ტურკუსი, ბუ ოყუნუნ ტურკუსი ოლუპ, ოყუნი ბირ არა დურდურარაკ ჰერ მისრასი ტეკარ ოდილმეკ შეკინდე კარშიკლი ოლარაკ ბუ ტურკუ სოყენი. ბაყარ შაჰინ, "ჰორონა ჭაგნი" ადლი ილკ კასეტიდა ბუ ტურკუყი ოგუნ სოყენიშიყლე ოკუმუშურ.

სოყალ ეტიკნილერდნ კობაკ კოიუნუნ სალიკვან ყაყალანდა ყაყინი შენილერ 1993 ყილინდა გელენესელ ჰალე გეტირლი. ყუსუფელი ოლე

არჰაჰი იყლერინი ორთაკლა ტეტიპედლიკერი ბუ შენილერ სალიკვან ყაყალა შენილერი ადი ოლე ჰერ ყილ აგუსტოს აყინილ ილკ ჰაფასინდა სალიკვან ყაყალანდა ყაყიმდა მდემად. ბალჩი კოიუნდნ ჰერ ყილ მაყს აყინილ იკინი ჰაფასინდა ბოგა გურეშერი ყაყინ.

ბალჩი კოიუნდნ X. ყილყილდა ინშა ოდიღი ტაჰმინ ოდილენ ვე სავრიყე სუ კანალი ადილა ბილინი ბირ სუ კანალი ვარდირ კი, გორუმეყე დეგერ ბირ ესერდირ. გურკუ კრალიყესი ტამარა ტარაფინდა ყაყინდღი რიყაყეტი ოდილენ ვე ჰაკინდა ტურლი ტურლი ეფსანელ ანატულან ბუ სავრიყე სუ კანალი მუჰტეშემ ბირ ესერ ოუპ, გორუთუსი, ოურტიცილიგი ვე ილგინიღი ყაყილა ანატულაბილექ ტურდნ დეგიდირ. ბიჯატი გიდიპ გორმეკ გერეკ. აყინა ესკი კრალ ყოლუნდა ბუ კოიდან გეყტი რიყაყეტი ოდილმეკედირ.

კოილერნი ბაშლიკა გეყიმ კაყნაგი გურბეტიკტირ. გურბეტიკტინი დიშინდა ჰალკ ტარნი ვე ჰაყვანლიკდა გეყიმერინი საგლამაყა ჭაყირ. გეყინებილმეკ ოყინ ილ დიშინდა ჭაყინ ვე დიშინდა იკამეტი ოდილენი საყსი ოდუკა ფაჰლადირ. კოილერდნ გენყ ნუფუს ჰემენ ჰემენ ყოკ გიბიდირ.

ბალჩი (ბარ/პარკი) კოიუ: ბალი-ბარ (ბელკონაკ), კამი, ორთა მაჰალე, პოლიკერ (ბაყრამორენ), სავრიყე (კავაკლი), სტილკარ (ყაგმურყაყ) ადლანდა 6 მაჰალედნ ოლუშურ.

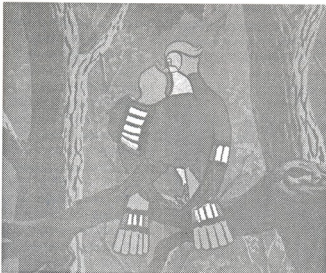
ბუჩაკჭარ (კუჭუკ ჰევეკ) კოიუ: გორიყეტი, კონობანი, კოდჯიგარ, არტანი, კამი, დეფისა (დიკმელერი), ილყაშევი (დოლუყინარი), კალედიბი, ყეტი (ბოჰკუსი) ადლი 9 მაჰალე; ბოჰკინდე, კუპრიყეტი, ველითევი, შიშნარჰევი (ილიაკი) ადლი მეზრალარი ოლე დუგური, დატიშარა, მანიბევი ვე ჭიყაგარა ყაყალარინდა ოლუშურ.

უყესეკობა (კობაკ) კოიუ: ცილადი (ყაყალაყი), გუნეყი მაჰალე, კუზეყი მაჰალე, მაჰატეტი (იკიკავაკი), პიკალტა (კამი) ადლი მაჰალელები ოლე კეტიკეტი, ნეკნარი, სალიკვანი ვე ზოლარა ადლი ყაყალარდნ ოლუშურ.

ჭიკივტა კორტილი - 11

(გეყენ საყიდანი მდემად)

ჭიკივტანი და ჰაჰარადე

მაყუერინგენ უღარან ტყეში: კრთმინეკობას ადღერსინი და კოლენა-ხეყენინი უკადარესი ოსი დღე და სიღინადე კრთმინეკობის ტრადიციული ჰეყენილიყენი.

Sözlük

ლ ე ქ ს ი კ ო ნ ი

(LAZCA)

(MEGRELCE)

(GÜRCÜCE)

(TÜRKÇE)

ლაზური	მეგრული	ქართული	თურქული
ა			
აბარდული	აბარდული	აბარდული	Kabardca, Kabarda dili
აი, ააა კაცასია კაიხეშა	ჯგირი კაცეასია ნამდვილო	კარგი, აი კაცეასიონი ნამდვილად, კარგად	iyi Kafkasya gerçektea, hakikaten
1 .კაკალი	ნეძი	კაკალი	ceviz ağacı
2 .კაკალი	კაკალი	კაკალი	ceviz
კალათი	კალათი	კალათი	sepet
კანკალაშს, კანკალაფს	კანკალანს	კანკალეზს	titreyor
კაოზა	ჯგროზუა	კარგოზა, სიკეთე	iyilik
კაპეტი	მანგარი	მაგარი, ძლიერი	berk, kavi
კაპულა	ოჭიში	ზურგი	arka, sırt
კარდალა, ქუქანი, ქუქალი, ჭუკალი	კარდალა, ჭუქალე	კარდალა, ქებაზი	kazan
კატუ	კატუ	კატა	kedi
კერა, კირა	კერია	კერა	ocak
კერკეტა	კერკეტა, კირკინტი	კერკეტა	cecin ceviz
კეტი	კენტი	კეტი	değnek

(LAZCA)	(MEGRELCE)	(GÜRCÜCE)	(TÜRKÇE)
ლაზური	მეგრული	ქორთული	თურქული
კვათუმს, კვათულს	კვათუნს	კვეთს,ჭრის	kcsiyor
კვენური	კვენორი	კვერნა	agac sancaarı, zerdava
კიბირი,კიბრი	კიბირი	კბილი	diş
კიდა	კიდალა,კიდა	ქედელი	duvar
კიდი,მკუდი	კიდე	კოდალა	ağaçkakan
კითი	კითი	თითი	parmak
კითხუმს,კითხომს კითხამს,კითხულს	ოკითხუ(ნ)	უკითხება, კითხავს	soruyor
კინჩი,კეინჩი	ჩიტჩი	ჩიტჩი	kuş
კიცი,კეცი	კიცი	ქეცი	baglica mısır ek- meğini pigirmek için büyükçe kilden veya taştan tava.
კოდუმს,კიდულს, ოჯანს	ოჯანს, კიდუნს	აშენებს აგებს	yapı yapıyor
კოლი,მკოლი, ნკოლი	კოლი	კალია	çekirge
კოლხი	კოლხი	კოლხი	Kolh(Gürcün boyu- dan adı ve bu boy- dan olan kimse)
კოლხური	კოლხური	კოლხური	Kolh dili, Kolhça
კომა	კუმა	კვამლი	duman
კონარი	სხელი	ოდენა,ხელა	kadar
კორელი	კირილი	შეკრული	bağlanmış

(LAZCA)	(MEGRELCE)	(GÜRCÜCE)	(TÜRKÇE)
ლაჭური	მეგრული	ქართული	თურქული
კორეცხუნს, კოროცხუნფს	კოროცხუნს	თვლის	sayıyor
კორობუნს, კორობუნფს	კორობუნს	კრებს, აგროვებს	yağıyor, toplayor
კორუმს, კირუფს	კირუნს	კრავს	hağlayor
კორლონი, კოლონი	კოლონა	კოლო	sivri xinek
კოჩი	კოჩი	კაცი	adam
კუი	ორომე	ორმო	kuyu, çukur
კუდე, მკუდე	კუნტა, კუდე	მოკლე	kısa
კულტურო	კულტურო	კულტურა	kültür, medeniyet
კურკა	ჭკა	კურკა	çekirdek
კუსამს, ნკუსამს, კუსინს, კუსაფს	კუსანს	კენესის	inleyor
კუჩხე	კუჩხი	ფეხი	ayak

(Devam edecek)

Dergimizin abonelik işlemleri, ABONET tarafından gerçekleştirilmektedir. Her türlü abonelik işlemleri için:

ABONET

Perpa Ticaret Merkezi 11. kat, B. Blok, No: 1706 Okmeydanı-İstanbul
 Tel: 0212) 222 83 32 - 222 72 06 Fax: 222 27 10
 e - mail: abonet@abonet.net/web: www.abonet.net

HABERLER

A. VAKIF/DERNEK HABERLERİ

"Türk-Gürcü Eğitim ve Kültür Vakfı"

Kurucular Kurulu Toplantısı Yapıldı

İstanbul'da Gürcü Eğitim Merkezi ve Türk Gürcü Üniversitesi kurmak amacıyla kurulan vakfın ilk Kurucular Kurulu toplantısı 02 Eylül 2000 tarihinde İstanbul-Beykoz'daki Acarkent'te bulunan

Collesium'da yapıldı.

Kalabalık bir kurucular kurulunun bulunduğu toplantıda vakfın organlarının seçimi yapılmış ve aşağıdaki isimler görev almışlardır:

Ali Nihat Gökyiğit, İsmet Acar, Fehmi Yılmaz, Simon Zazadze, Habil Küçük, Şinasi Kuş, Mevlüt Artvinli, İsmail H. Yılmaz ve İsmet Dindar.

Başkanlığa Ali Nihat Gökyiğit, Başkan vekilliğine ve İcra Kurulu Başkanlığına ise İsmet Acar seçilmişlerdir.

Denetim Kurulu üyelerine ise Mevlüt Mert (Başkan), Tayfun Süer ve Pol Zazadze seçilmişlerdir.

Disiplin kurulu üyelerine Adil Gündüz (Başkan), Ümit Tokcan ve Şeref Sosyal seçilmişlerdir.

"Bıçakçılar (Hevek-i Livana) Köyleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği" Kuruldu

Artvin ili, Yusufeli İlçesi'ne bağlı bir Gürcü Köyü olan Bıçakçılar (Hevek-i Livana) köyünden Bursa'ya göç edenler tarafından 10/04/2000'de kurulan dernek ilk genel kurulunu 01/10/2000 tarihinde yapmıştır.

Dernek Adresi:

Zafer Mahallesi, Zafer Caddesi No: 3/12 Gürsu/BURSA

Tel: (0224) 371 24 72

"İzmit Artvin İmerheviler Kültür ve Dayanışma Derneği"

Kuruldu

Artvin ili Şavşat İlçesi İmerhevi yöresinden İzmit'e göç eden Gürcüler tarafından kurulan "İzmit Artvin İmerheviler Kültür ve Dayanışma Derneği" Eyüp Özer başkanlığında 7 kişilik bir yönetim kurulu ile faaliyetlerine başlamıştır.

Dernek Adresi:

Yenidoğan Mah. Üstün Sokak No: 8

İZMİT

Eyüp Özer / Tel: (0532) 212 75 08

(0262) 239 63 67

თავისუფალი
საქართველო
საქართველო

Gürcüstan-Türkiye Bilimsel Kültürel İlişkiler Derneği'nce "Türk Silahlı Kuvvetleri" Adlı Kitap Gürcüce Yayınlandı

Gürcüstan-Tbilisi'de bulunan ve Türkiye ile Gürcüstan arasındaki bilimsel ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla taşıyan derneğin ilk yayını "Türk Silahlı Kuvvetleri" adlı kitap Tbilisi'de yayınlandı. Tbilisi'de bulunan Türkiye Askeri Ateşeliği'nin yardımı ile Zurbatışvili tarafından hazırlanan kitap, Gürcüce'de türünün ilk kitabı olma özelliğini taşımaktadır.

B. YAYIN HABERLERİ

"Gürcüler'in Kültürleri Üzerine Bir Araştırma" Adlı Tez Kabul Edildi.

Öğüz Medetoğlu tarafından hazırlanan ve Ege Üniversitesi Türk Müziği Konservatuarı Türk Halk Oyunları Bölümü'nde lisans tezi olarak kabul edilen bu çalışmada; Gürcüstan Gürcüleri, Türkiye Gürcüleri, Gürcü Halk Dansları, Gürcü Giyim Kuşama, Gürcü Müziği ve Halk Çalgıları, Türkiye Gürcülerinde Halk oyunları,

giyim kuşama, oyun müzikleri ve ritimleri bölümleri bulunmaktadır. Çalışmaların tümü resim, çizgi resim, motif ve haritalarla süslenmiş olup konusunda Türkiye'de hazırlanan ilk bilimsel eser olma özelliğini taşımaktadır.

"Halk Eğitimi Açısından Hayriye Köyü Toplum Kalkınması Örneği" Adlı Yüksek Lisans Tezi Kabul Edildi.

Dergimiz okurlarından Ahmet Eroğlu'nun oğlu Ercan Eroğlu tarafından yazılan yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır. Tezin konusu olarak Bursa-İnegöl'e

bağlı bir Gürcü köyü olan Hayriye köyünün tarihi, sosyo-ekonomik yapısı ve köydeki kalkınma çalışmaları ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Lazca-Türkçe/Türkçe-Lazca Sözlük Yayınlandı

Yrd. Doç. Dr. Metin Erten tarafından hazırlanan sözlük, Türkiye'de ilk kez konusunda iki sözlük bir arada basılmış ve 25700 sözcük içermektedir.

İsteme adresi:
Tel: (0212) 518 54 52
Fax: (0212) 638 11 12

"Özgür Üniversite Forumu" Dergisi Sayı 10'da Kafkaslar Ayrıntılı İncelemesi

Kafkasya'da yaşayan bütün halklarla ilgili olarak M.Hasgüler-M.B.Uludağ, İ. Walerstein, G.N. Demirer-T.Demirer-Ö.Orhangazi-G.Özgür, Ç.Nohlams, M.Gammer, R. Wixmen ve S.S. Dağistanlı tarafından kaleme alınan çeşitli yazılar yer almaktadır.

İsteme Adresi:
Tel: (0312) 435 92 38
Fax: (0312) 433 71 72

Sapanca Albümü Yayınlandı

Başta Gürcü-Laz olmak üzere Kafkas halklarının yoğun olarak yaşadığı Sakarya'nın Sapanca ilçesi albümü yayınlandı. Kitapta, Sapanca'nın tarihi, coğrafyası, ekonomisi ve turizm açısından önemli yerlerle ilgili yazılar bulunmaktadır. Kitap kapağı ve yazıların

çoğu renkli resimlerle süslenmiş olup, konusunda, Sapanca için ilk eser olma özelliği taşımaktadır.

C. DİĞER HABERLER

Bayar Şahin Artvin Turmesinde

Gürcü müziği sanatçısı Bayar Şahin, konuk Gürcü müziği sanatçısı İbrahim Özbayrak ile Artvin turmesine çıktı. 16 Ekim'de Ardanuç, 17 Ekim'de Şavşat, 19 Ekim'de Artvin ve 20 Ekim'de Borçka'da konserler veren Bayar Şahin, beklenen den büyük ilgi ve alkış topladı.

Çeçenistan Halk Oyunları Çocuk Ekibi İstanbul'da

7-13 yaş arası Çeçen çocuklarından oluşan Daymohk (Ata Yurdu) Çeçen halk oyunları ekibi 22-23 Ağustos 2000 tarihinde İstanbul Harbiye Açık Hava Tiyatrosu'nda iki gösteri sundu.

Gürcüstan'da "Mshetoba" Festivali Yapıldı

Her yıl geleneksel olarak yapılan "Mshetoba" festivali Gürcüstan'ın Msheta şehrinde 14 Ekim 2000 tarihinde başladı ve bir hafta sürdü. Daha önce Ünye Belediyesi ile kardeş şehir olan Msheta şehrine Ünye'den çok miktarda konuk geldi.

Gürcü Gazeteciler Türkiye'de

Gürcüstan'da basılan Sakartvelos Respublika, Rezonans, Ahali Taoba, 7 Dge ve Hidi gazetesinden, ayrıca Kanal 7 tele-

vizyonundan oluşan bir grup gazeteci Konya, Ankara, İstanbul ve Trabzon'u ziyaret ettiler.

BASINDAN

Türkiye'yi Aydınlatacak Havza: Çoruh

Artvin ili Çoruh havzasına yapılacak barajlar ülkemizin kaderini değiştirecek, ekonomimize büyük katkılar sağlayacaktır. Deriner Barajı, Borçka Barajı, Artvin Barajı ve Yusufeli Barajı olmak üzere dört büyük barajın bitirilmesi ile toplam 2869 MW kuruluş gücü ile 9.882.000.000 kws elektrik enerjisi üretimi öngörülmektedir. Mayıs 2000, Sayı 4, Hopa Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi.

Hopa'ya Gürcüstan'a Bağlayacak Raylı Sistem Kurulmalıdır

Türkiye ile BDT ülkeleri arasında artan iş hacmi nedeni ile ulaşım sorununu çözmek için Hopa-Sarp-Batumi demiryolu hattının veya benzer başka bir hattın kurulmasının aciliyet kazandığı herkesçe bilinmektedir. Ayrıca, 16.07.1998 tarihinde Türkiye ile Gürcüstan arasında imzalanan Ulaştırma Karma Protokolüne göre Batumi havalimanının Türkiye tarafından modernleştirilmesi ve ortak kullanıma açılması beklenmektedir.

Haziran 2000 Sayı 5 Hopa Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi.

Gürcüler Düzce'de

Hendek Batum ve Havalisi Gürcü Kültür Derneği'nin daveti üzerine Hendek'e gelen Gürcü heyette, Gürcüstan Kültür İşleri Sorumlusu, milletvekili Lia Papaşvili'de bulunuyordu.

Hendek demek başkanı Burhan Pevlivan ile birlikte Düzce'ye gelen heyet Düzce Batum ve Havalisi Gürcü Kültür Derneği başkanı Refik Yüksel tarafından karşılanarak ağırlandı.

Kültür işleri sorumlusu milletvekili Lia Papaşvili, Düzce'nin geçirdiği iki büyük depremi ve yaşanan acıların yüreklerinde hissettiklerini belirterek şunları söyledi: "Sizlerden kilometrelerce uzakta olmamız, acılarımızı hissetmemize engel değil. Biz kardeşiz. Umanz yaralarınız biran önce sanılır. Bizler sorunlarınız çözümünde elimizden geleni yapmak için hazırız. İnşallah bir daha böyle büyük acılar yaşamazsınız."

27/07/2000 Damla Gazetesi-Düzce

Laz Müziğinin Formu

Birol Topaloğlu, Karadeniz'in gerçek sesini duymayama, popüler icracılara rağmen kararlı. "Türkiye genelinde bir müzik çöplüğü olduğunu söyleyebilirim, aynı zamanda Lazlar'da bu çöplükten nasibini almışlar, kulaklar gerçekten kirlendi. Lazlar gerçekten kendi kültürlerini unutmışlardı, unutulmuş bir halk olarak görüyorum ben Lazları. Kendi kültürüne yabancılaşmış insanlar karşılına böyle bir ürün çıkınca biraz şok oldular. Şimdi şimdi alışmaya başladılar. O popüler müzik yapan insanlar orada gerçekten dinleniliyorlar. Onların etkinliğini kırmak gerekiyor."

23/07/2000 Radikal

Boru Hattının Güvenliği Bütün Bölgenin Sorunu

Gürcüstan Dışişleri Bakanı İrakli Menaganavşili ile Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem Trabzon'da buluştular. İki bakan, Bakü-Tbilisi-Ceyhan Boru hattının güvenliğinin nasıl sağlanacağı konusunun katılımcı bütün ülkelerle birlikte ele alınması kararına vardılar. İsmail Cem, Gürcüstan'ın kilit ülke olduğunu bildirdi.

26/07/2000 Cumhuriyet

'Artvin İş Adamları Derneği' Genel Kurulu Yapıldı

Hopa'da 01.04.1992 tarihinde kurulan Artvin İş Adamları Derneği Genel Kurulu Demek lokalinde yapıldı. 01.08.2000 Sarp Kafkas Haber Gazetesi

İçişleri Bakanı Tantan Baba Ocağında

İçişleri Bakanı Sadettin Tantan Artvin'in Borçka ilçesi Güreşen Köyü'nde bulunan baba ocağını ziyaret etti. Uzun yıllar öncesi (1877-1878 Osmanlı Rus savaşları sonrası) Borçka'dan Adapazarı'na göç etmek zorunda kaldıklarını belirtti.

15.09.2000 Sarp Kafkas Haber Gazetesi

Tantan Gürcüstan'da

Gürcüstan'da resmi temaslarda bulunmak üzere Tbilisi'ye gelen Gürcü kökenli İçişleri bakanı Sadettin Tantan, yetkililerle çeşitli konularda görüşmede bulundu.

23/09/2000 Cumhuriyet ve Radikal

Batumi, Balalayka ve Necati

Balayka filminin çekimi nedeni ile Batumi Seyahatı yapan Engin Kaban'ın Batumi, Acara ve Tbilisi üzerine bol resimli ve güzel bir seyahat yazısı.

24/09/2000 Cumhuriyet dergi pazar eki

Çoruh Projesi Durduruldu

Çoruh nehri üzerine kurulması planlanan Yusufeli Barajı için DYPLi Hasan Ekinçi ile DSP'li Ergün Bayrak, Başbakan Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Bahçeli başta olmak üzere tüm bakanlara mektup göndererek projenin durdurulmasını istedi. Millet vekilleri, bölgede alternatif iki ük baraj kurmak yerine Yusufeli barajının tercih edilmesinin akılcı olmadığını belirtti.

5 Eylül, 2000 Sarp Kafkas Haber Gazetesi

Gürcüstan'da Petrol Üretimi Artıyor

Gürcüstan genelinde bu yılın sonuna kadar toplam 120 bin ton petrol çıkarılacağı bildiriliyor. "SAKNAFTOBI" Petrol şirketinin yaptığı yazılı açıklamada son iki yılın içerisinde petrol arama ve çıkarma çalışmalarında, çıkarılan petrol hacminin 2 kat yükseldiği belirtiliyor. Aynı kaynaktan alınan bilgi göre ise, 2001 yılındaki petrol çıkarma hacminin 3 katına yükseleceği ifade ediliyor. Gürcüstan'ın doğusundaki Kaheti ve güneydeki Ninotsminda bölgelerinde petrol arama ve çıkarma çalışmaları 1997'den itibaren, GBGC, IORS VALLEY ve FRONTERA EASTERN GEORGIA konsorsiyumu tarafından gerçekleştiriliyor.

Avrasya Dosyası, Sayı 34, Eylül 2000

Aradığınız,

Bulamadığınız,

Okuduğunuz,

Ne kadar dergi varsa

Elinize

Teslim.

ABONET; řu an elinizdeki yayın dahil, tüm periyodik yayınları (dergileri, katalogları vs.) en kolay takip edebileceğiniz Türkiye'nin ilk abonelik sistemidir.

ABONET
2003

- ▶ Form doldurmadan, bankaya gitmeden, **bir telefonla abonelik.**
 - ▶ İster 1 aylık, ister 1 yıllık.
 - ▶ Kredi kartıyla veya adreste nakit deme.
 - ▶ Abone bedeli, derginin kapak fiyatı üzerinden.
- ▶ Yayının durması; yayınevının kapanması vb. hallerde abonelik ücretinde garanti.
- ▶ Gecikmeden, aksamadan, "**Aktif Dağıtım**" güvencesiyle imza karşılığı teslim.

Abonet ile abone olabileceđiniz dergi ve katalogları öğrenmek için...

www.abonet.net Tel: 0212.210 0 110

abonet

Perpa Ticaret Merkezi 11. kat B Blok No: 1752 Okmeydanı-İstanbul
Tel: 0212.222 7 206 Faks: 222 27 10 e-mail: abonet@abonet.net

DÜNYA KALİTE SİSTEMİ

NQA
ISO 9001
REGISTERED COMPANY

AVRUPA STANDARTLARI

ECE R67

TÜRK STANDARTLARI

TS12095

SAMÇELİK®

LPG OTOTANK

Türkiye'de iki cins LPG ototankı vardır:

1- SAMÇELİK 2- DİĞERLERİ

LPG ototankı ihracatında ülkemizin gururu SAMÇELİK'in özellikleri:

ISO 9001 DÜNYA KALİTE SİSTEMİ BELGESİ
ECE R67 AVRUPA STANDARTLARI BELGESİ
TSE TS12095 TÜRK STANDARTLARI BELGESİ

Genel Müdürlük:
Büyükdere Cad. Kral Apt. No:75 Kat: 2
Daire 5 80300 Mecidiyeköy İstanbul
Tel: 0212 211 62 45 / 213 74 87
Fax: 0212 211 23 80

E-Mail: samcelik@samcelik.com.tr
website: <http://www.samcelik.com.tr>

KARADENİZ TÜPGAZ A.Ş.

SAMÇELİK BİR
KARADENİZ TÜPGAZ A.Ş.
KURULUŞU

DİĞERLERİ'nin özelliklerini siz araştırın.
Bu üç maddeyanın yalnız SAMÇELİK'te bulunduğunu göreceksiniz.

Hayatınız bizim için çok değerli

*Otogaz sektörünün geleceği
açısından, can ve mal güvenliğiniz
için SAMÇELİK OTOTANK'ını seçin.*

Samsun Dolum Tezisi:

Samsun Ankara Yolu
Tuzluca Köyü Mevkii
Tel: 0 362 465 54 54 (3HAT)
Fax: 0 362 465 61 43

Ordu Dolum Tezisi:

Ordu San. Bölgesi P.K. 15/76
Tel: 0 452 233 66 43 (4 HAT)